

**T.C.
ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**GAZİ MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN MANEVİ
EVLATLIKLARI (BİYOGRAFİK DENEME)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ayfer TUNÇ

**Danışman
Doç. Dr. Ahmet ATALAY**

Artvin-2021

TEZ BEYANNAMESİ

Artvin oruh Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-ğretim ve Sınav yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum Gazi Mustafa Kemal Atatürk’n Manevi Evlatlıkları (Biyografik Deneme) adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Artvin oruh Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-ğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- ☐ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim sadece Artvin oruh niversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin ... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu srenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

15/02./2021

Ayfer TUNÇ

TEZ KABUL TUTANAĞI
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Ahmet ATALAY danışmanlığında Ayfer TUNÇ tarafından hazırlanan bu çalışma 15./02/2021 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Tarih Anabilim Dalı'nda yüksek lisans tezi/doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan :Doç. Dr. Yaşar CANATAN

İmza.....

Jüri Üyesi :Doç. Dr. Ahmet ATALAY

İmza.....

Jüri Üyesi :Doç. Dr. Yenal ÜNAL

İmza.....

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir.

15/02./2021
Doç. Dr. Hamit ŞAFAKCI
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

İçindekiler

TEZ BEYANNAMESİ	I
TEZ KABUL TUTANAĞI	II
İÇİNDEKİLER.....	XI
KISALTMALAR.....	XIV
ÖZET	IV
ABSTRACT	V
ÖN SÖZ	VI
EKLER LİSTESİ.....	XIV
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN EVLAT EDİNDİĞİ KIZ ÇOCUKLARI

1. ZEHRA AYLİN	8
1.1. Zehra Aylın'ın Doğumu ve Çocukluğu	8
1.2. Mustafa Kemal Paşa İle Karşılaşması	8
1.3. Eğitim ve Öğretim Hayatına Başlaması	9
1.4. Ölümünden Sonraki Gelişmeler	11
1.5. Zehra'nın Ölümünün Yer Aldığı Basın Yayın Organları	14
1.5.1. Yabancı Yayın Organları.....	14
1.5.1.1. Daily Mail Gazetesi	14
1.5.1.2. Daily Ekspres Gazetesi	14
1.5.1.3. Morning Post Gazetesi	15
1.5.2. Türk Basın Organları	15
1.5.2.1. Cumhuriyet Gazetesi	15
1.5.2.2. Haber Gazetesi.....	15
1.5.2.3. Kurun Gazetesi	16
2. RUKİYE ERKİN	16
2.1. Rukiye Erkin 'in Çocukluğu ve Çankaya Köşkü'ne Getirilişi	16
2.2. Rukiye'nin Dilinden Ailesi Hakkında Bilgiler	17
2.3. Rukiye'nin Evliliği	18
2.4. Rukiye'nin İş Hayatı ve Ölümü.....	19
3. NEBİLE İRDELP	19
3.1. Nebile İrdelp'in Çocukluğu	19

3.2. Mustafa Kemal Paşa İle Tanışması	19
3.3. Nebile'nin Ankara'ya Gelişi.....	20
3.4. Evlilik Hayatı.....	21
3.5. Siyasete Girişi ve İkinci Evliliği.....	21
3.6. Rahatsızlığı ve Ölümü	22
4. AYŞE AFET (UZMAY) İNAN	23
4.1. Aile yapısı ve çocukluğu	23
4.2. Balkan Savaşları ve İsmail Hakkı-Şehzane Çiftinin Anadolu'ya Göç Etmesi.....	24
4.3. Afet İnan'ın Mustafa Kemal Paşa'yla Tanışması.....	27
4.4. İkinci Eğitim Dönemi ve Lozan Günleri	28
4.5. Kadın Hakları ile İlgili Çalışmaları	29
4.6. Tarih Alanındaki Çalışmaları ve Türk Tarih Kurumu'nun Kurulmasına Olan Katkıları	33
4.7. Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nin Açılması ve Cenevre Günleri.....	37
4.8. Afet İnan'ın Türkiye'de Üye Olduğu Kurumlar.....	41
4.9. Afet İnan'ın Yurt Dışında Üye Olduğu Dernekler	41
4.10. Afet İnan'ın Yazdığı Kitaplar	41
4.11. Evlilik Hayatı ve Ölümü.....	42
5. SABİHA GÖKÇEN.....	43
5.1. Doğumu ve Tahsil Hayatı.....	43
5.2. Mustafa Kemal Paşa ile Tanışması.....	44
5.3. Gökçen Soyadı'nın Verilmesi	46
5.4. Havacılık Okulu'ndaki Yılları ve Bazı Çalışmaları	47
5.5. Dersim Harekâtı'na Katılışı.....	48
5.6. Balkan Turu'na Katılışı	50
5.7. Balkan Turu Sonrasında Çıkan Makale ve Gazete Haberleri.....	52
5.8. Sabiha Gökçen'in Toplumsal Çalışmaları.....	53
5.9. Sabiha Gökçen'in Aldığı Ödüller	53
5.10. Evlilik Hayatı ve Ölümü.....	53
5.11. Ölümünden Sonra Ermeni Olduğuna Dair Asılsız İddialar.....	55
6. ÜLKÜ (ÇUKURLUOĞLU) ADATEPE.....	57
6.1. Doğumu ve Çocukluk Yılları	57
6.2. Mustafa Kemal Paşa'nın Hastalığı ve Ülkü	60
6.3. Atatürk'ün Vefatından Sonraki Yaşamı ve Evliliği	60

7. BÜLENT (NEJAT) HANIM	62
7.1. Çocukluk Dönemi ve Aldığı Eğitim	62
7.2. Bir Hristiyanla Olan Beraberliği	62
8. AFİFE HANIM	62

II. BÖLÜM

ATATÜRK'ÜN EVLAT EDİNDİĞİ ERKEK ÇOCUKLARI

1. SİĞİRTMAÇ MUSTAFA (MUSTAFA DEMİR)	63
2. ABDÜRRAHİM TUNÇAK	66
2.1. Abdürrahim'in ZübeydeHanım'ın Yanında Geçirdiği Günleri	67
2.2. Tahsil Hayatı	68
2.2. Gazi Paşa'nın Yanında Geçirdiği Günler	69
SONUÇ	72
KAYNAKLAR	74
EKLER	81
ÖZGEÇMİŞ	133

EKLER LİSTESİ

Fotoğraf 1: Mustafa Kemal Atatürk ve manevi kızı Zehra (Yılmaz Özdil, M. Kemal).....	82
Fotoğraf 2: Mustafa Kemal Atatürk'ün manevi kızları; Rukiye, Zehra, Afet Sabiha. (ErcanDolapçı).....	83
Fotoğraf 3: Zehra ve Sabiha. (Oktay Verel Atatürk'ün İzinde Bir Ömür Böyle Geçti).....	84
Belge 1: Zehra'nın 13.09.1935 tarihli Rukiye'ye yazdığı mektup. ATAZB, K.39, B.42/1.85	
Belge 2: Zehra'nın 13.09.1935 tarihli Rukiye'ye yazdığı mektup. ATAZB, K.39, B.42/2.86	
Belge 3: Zehra'nın 13.09.1935 tarihli Rukiye'ye yazdığı mektup. ATAZB, K.39, B.42/...87	
Belge 4: Zehra'nın 13.09.1935 tarihli Rukiye'ye yazdığı mektup. ATAZB, K.39, B.42/4.88	
Belge 5: Zehra'nın 20.1935 tarihli Rukiye'ye yazdığı mektup. ATAZB, K.39, B.42/5....89	
Belge 6: Zehra'nın 20.1935 tarihli Rukiye'ye yazdığı mektup. ATAZB, K.39, B.42/6....90	
Belge 7: Zehra'nın 20.1935 tarihli Rukiye'ye yazdığı mektup. ATAZB, K.39, B.42/7....91	
Belge 8: Zehra'nın 20.1935 tarihli Rukiye'ye yazdığı mektup. ATAZB, K.39, B.42/8....92	
Belge 9: 25 İkinci teşrin 1935 tarihli Cumhuriyet Gazetesi haberi.....	93
Fotoğraf 4: Rukiye Erkin ve manevi kardeşleri; Sabiha Gökçen ve Zehra. (Oktay Verel, Atatürk'le Bir Ömür Böyle Geçti).....	94
Fotoğraf 5: Rukiye Erkin'in Dolmabahçe Sarayı'nda yapılan düğünü. (Cemil Sönmez, Atatürk'te Çocuk Sevgisi).....	94
Belge 10: Atatürk'ün vasiyetnamesi. BCA, 30.10.269.808.1.....	95
Belge 11: Atatürk'ün vasiyeti gereği Rukiye Erkin'e ödenen maaş dekontu. BCA, 490.01.1597.522.2/128.....	96
Belge 12: Rukiye Erkin'e ödenen maaş dekontu. BCA, 490.01.1597.522.2/1.....	97
Fotoğraf 6: Nebile ve Mustafa Kemal The Illustrated London News Gazetesi'ne kapak olan fotoğraf.(Cemil Sönmez, Atatürk'te Çocuk Sevgisi).....	98
Belge 13: Atatürk'ün vasiyeti gereği Nebile İrdelp'e ödenen maaş dekontu. BCA, 490.01.1597.522.2/129.....	99
Belge 14: Nebile İrdelp'e ödenen maaş dekontu. BCA, 490.1.1597.522.2/127.....	100
Belge 15: Nebile İrdelp'e ödenen maaş dekontu. BCA, 490.01.1597.522.2/9.....	101
Belge 16: Nebile İrdelp'in vefat haberi ve maaş dekontu. BCA, 490.1.1597.517.2/8.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
Belge 17: Nebile'nin vefatının ardından maaşının Mihriye'ye verilmesi hakkındaki karar. BCA, 490.1.1597.517.2/1.....	103

Fotoğraf 7: Afet İnan ve Kardeşi Ahmet Reşat (Arı İnan, Afet İnan).....	104
Fotoğraf 8: Afet İnan Türk Tarih Kurumu Binasının Açılış Töreninde (Türk Tarih Kurumu Mikrofilm Arşivi).....	105
Fotoğraf 9: Afet İnan Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi'nde (Türk Tarih Kurumu Mikrofilm Arşivi).....	105
Belge 18: Afet İnan'ın DTCF'ye tayinini bildiren yazı. BCA, 30.18.1.2..85.91.15/1.....	106
Belge 19: Atatürk'ün vasiyeti gereği Afet İnan'a ödenen maaş dekontu. BCA, 490.1.1597.519.1/1.....	107
Belge 20: Afet İnan'a ödenen maaş dekontu. BCA, 490.1.1597.519.1/2.....	108
Belge 21: Afet İnan'a ödenen maaş dekontu. BCA, 490.1.1597.519.1/119.....	109
Fotoğraf 11: Sabiha Gökçen ve Eşi Kemal Esiner. (Oktay Verel, Atatürk'ün İzinde Bir Ömür Böyle Geçti).....	110
Fotoğraf 12: Sabiha Gökçen ve Atatürk Askeri Manevra (Türk Hava Kurumu Müzesi).....	110
Fotoğraf 13: Sabiha Gökçen'e Murassa Madalyası'nın Takdim Edilişi. Türk Hava Kurumu Müzesi.....	111
Fotoğraf 14: Atatürk'ün el yazısıyla Sabiha'ya, Gökçen soyadının verilmesi (Ercan Dolapçı, Göklerin Kızı Sabiha Gökçen).....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
Belge 22: Sabiha Gökçen'in Balkan Turu Notları. BCA, 030.10.59.399.19/1.....	112
Belge 23: Sabiha Gökçen'in Balkan Turu Notları. BCA, 030.10.59.399.19/2.....	113
Belge 24: Sabiha Gökçen'in Balkan Turu Notları. BCA, 030.10.59.399.19/3.....	114
Belge 25: Sabiha Gökçen'in Balkan Turu Notları. BCA, 030.10.59.399.19/4.....	115
Belge 26: Sabiha Gökçen'in Balkan Turu Notları. BCA, 030.10.59.399.19/5.....	116
Belge 27: Sabiha Gökçen Balkan Turu dönüşünde yapılan karşılama törenine ait haber. 22.06.1938 Cumhuriyet Gazetesi.....	117
Belge 28: Atatürk'ün vasiyeti gereği Sabiha Gökçen'e ödenen maaş dekontu. BCA, 490.01.1597.518.1/1.....	118
Belge 29: Sabiha Gökçen'e ödenen maaş dekontu. BCA, 490.1.1597.518.1/2.....	119
Belge 30: Sabiha Gökçen'e ödenen maaş dekontu. BCA, 490.1597.518.1/115.....	120
Fotoğraf 14: Atatürk ve Küçük Ülkü, (Ahmet Kemal Doğançay, Saklı Anılar).....	121

Fotoğraf 15: Ülkü Adatepe'nin kaza haberi. Hürriyet, 02.08.2012	121
Belge 31: Atatürk'ün vasiyeti gereği Ülkü'ye ödenen maaş dekontu. BCA, 490.1.1597.522.1/129.....	122
Belge 32: Ülkü'ye ödenen maaş dekontu. BCA, 490.1.1597.522.1/131.....	123
Belge 33: Ülkü'ye ödenen maaş dekontu. BCA, 490.1.1597.522.1/132.....	124
Belge 34: Ülkü'ye ödenen maaş dekontu. BCA, 490.1.1597.522.1/133.....	125
Belge 35: Ülkü'ye ödenen maaş dekontu. BCA, 490.1.1597.522.1/134.....	126
Belge 36: Ülkü'nün maaşının artırılmasını ve düğün masrafları için çeyiz parasını talep ettiği dilekçe. BCA, 490.1.1597.522.1 /4.....	127
Belge 37: Ülkü'ye çeyiz için ödenen yardım parasının dekontu. BCA, 490.1.1597.522.1/3.....	128
Belge 38: Ülkü'ye ödenen maaş dekontu. BCA, 490.1.1597.522.1/2.....	129
Fotoğraf 16: Atatürk ve Sığırtmacı Mustafa (1929 Yalova), (N. Nurhan Kara, Az Bilinen Yönleriyle Atatürk).....	130
Fotoğraf 17: Sığırtmacı Mustafa Himaye-i Etfal sonrası Atatürk'le beraber (Vakit Gazetesi 19.09.1930, s.1.....	131
Fotoğraf 18: Atatürk ve Abdürrahim (Şemsi Belli, Makbule Atadan Anlatıyor: Ağabeyim Mustafa Kemal.....	132
Fotoğraf 19: Makbule Hanım ve Abdürrahim (Ş. Belli, Makbule Atadan Anlatıyor: Ağabeyim Mustafa Kemal).....	132

KISALTMALAR

Agd.	:Adı Geçen Dergi
Age.	:Adı Geçen Eser
Agt.	:Adı Geçen Tez
Agm.	:Adı Geçen Makale
ATASE	:Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı
BCA	:Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
Bkz.	:Bakınız
BCA	:Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri
B.y.y.	:Basım Yeri Yok
C.	:Cilt
Çev.	:Çeviren
DTCF	:Dil Tarih –Coğrafya Fakültesi
Ed.	:Editör
Haz.	:Hazırlayan
S.	:Sayı
s .	:Sayfa
TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
TTK	:Türk Tarih Kurumu
TDK	:Türk Dil Kurumu
Unesco	:United Nations Educational Sciecfcic Cultural Organization
Yay.	:Yayınları

ÖZET

Milli mücadelenin ardından askeri kimliğini bir yana bırakıp devlet adamı ve inkılâpçı kimliğiyle yola devam eden Gazi Mustafa Kemal Atatürk bu süreçte yurt gezileri düzenlemiştir. Bu esnada halkla bütünleşmesinin yanı sıra çocuklarla da özellikle ilgilenmekten geri durmamıştır.

Yetiştirme yurdundan tutun da yolda gördüğü bir çobanla dahi keyifli sohbetler etmiştir. Hatta onun bu samimiyeti başka çocuklar için de Gazi'nin karşısına çıkma cesareti vermiştir. Farklı şekillerde, farklı yerlerde ve farklı yaş gruplarında tanıdığı veya tanıştığı dokuz çocuğu evlat edinmiştir. Evlat edindiği bu çocukları yetiştirirken edindiği ilk gaye Cumhuriyet'e yaraşır birer birey olmalarını sağlamaktır.

Hayatına dokunduğu çocuklar da iz bırakan Gazi Paşa, onlara bir lider vasfıyla öncülük etmiş ve baba şefkatiyle sarıp sarmalamıştır. Evindeki çocuklarını birbirinden ayırmamış ve hepsinin yetişmesinde aynı özeni göstermiştir. Himaye ettiği manevi evlatlarının ilgi ve alakalarını dikkatle takip ederek meslek seçimleri konusunda onlara yardımcı olmuştur. Çocuklar için Gazi'nin himayesinde olmak onlara güven vermiş ve O'na layık birer evlat olmak için çaba göstermişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Sabiha Gökçen, Afet İnan, Rukiye Erkin, Nebile İrdelp, Ülkü Adatepe, Bülent (Nejat) Hanım, Afife, Zehra Aylin, Sığırtmaç Mustafa, Abdürrahim Tunçak

ABSTRACT

Gazi Mustafa Kemal Atatürk, who left his military identity aside after the national struggle and proceeded with her revolutionary identity, organized country trips during this period. İn the meantime besides integrating with the public he was particularly interested in children.

He had pleasant conversations with some one from orphanage an deven a shepterd he saw on the way. Even this sincerity gave other chidren the cavrage to appear in his face. The first aim of raising these adopted children is to ensure that they will become individuols worthy of the rebuplic.

Gazi Paşa, who left a mark on the chidren whose life he touched, led them as a leader and embraced them with the affection of a father didn't differ his children at home from the other ores and showed the same car efor each of them to raise. He carefully followed the interests and interests of he foster children and helped them in their career choices. Being under the care of Gazi fort he children gave them confidence and they made an effort to be worty children of Gazi.

Key words: Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Sabiha Gökçen, Afet İnan, Rukiye Erkin, Nebile İrdelp, Ülkü Adatepe, Bülent (Nejat) Hanım, Afife, Zehra Aylin, Sığırtmaç Mustafa, Abdürrahim Tunçak

ÖN SÖZ

Vatan sevgisinin yanı sıra çocuklara olan düşkünlüğüyle de dikkat çeken Gazi Mustafa Kemal Atatürk yapmış olduğu yurt gezilerinde birçok kız ve erkek çocuğu evlat edinmiştir. Evlat edindiği bu çocukların yaşamlarına dair kronolojik olarak çok fazla veri bulunmadığından çalışmamızı bu yönde gerçekleştirdik. Çalışma sırasında Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Türk Tarih Kurumu Arşivi ve Türk Hava Kurumu Müzesi, Millet Kütüphanesi ve Milli Kütüphane'den yararlanmaya çalıştık. Bunun yanı sıra gazete arşivlerinden, anı türünde yazılmış eserlerden, araştırma türündeki kaynaklardan ve hayatta oldukları dönemde kendileriyle yapılan söyleşilerden yola çıkarak çalışmamızı kronolojik bir şekilde oluşturmaya çalıştık.

İki bölümden meydana gelen çalışmamızın birinci kısmını Gazi'nin evlat edindiği kız çocukları –Zehra, Rukiye, Nebile, Afet, Sabiha, Bülent (Nejat), Afife, Ülkü- oluşturmaktadır. Farklı hayatlar sürüp aynı köşkte yaşamaya başlayan bu çocukların yolları bir süre sonra tekrardan ayrılacaktır. Gazi'nin kızları için düşündüğü ilk şey iyi bir eğitim almaları ve bir Cumhuriyet kadını gibi yetişmeleridir. Lakin bu düşüncede tam anlamıyla Gazi'nin beklentilerini yerine getiren sadece iki kızı vardır: İlk kadın savaş pilotu olan Sabiha Gökçen ve Türk Tarihi ve kadın haklarına yönelik çalışmalarıyla ön plana çıkan tarih profesörü Afet İnan. Çalışma içerisinde Afet İnan'ın kadın hakları ve tarih alanında yaptığı çalışmalara yer verilmiştir.

İkinci bölümde ise evlat edindiği erkek çocuklardan Sığırtmaç Mustafa ve Abdürrahim Tunçak yer almaktadır. Gazi'nin yurt gezisi sırasında tanıştığı ve dürüstlüğüyle dikkatini çeken Sığırtmaç Mustafa önce Himaye-i Etfal de tedavi edilmiş ardından eğitimine devam edip kendi isteğiyle iyi bir asker olmuştur. Abdürrahim Tunçak ise Gazi'ye benzerliğinden dolayı biyolojik evladı mı sorularını gündeme getirse de kendisi bu konuyla meşgul olmamıştır.

Bu çalışmamda bana tez konusu seçiminden, yol göstericiliğinden, tavsiyelerinden ve sabrından ötürü değerli hocam Doç. Dr. Ahmet ATALAY'a, teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca bana inanan, maddi manevi destek olan aileme ve yol arkadaşım Ramazan ÜNAL'a teşekkür ederim.

Ayfer TUNÇ

Artvin 2021

GİRİŞ

Toplumun temelini oluşturan aile kavramının olmazsa olmazı elbette ki çocuklardır. Evin neşe kaynağı, anne-babanın yaşlılıktaki güvencesi veya Tanrı'nın emaneti olarak nitelendirilen çocuklar, aynı zamanda bir neslin devamı, geleceğin mirasçıları, milletin istikbalidir¹. Netice itibarıyla bu açıdan bakıldığında geleneksel Türk topluluklarında çocuk olmayan bir evin olması mümkün olamazdı². Hatta bazı toplumlarda çocuk sahibi olmayan bireyler hoş karşılanmamıştır.

Türk Dil Kurumu sözlüğünde küçük yaştaki erkek veya kız olarak tanımlanan çocuk; masum, duyarlı ve umut dolu bireyler olarak da ifade edilmektedir. Kız ve erkek çocuk arasında herhangi bir ayırım yapılmayan Türk topluluklarında asıl amaç iyi bir çocuk yetiştirmektir. Bu sayede çocuklar aracılığıyla kültürel değerler ileriki yıllara aktarılacak ve toplumun devamlılığı sağlanacaktır³.

Geçmişten günümüze aile yapısındaki yerini koruyan çocuklar hiç şüphesiz ki Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren de farklı bir yere sahip olmuştur. Bu değer içinde Cumhuriyetin kurucusu olan Mustafa Kemal Atatürk, liderlik vasfının yanı sıra çocuklara olan saygı ve sevgisiyle ön plana çıkmıştır. Çünkü O'da bir millet için çocukların ve gençlerin toplumdaki yerinin farkındadır⁴. Bu farkı gözeterek 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nı tüm dünya çocuklarına armağan etmiş ve ümidini gençliğe bağlayarak her karışı kanla sulanan vatani gençlere emanet etmiştir⁵. Onlar adına armağan edilen "Gençlik ve Spor Bayramı" ülkemizde her yıl kutlanmaktadır.

Gazi Mustafa Kemal için çocuk demek Cumhuriyetin emanetçileri demektir. Bu amaçla Kurtuluş Savaşı'nın başlamasından itibaren halkın millî duygularını kuvvetlendirmek için yaptığı konuşmalarda insana verdiği değerın yanı sıra çocuklar ve

¹ Fatma Tezel Şahin ve Fatma Nilgün Cevher, "Türk Toplumunda Aile-Çocuk İlişkilerine Genel Bir Bakış (38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi)", *Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu*, Ankara, 10-15 Eylül 2007, s. 783; Makbule Sarıkaya, "Savaş Yıllarında Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Çocuk Misafirhanesi ve Çocukları", *Atatürk Dergisi*, C. 3/3, Erzurum 2003, s. 201.

² Şahin ve Cevher, *agm*, s. 783.

³ Çetin Serkan Uğur, *Türkiye'de Çocuk Koruma Politikaları: Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetinin Rolü*, Ankara 2018, s. 4; İlhan Aksoy, "Türklerde Aile ve Çocuk Eğitimi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 4/16, İzmit 2011, s. 13-14; Şahin ve Cevher, *agm*, s. 777; Nilgün Nurhan Kara 1, "Atatürk'te Çocuk Sevgisi ve Manevi Çocukları", *Az Bilinen Yönleriyle Atatürk*, İzmir 2004. s. 85.

⁴ Nilgün Nurhan Kara,(1), "Atatürk'te Çocuk Sevgisi ve Manevi Çocukları", *Az Bilinen Yönleriyle Atatürk*, (Ed. Necmi Ülker), İzmir 2004. s. 85.

⁵ Cemil Sönmez, *Atatürk'te Çocuk Sevgisi*, Ankara 2004, s. 33; Atila Yücel, "Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi'nin Tahlili", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 16/47, Ankara 2000, s. 637.

gençlere karşı ayrı bir şefkat beslemiştir. Çocuklardaki saf ve temiz duygular ondaki, çocuk sevgisini daha ileri bir seviyeye taşımıştır⁶. Arkadaşlarına dahi çocuklara olan sevgisinden sık sık bahsetmiştir. Öyle ki Hasan Rıza Soyak ile muhabbeti esnasında ona, çocuklarla ilgili; “Çocukluk ne güzel şey. Çocuklar ne sevimli, ne tatlı yaratıklar değil mi? En çok hoşuma giden halleri nedir bilir misin? Riyakârlık bilmemeleri, bütün istek ve duygularını içlerinden geldiği gibi açıklamalarıdır”⁷ yorumunu yapmıştır.

Onlara olan sevgisi ve babacan tavırları çocukların da Atatürk’e karşı samimi davranmalarına neden olmuştur. Hatta İzmit seyahati esnasında yaşanan bir olay bunun en iyi örneğidir. Büyük Gazi burada bir okul müsameresi izlerken onu dikkatlice süzen bir çocuk, ansızın kucağına atlayıp boynuna sarılarak onu öpmüştür. Mustafa Kemal’in bu çocuğa olan ilgi ve sevgisi sonrasında diğer çocuklarda cesaretlenerek, etrafında toplanıp aynı davranışlarda bulunmaya çalışmışlardır. Bunun üzerine Gazi Paşa yanındakilere dönerek; “Görüyorsunuz ya bu çocuklarla ben aynı kuşaktanız”⁸ demiştir.

Çocuklara ve gençlere karşı her daim farklı bir ilgi duyan Mustafa Kemal’in hastalığı döneminde manevi evlatları onu asla yalnız bırakmamış ve görememe ihtimaline rağmen Dolmabahçe Sarayı’nın önüne kadar gelmişlerdir. Gazi Paşa’nın manevi kızlarından Sabiha Gökçen bu olayı “Dolmabahçe Sarayı’ndayız; Atam çok hasta. O gün hastalığının verdiği ızdırabının yanında, bu milli bayram gününde halkı ve gençleri ile beraber olamamanın üzüntüsü, onu gözle görülecek şekilde yıpratmıştı. Zaman zaman uzaklardan gelen bayram şenliğine ait seslere kulak veriyordu. İçi gençlerle dolu bir gemi, Dolmabahçe Sarayı’nın önünde demirlemiş; vapuru dolduran gençler tek vücut olmuşçasına ve hançereleri yırtılırcasına hem Dağ Başını Duman Almış marşını hem de Cumhuriyet’in Onuncu Yıl Marşı olan Çıktık Açık Alınla marşlarını söylüyorlar ve Atatürk’ü görmek istediklerini haykırıyorlardı. Doktorlar O’na, yatağından kalkmamasını öğütlemişlerdi. Sağlığı ile gençleri arasında seçim yapması gerektiği o anı, odada bulunan ve halen yaşamakta olanlar unutamazlar. Doktorlar, Paşam yataktan kalkmamalısınız dedikleri halde O, gençlerim gelmiş beni istiyorlar, nasıl kalkmam diye direniyordu. Doktorlar yenilgiyi kabul ederek kenara çekildiler. Bizlerin yardımıyla yataktan kaldırıldı,

⁶ Kara, agm. s. 85.

⁷ Hasan Rıza Soyak, Atatürk’ten Hatıralar, İstanbul 1973, s. 60-61.

⁸ Lord Kinross, Atatürk Bir Milleti Yeniden Doğuşu, İstanbul 1994, s. 550.

pencere önünde bir koltuğa oturtuldu ve hastalığını hiçe sayarak çok sevdiği gençlerini selamladı”⁹ diye anlatır.

Bütün çocukların aynı şartlarda refah içerisinde bulunmalarını isteyen Mustafa Kemal, Milli Mücadele sürecinde anne ve babasız kalan kimsesiz çocuklar için bazı kurumlar açmıştır. Bunların ilki Mustafa Kemal Atatürk’ün isteğiyle açılan Himaye-i Etfal (Çocuk Esirgeme Kurumu)’dur. 30 Haziran 1921’de Ankara’da açılan bu kurum 11 Temmuz 1921’de bir mektup yazarak Gazi Paşa’dan yardımlarını talep etmiştir. Bu talebi memnuniyetle karşılayan Büyük Gazi gerekli yardımı yaptırmış ve kurum 31 Ekim tarihinden itibaren aktif olarak faaliyetlerini sürdürerek savaş döneminde öksüz ve yetim kalan çocukların sığındığı bir barınak olmuştur¹⁰.

Mustafa Kemal Paşa, kurucu ve koruyuculuk görevini üstlendiği Himaye-i Etfal Cemiyeti’ne 5.000 adet basılan Medeni Bilgiler kitabının gelirini bağışlamıştır¹¹. Yine bu cemiyetin halk tarafından da desteklenmesi gerektiğini mecliste yaptığı konuşmasında şu şekilde dile getirmiştir: “*Memleket çocuklarını korumayı üzerine alan Himaye-i Etfal’e vatandaş yardıma mecburdur.*”¹²

Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin de her türlü imkânı sunduğu cemiyet için destekleme çalışmaları yalnızca yurt için de değil yurt dışında da gerçekleştirilmiştir. Cemiyetin kurulmasında görev alan Bolu Milletvekili Fuat Umay, hem Himaye-i, Etfal’e yardım toplamak hem de Türkiye’yi tanıtmak maksadıyla zaman zaman yurt dışına gönderilmiştir¹³. Ayrıca bu cemiyet meclisten ve halktan aldığı maddi ve manevi kuvvetle çocuklar için farklı çalışmalar yürütmüştür. Bunlardan ilki ve en bilineni ise; Gazi Mustafa Kemal Atatürk tarafından tüm dünya çocuklarına armağan edilen 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı’nın tüm yurttaki coşkuyla kutlanması için gösterdiği çabadır¹⁴.

⁹ Sabiha Gökçen, “Atatürk ve Gençlik”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. II/5, Ankara 1986, s. 313.

¹⁰ Oğuz Akay, *Beni İki Kadın Çok Sevd*, İstanbul 2010, s. 441; Sönmez, *age.* s. 27.

¹¹ Mustafa Kemal Atatürk, *Medeni Bilgiler*, İstanbul 2010, s. 31.

¹² Sönmez, *age.* s. 27.

¹³ Abdullah Özkan, *Atatürk’le Cumhuriyet Yolunda Kurtuluş*, İstanbul 2014 s. 654.

¹⁴ Sönmez, *age.* s. 27-33.

Cemiyet, yürüttüğü çalışmaları yayın organı olan Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası'nda düzenli olarak yayınlamış¹⁵. Ayrıca bu kuruma bağlı olarak bazı alt kuruluşlar meydana gelmiş olup bunlar sırasıyla şu şekildedir: Ana Kucağı, Anneler Birliğı, Süt Damlası, Çocuk Yuvaları, Kalender Öksüzler Yurdu, Çocuk Sarayı, Doğumevleri, Gündüz Bakımevleri-Kreşler ve Çocuk Bahçeleri'dir. Bu alt kuruluşların da başlıca amacı kimsesiz çocuklara ve annelere maddi manevi destek sağlamaktır¹⁶.

Bunun dışında 1923 yılında "Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti" adıyla kurulan ve Mustafa Kemal'in 1935'teki teklifiyle "Türkiye Kızılay Cemiyeti" olarak adı değiştirilen yasal kurum, savaş dönemlerinde askerlerin tıbbi, giyecek, yiyecek ihtiyacını karşılamıştır. Ayrıca çocuklar için de harekete geçmiş ve Kızılay Hanımlar Merkezi yurdun çeşitli yerlerindeki kimsesiz çocuklar için umut ışığı olmuştur¹⁷.

Mustafa Kemal Atatürk başta olmak üzere, devlet destekli kuruluşlar sayesinde yardıma muhtaç öksüz, yetim ve fakir çocukların yeme, içme, barınma ve sağlık sorunları giderilmeye çalışılmıştır. Atatürk'ün önderliğinde çocuklar ve gençlerin ihtiyacı olan eğitim sorununa da el atılmış ve Türk Maarif Cemiyeti kurulmuştur. Bu cemiyet sayesinde eğitim sistemi iyileştirilecek, kimsesiz, yardıma muhtaç ve zeki çocuklar devlet eliyle desteklenecektir. Bu doğrultuda öğrencilerin kalabileceğı yurtlar açılmış, fakir ancak çalışkan öğrenciler ise burslarla desteklenmiş ve onlara çeşitli dil kursları verilmiştir¹⁸.

Çocuklara olan ilgi ve sevgisiyle ün salmış bir diğer asker ve devlet adamı ise Kazım Karabekir Paşa'dır. Türk askerinin "Kazım Paşa"sı olan Kazım Karabekir, Türk çocukları için yaptığı hizmetler neticesinde "Kazım Baba" olarak tanınmaktadır. Vatan müdafaasının yanı sıra çocukların himaye edilmesiyle de ilgilenmiş ve çocuk davası harekâtını başlatmıştır. Anadolu'da koruma altına aldığı çocuklar için "Çocuk Davamız" deyimini kullanan Paşa, bu davasını; *"Yoksul ve bakımsız çocukları devlet himayesine alarak memleketin diğer çocukları gibi başarılı ve hayat mücadelesine kudretli kılacak*

¹⁵ Alev Sinar Çılgın, Genç Cumhuriyetin Ütopyası, *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 6, Bursa 2004, s. 97.

¹⁶ Çakır, *agt*, S. 215-229.

¹⁷ Çakır, *agt*, s. 230.

¹⁸ Çakır, *agt*, s. 233-235.

maddi ve fikri bir talim ve terbiye ile donatmak; benim öteden beri götüğüm bir davadır. Ben buna “Çocuk Davamız” diyorum”¹⁹ şeklinde tanımlamıştır.

Çocuk Davası’nı askerlik hayatı boyunca gözeten Kazım Karabekir, Birinci Dünya Savaşı esnasında XIV. Kolordu Komutanı olarak görev yaptığı Tekirdağ’da yardıma muhtaç çocuklara el uzatmış ve onları himaye etmiştir²⁰.

Kazım Karabekir’in bu ifadeleri sözde kalmamış ve bu yöredeki tüm çocukları bir baba edasıyla kucaklamıştır. Tüm çocukları kendi çocuklarıymış gibi düşünmüş ve onlar için elinden geleni yapmaya gayret göstermiştir. Öksüz ve yetim kalan kız çocuklarını Kolordu ve Köy Muhtarlığı defterine kaydettirmek şartıyla, köyde söz sahibi kişiler aracılığıyla çocuğu olmayan bireylere evlatlık olarak verilmesi sağlanmıştır. Bu sayede hem çocuklar hem de çocuk sahibi olamayan kişiler sıcak bir aile ortamına kavuşmuşlardır. Ancak evlatlık verilen bu çocukların durumu onların güvenlikleri açısından her yıl düzenli olarak kontrol edilip, Köy Muhtarlığı aracılığıyla kolordu bilgilendirilmiştir. Evlatlık olarak verilmeyen kızlar ise Kars, Erzurum, Erzincan civarındaki Kız Okulları’nda yatılı olarak okutulmuştur. Evlenenlere ise çeyiz yardımı yapılmıştır. Kazım Karabekir tarafından maddi manevi desteklenen bu çocuklar Kazım babaları ölünce mevlit ve hatimler okutmuşlardır²¹.

Erkek çocuklar ise belli ölçülere göre seçilip Çocuk Ordusu vücuda getirilmiştir. Bu ordu düzeni dört gruptan oluşmuştur. Bunlar; Yatılı Askeri İlkokul, Kolordu Sanayi Takımları, Demiryolu Okulu ve Ana Okulu’dur. Bu okullardaki çocuklar her yönden eğitime tabii tutulmuş ve sosyal aktivitelerle de desteklenmiştir. Şehit çocuklarından oluşan bu birlikler zamanla vatansever tavır ve davranışlarıyla Kazım Karabekir’i daha da gururlandırmışlardır²².

Himaye ettiği çocukları sadece bir aile ortamına kavuşturmakla kalmayıp iyi birer insan olarak da yetişmelerine özen gösteren Kazım Karabekir mecliste de bu durumu sık sık gündeme getirmiştir. Çünkü O’na göre; *“Türk çocuğunun kabiliyeti, en müterakki*

¹⁹ Hürü Sağlam Tekir ve Süleyman Tekir, “Eğitime Katkılarıyla Kazım Karabekir”, *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, C. 3/2, Sinop 2017, s. 325.

²⁰ H. S. Tekir ve S. Tekir, *agm.* s. 323.

²¹ M. Fahrettin Kırzioğlu, *Kazım Karabekir*, Ankara 1991, s. 157.

²² Kırzioğlu, *age*, s. 159.

milletlerin çocuğunun kabiliyetinden daha fazladır.”²³ Yeter ki onlar doğru şekilde eğitim alabilsinler.

Kazım Karabekir, meclisteki konuşmasında kız ya da erkek yaş farkı olmaksızın bütün çocukların her türlü eğitimi almaları gerektiğini ve bütün eğitim kurumlarını Avrupa örnek alınarak Türk Eğitim Sistemi’ne göre düzenlemek gerektiğinden bahsetmiştir. Düşüncelerini John Dewey’in; *“Evvelce herkes zannederdi ki, Dünya duruyor da Güneş bunun etrafında dönüyor. Çocuk terbiyesinde de mektep sanki dünyadır ve çocuklar onun etrafında dönmeye mecburdur. Hâlbuki bugün nasıl ki dönenin Dünya olduğu anlaşılmıştır. Bugün çocuk terbiyesinde de şu anlaşılmıştır ki, çocuğun etrafında her şey, her vasıta dönecektir. Esas, çocuktur”*²⁴ sözüyle desteklemiştir.

Ayrıca Kazım Karabekir, 12 Kasım 1921’de, çocukların barınması için Sarıkamış’ta, Çocukları Himaye Cemiyeti’nin açılmasında öncülük etmiştir. Bu cemiyetin açılmasından sonra küçük çocukları hayata ve ilkokula hazırlamak amacıyla Ana Mektepleri’ni açmıştır²⁵. Ayrıca Erzurum’da; Sanayi Mektebi, Leyli Eytam İptidai Mektebi, Erzurum Ana Mektebi, Otomobil Mektebi ve Sarıkamış’ta; Sıhhiye Mektebi, Sarıkamış Askeri İdadisi ve Sarıkamış Ana Mektebi’nin açılmasına yönelik çalışmalarda bulunmuştur²⁶.

Kazım Karabekir eğitim faaliyetlerinin çoğunu Doğu Anadolu merkezli gerçekleştirirse de bu kurumların tüm yurda yayılmasını amaçlamıştır²⁷. Çünkü Mustafa Kemal Atatürk’ün de dediği gibi; *“Eğitimde feda edilecek tek fert dahi yoktur.”* Dahası Kazım Karabekir çocuklar için; *Öğütlerim*, *Şarkılı İbret* ve *Hala Bu Mektep* kitaplarını da kaleme almıştır²⁸.

Çocuklar adına savaş döneminde yapılan bu çalışmalar bütün devlet yetkilerinin desteğiyle Cumhuriyet’in ilanının akabinde de devam etmiştir. Bu manada birçok sosyal kurum açılırken 1924’te başlayan laikliğe geçiş sürecinde tüm eğitim öğretim kurumları Milli eğitim Bakanlığı’na bağlanmıştır. Bu çerçevede tüm okul binaları yenilenirken 1

²³ TBMM ZC. D. II, C. XIV, B.52, s. 299.

²⁴ TBMM ZC. D. II, C. XIV, B.52, s. 301.

²⁵ H. Sağlam Tekir ve S. Tekir, *agm.* s. 326-328.

²⁶ Yasin Mahmut Yakar, *Kazım Karabekir’in Çocuk Edebiyatındaki Yeri ve Şarkılı İbret Eseri Üzerine Bir İnceleme*, Erzurum 2007, s. 33-35.

²⁷ H. S. Tekir ve S. Tekir, *agm.* s. 326-328.

²⁸ Yakar, *agt.* s. 18-19.

Kasım 1928’de Latin Alfabesi’ne geçilmiş, eğitim ise ülke genelinde zorunlu hale getirilmiştir. Bunlar gerçekleşirken bir yandan da maddi durumu zayıf öğrencilere burs alama imkânı sağlanmış ve böylece tüm bireylerin eşit şekilde eğitim almasına gayret edilmiştir. Bu durum o günden bu güne artarak devam etmekte ve ilkokuldan üniversite eğitimine kadar öğrencilere, çeşitli maddi destek faaliyetleri sürdürülmektedir²⁹.

²⁹ Nur Serter, “Bir Devlet Görevi Olarak Eğitim”, Sosyal siyaset Konferansları Dergisi, S. 31, İstanbul 2012, s. 386-387.

I. BÖLÜM

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN EVLAT EDİNDİĞİ KIZ ÇOCUKLARI

1. ZEHRA AYLİN

1.1. Zehra Aylin'in Doğumu ve Çocukluğu

Mustafa Kemal Atatürk'ün evlat edindiği ilk çocuk, aslen Amasyalı olan Zehra'dır. Zehra'nın annesinin adı Havva babasının adı ise Mehmet'tir³⁰. Aile fertleri 1877-1878 Rus Harbi sırasında Erzurum'dan Amasya'ya göç ederek gelmiş ve buradaki Karadağ Köyüne yerleşmişlerdir.

Amasya Nüfus Müdürlüğü'nün kayıtlarına göre (14.03.1328) 1912 doğumlu olan Zehra; 1916 yılında babasını, 1917'de ise annesini kaybetmiştir. 1913 yılında doğan kız kardeşi Nuriye (Nurdane) ile birlikte küçük yaşta yetim kalmışlardır. Yalnız kalan bu iki kardeş Amasya'da bulunan Hacı Yakup adında bir akrabalarının yanına yerleştirilmişlerdir. Ticaretle uğraşan Hacı Yakup Efendi bakmakta zorlandığı gerekçesiyle Zöhre'yi o dönemde şehit çocuklarının bakıldığı “Şefkat-i İslamiye Cemiyeti”ne³¹ bırakmıştır.

Anne ve babasının ölümüyle beraber kardeşinden de ayrılan Zehra, geri kalan hayatına tek başına devam etmek durumunda kalmıştır. Bu süre sadece Mustafa Kemal ile tanışmaya değin sürmüş ve hayatının bundan sonraki bölümünde olağanüstü değişiklikler yaşanmıştır³².

1.2. Mustafa Kemal Paşa İle Karşılaşması

Zehra henüz 12 yaşında iken Mustafa Kemal Paşa ile 1924 yılında karşılaşmıştır. Bu karşılaşma; Latife (Uşakizade) Hanımla evlenen Gazi Mustafa Kemal'in, 24 Eylül 1924 tarihinde ziyaret maksadıyla gittiği Amasya seyahati esnasında gerçekleşmiştir. Bu ziyaretin ikinci günü, hem tetkiklerde bulunmak hem de buradaki çocukları mutlu etmek amacıyla Dar'ül Eytam (Yetimler Yurdu)'na³³ gitmiştir. Yetimhanede çocuklarla sohbet ettiği sırada 12 yaşındaki narin bir kız çocuğu ilgisini çekmiş ve ismini sormuştur. “Zöhre” cevabını alan Mustafa Kemal Paşa; “Kızım benimle Ankara'ya gelir misin?” deyince bunu kabul eden

³⁰ Hüseyin Menç, *Atatürk'ün İlk Manevi Kızı; Zehra Aylin*, Amasya 2017, s. 7- 8.

³¹ Bu kurumun açılmasına öncülük eden kişi Amasya Milletvekili Ahmet Hamdi Apaydın olup; anne, baba ve akrabalarını savaşta kaybeden çocuklar burada himaye edilmekteydiler. TBMM Albümü, C. I, s. 10.

³² Menç, *age.* s. 8.

³³ 1914 yılında dönemin Maarif Nazırı Ahmet Şükrü Bey'in teklifiyle kimsesiz kalan çocuklar için İstanbul merkezli oluşturulan kurumdur. Daha sonraları birçok bölgede şubesi açılmış ve I. Dünya Savaşı sonrasında aileleri şehit olan çocukları himaye etmiştir. Hidayet Yavuz Nuhoğlu, “Darüleytam”, *DiA*, C. 8, İstanbul 1998, s. 521.

Mehmed kızı Zöhre'nin hayatı değişmiştir. Bu değişim ilk olarak isminde olmuş ve bundan sonra Zöhre adı Zehra olarak telaffuz edilmiştir.

Çankaya'da Mustafa Kemal'in aile hayatına katılan ilk çocuk olarak³⁴ Mustafa Kemal'e "Baba" diye hitab eden küçük Zehra'ya, Mustafa Kemal'in diğer yurt gezileri dönüşünde, yeni manevi kardeşleri de katılmıştır. Bu manada aradan fazla bir zaman geçmeden Konya'dan Rukiye, 1925'de en iyi anlaşacağı Bursa'dan Sabiha ve aynı yıl içinde İzmir'den Afet gelmişlerdir. 1927 yılında ise İstanbul'dan Nebile gelerek Çankaya Köşkü'nde bir aile ortamına kavuşmuşlardır³⁵.

1.3. Eğitim ve Öğretim Hayatına Başlaması

Zehra, köşkte beraber yaşadığı manevi kardeşlerinden Rukiye ve Sabiha ile beraber ilköğrenim amacıyla, köşkün bahçesinde bulunan iki oda ve iki dershanesi olan özel okulda ders almışlardır. Burada verilen derslere üç kardeşin yanı sıra Kılıç Ali, Salih Bozok ve Fatih Bulca'nın çocukları da katılmışlardır. İyi anlaşılan ve giyim kuşamlarıyla da birbirine benzemeye çalışan Sabiha ve Zehra³⁶, okulda oldukça haylaz davranışlar sergiliyor ve öğretmenlerine türlü şakalar yaparak onları devamlı sinirlendiriyorlardı³⁷.

İlkokulu Ankara'da tamamlayan Zehra, lise eğitimini için de Üsküdar Amerikan Kız Koleji'ne devam etmiştir³⁸. Lisenin ardından kardeşi Sabiha ile beraber havacılık eğitimi almaya başlamış ancak, bu eğitimini tamamlayamamıştır. Çünkü Zehra'nın sinirleri bu mesleği kaldırarak düzeyde değildir³⁹. Sabiha Gökçen'de Zehra'nın havacılık eğitimine dair şunları söylemiştir: "Havacılığa beraber girmiştik. Fakat O, tahammül edemedi, çıktı. Morali bozulmuştu. Hassas bir kızdı zaten."⁴⁰ Ancak Gazi Paşa Zehra'ya bir şans daha vermiştir. "Afet'le tarih, Zehra ile edebiyat konuşacağım" diyen Mustafa Kemal'in isteğiyle Oxford Üniversitesi'ne ait Saint Hilda Koleji'ne gönderilen Zehra, Kolejdeki duruma uyum sağlamakta zorlanmıştır⁴¹.

³⁴ Menç, *age*. s. 7-8. Bu konuda Sabiha Gökçen'in hatıralarında Zehra'nın İstanbul Çocuk Esirgeme kurumundan alındığı ifade edilmekteyse de bu doğru değildir. İ. Gürşen Kafkas, *Atatürk'le Çocukluğum*, İstanbul 2004, s. 100.

³⁵ Ali Güler, *Benim Ailem (Atatürk'ün Saklanan Ailesi)*, İstanbul 2015, s. 159; bkz. Ekler, fotoğraf 2.

³⁶ Bkz. Ekler Fotoğraf 3.

³⁷ Güler, *age*. s. 159; Oktay Verel, *Atatürk'ün İzinde Bir Ömür Böyle Geçti (Sabiha Gökçen)*, İstanbul 1982, s. 33.

³⁸ Yılmaz Özdil, *M. Kemal*, İstanbul 2018, s. 260.

³⁹ Cemal Granda, *Atatürk'ün Uşağının Gizli Defteri*, Ankara 2012, s. 288.

⁴⁰ Ercan Dolapçı, *Göklerin Kızı Sabiha Gökçen*, İstanbul 2017, s. 86.

⁴¹ Menç, *age*. s. 13.

Zehra, Rukiye Erkin'e yazdığı mektuplarda da; “Çok yalnızım, vatanımı ve sizleri çok özliyorum. Buraya hiç alışamadım”⁴² şeklinde ifadeler kullanmıştır.

Zehra'nın bulunduğu ortam kendisine iyi gelmiyor ve sinirlerini daha da yıpratıyordu. Lakin Zehra'nın “baba” diye hitab ettiği Mustafa Kemal Paşa'ya olan saygısından ötürü İngiltere'de kalmaya devam etmiştir⁴³. Fakat Mustafa Kemal'in bu olayı haber alması üzerine, zorlamanın anlamsız olduğunu düşünmüş ve Zehra'nın derhal Türkiye'ye dönmesini istemiştir⁴⁴.

Başka bir bilgiye göre ise; Londra'ya giden Zehra'nın ilk başlarda arkadaşlarına dahi İngiltere'yi sevdiğini ve İngilizceyi öğrenmek istediğini söylediği bilinmektedir. Lise eğitiminin ardından amacının Mustafa Kemal'in de isteğiyle Oxford'a girmek olduğunu ve ülkesine dönüp çalışmak istediğinden bahsetmiştir. Ancak düşündüğü gibi olmayan Londra hayatından sıkılmaya başlamış ve Türk Büyükelçiliğine ziyaretlerini sıklaştırmıştır. Elçiliğe yaptığı ziyaretlerle hem ülkesine olan özlemini gidermek hem de İngilizcesini ilerletmek amacıyla olduğunu belirtmiştir. Ama tüm çabalarına rağmen Londra'daki hayatına alışamamış; Rukiye ile Sabiha'ya yazdığı diğer mektuplarında yurda dönmek istediğini sıkça dile getirmiştir⁴⁵.

Mustafa Kemal'in, bu vaziyetine onay vermesi için kardeşlerinden yardım isteyen Zehra, aradığını bulamamıştır. Çünkü eğitiminin yarıda kalacağını düşündüğünden Mustafa Kemal Paşa dönüş izni vermemiş ve okulunu tamamlamasından yana bir tavır sergilemiştir. Zehra'nın yurda dönmesi için aracı olan dönemin Londra Büyükelçisi'nin çalışmaları da etkili olmamış ancak, Zehra'nın hastalanmasının ardından bir süreliğine Ankara'ya gelip dinlenmesi için Mustafa Kemal Paşa tarafından gerekli izin vermiştir⁴⁶.

Zehra, 1935'de dönemin Londra Büyükelçisi olan Fethi Okyar tarafından gemi aracılığıyla Fransa'ya gönderilmiş, bir refakatçi eşliğinde ise Paris trenine bindirilerek Türkiye'ye uğurlanmıştır. On saatlik bir yolculuğun ardından, sabah saat dörtte

⁴² ATASE-ATAZB, 39-42/1. Zehra yazdığı mektuplarda oradaki yaşamına dair bazı bilgilere yer verse de genel olarak alışamadığından ve büyükelçiliğe yaptığı ziyaretlerinden bahsetmiştir. Zehra'nın kaleme aldığı mektuplar gerek yazım şekli gerekse İngilizce kelimeler kullanması mektupların okunurluğunu zorlaştırırsa da genel anlamda Zehra'nın İngiltere'deki ruh haline dair önemli bilgiler arz etmektedir. Bkz. b. 2, b. 3, b. 4.

⁴³ Zehra Rukiye'ye yazdığı diğer mektupta bu durumdan bahsetmiştir. Atatürk'ün kendisini sekiz seneliğine buraya gönderdiğinden ve eğitimi için para harcadığından bahsetmiştir. Ama Zehra kendisini derslere veremediğini çalışmaya nereden başlayacağını bilemediğinden yakınmaktadır. Ayrıca okuldaki arkadaşlarıyla arasında yaş farkı olduğunu ve bu durumdan rahatsız olduğunu yazmıştır. ATASE-ATAZB, 39-42/5. Bkz. Belge 5.

⁴⁴ Özdi, *age*. s. 260. Z

⁴⁵ Menç, *age*. s. 16.

⁴⁶ Menç, *age*. s. 19.

rahatsızlığından dolayı uyuyamayan Zehra, kendisini iyi hissetmediğini söyleyerek hava almak için kompartımandan dışarı çıkmış ama o esnada trenden düşmüştür⁴⁷. Alınan habere göre hastaneye götürülen Zehra, aldığı yaraların etkisiyle burada hayatını kaybetmiştir. Bu konudaki bir diğer söylem ise, düştüğü anda öldüğü yönündedir.

1.4. Ölümünden Sonraki Gelişmeler

O dönemde Paris Türk Büyükelçiliği'nde Hariciyeci olarak görev yapan Firuz Kesim Bey, feci olayın arkasından bu kazayı incelemek ve rapor etmek üzere Suat Davas tarafından yetkilendirilerek Amiens'e gönderilmiştir. Suat Bey kendisine, *"Aman Firuz, felaket felaket Atatürk'ün manevi evladı Zehra, Londra'dan gelirken Amiens'de kendini trenden dışarıya atarak intihar etmiştir"*⁴⁸ şeklinde kısa ve endişeli bir açıklama yapıp daha fazlasını öğrenmek için acele olarak Amiens'e gitmesini istemiştir. Olayı araştıran Firuz Bey, ilgili kazaya dair ilk olarak şu açıklamalarda bulunmuştur; *"Büyükelçi Fethi Okyar, Zehra'yı trene bindirirken çok yakından tanıyıp itimat ettiği bir zatın da Paris'e gelmekte olduğunu görünce, herhalde fazla alakadar olmasını temin için, 'Atatürk'ün yabancısı değildir. Paris'e kadar göz kulak olun' diye tavsiye de bulunmuş. Yüz altmış kilometre süratle adeta uçan bu trenlere alışık olmayan kıza bir fenalık gelmiş, kendisine göz kulak olmakla vazifelendirilen kişiye 'aman beyefendi, biraz koridora çıkıp pencereden hava alayım' diyerek kompartımandan çıkmış. Çıkış o çıkış. Meğer mide bulantısını gidermek için zaten çok alçak olan pencereden sarkınca dengesini kaybetmiş ve yuvarlanmış.*

Vagonda, kızın çıktığı koridordan dönmediğini görerek telaşa düşen zat, arayıp koridorda da bulamayınca 'Aman, Cumhurreisinin kızı yok!' diye feryadı basıp bütün treni yaygaraya boğmuş. Olup bitenlerden haberi olmadığı için istasyonda karşılamaya gelmiş olan Paris Büyükelçimiz Suat Bey'in iki kızı da trenden Zehra'nın çıkmadığını görüp istasyon müdürüne 'trende Atatürk'ün manevi kızı bulunmakta idi. Acaba ne oldu?' diye sorunca, bu sefer yoldaki hadiseden haberi olan istasyon müdürünü de bir telaş ve bir endişedir alıyor. Bu telaş Hariciye Nezaretine kadar yayılıyor. Atatürk'ün muazzam prestiji dolayısıyla Fransa Hariciye Nezareti ile bizim Büyükelçilik adeta birbirine giriyorlar. Ve bu suretle haber gazeteler vasıtasıyla halka yayılıyor. Ben daha Amiens'de iken 'Ankara'ya getir' emrini aldığım zaman, varışımızda Atatürk'ün sorması ihtimalini düşünüp, ihtiyatlı hareket ederek, hemen Fransız polisinin refakatinde vak'a mahaline gitmiş ve orada usulü dairesinde yapılan

⁴⁷ Özdi, age. s. 260-261.

⁴⁸ Feridun Kandemir, "Osmanlı Cumhuriyeti'nin Varisi Zehra", *Yakın Tarihimiz*, C. 1/13, İstanbul 1962, s. 387.

inceleme ve keşifte hazır bulunarak olayın bir intihar değil, fakat kaza olduğunun resmen tespit edilmesine şahit olmuştum.

Filhakika zavallı kız o baş döndürücü süratte pencereden sarkar sarkmaz kendine hâkim olamayarak ters yüzü öyle bir dışarı fırlayıp, sürüklenerek yuvarlanmış ki sağ elinin parmakları zedelenmiş, iskarpinlerinin topukları on beş metre kadar geride kalmış ve traverslerden birinin çivisi ensesine saplanmıştı.”⁴⁹

Yapılan açıklamalarından sonra Paris Hükümeti tarafından hazırlanan özel bir trenle, Amiens’e giden Firuz Kesim, Amiens istasyonunda; Amiens Valisi, Belediye Reisi ve bölge kumandanı tarafından karşılanmıştır. Karşılamadan sonraki süreci ise; “*Şaşkın şaşkın ne oluyor diye, müşerref olduğum zevatla yürüyoruz. Gardan çıkınca arabaya bindik. Bir müddet gittik, Amiens Kilisesi’nin önünde arabadan indik. Beni bu kilisenin şapellerinden birine götürdüler ve orada üstü örtülü etrafi çiçeklerle, çelenklerle ve haçlarla çevrilmiş biçare Zehra’nın naaşı önünde bir saygı duruşu yaptık. Sonra kızın pasaportunu istedim, baktım, on yedi on sekiz yaşında Amasyalı Mehmet kızı Zehra! Fakat Atatürk’ün manevi evladı olduğuna dair küçücük bir işarete dahi tesadüf edemedim. Münasip bir lisanla bu kızın Müslüman olduğunu anlatarak, haçları kaldırttım ve derhal ayırdıkları otele giderek, telefonla Paris’i aratıp, Suat Bey’le temasa geçtim. Olup bitenleri anlattıktan sonra, kızın pasaportunda Atatürk’ün manevi evladı olduğuna dair hiçbir kayıt bulunmadığını söyledim. Suat Bey adeta feryat ederek, ‘Aman Firuz, ne yaptık şimdi?’ diye telefonu kapattı. Daha sonra Londra Büyükelçimiz Ali Fethi Okyar telefon etti. Ona da durumu anlattım ve sonrasında ise Ankara’dan Riyaseti Cumhur Umumi Kâtibi Sayın Hasan Rıza Soyak telefon etti; ‘Bunun Atatürk’ün kızı olmadığına dair olan havadis nereden çıktı?’ diye benden malumat istiyordu. Olup biteni anlattım ve Fransa Hükümeti’nin ertesi günü cenaze merasimi yapacağını söyledim! Kısa bir süreden sonra Sayın Soyak: ‘Atatürk’ün en ufak bir merasim yapılmasını dahi istemediğin, sadece cesedi tenhid ettirip Ankara’ya getirmekliğimi emir buyurduğunu tebliğ etti’⁵⁰ şeklinde ifadelendirmiştir.*

Mustafa Kemal Paşa, her ne kadar bir cenaze merasim yapılmasını istemediğini belirtse de ilk olarak Amiens’te, sonrasında ise genç kızın naaşını taşıyan trenin uğradığı her istasyonda, törenlerle karşılanıp törenlerle uğurlandığı görülmüştür. Hatta Amiens’in ardından Paris’te ve Marsilya’da da Fransa Hükümeti temsilcileri benzer törenlerde bulunmuşlardır. Marsilya’da cenazeyi İstanbul’a götürmek için Teofil Gotye Vapuru hazırlanmış ve deniz

⁴⁹ Kandemir, *agm.* s. 389.

⁵⁰ Kandemir, *agm.* s. 388.

yoluyla İstanbul'a varmak üzere yola çıkarılmıştır. Geminin uğrak yerlerinde de öncekinden farklı manzaralar olmamış konsolos ve elçiler genç kızın naaşını çiçeklerle karşılamışlardır. Bu törenler İstanbul'a varıncaya kadar bu şekilde devam etmiştir. Cenazeyi taşıyan vapur limana vardığında ise, matem göstergesi olarak Türk Bayrağı yarıya indirmiştir. Bu gösterişli gelişin ardından Galata Rıhtımında herhangi bir merasim yapılmamıştır⁵¹. Firuz Kesim sonraki süreci; *"Rıhtımda dört hamal tarafından karşılanan cenaze önce Teşvikiye Sağlık Yurdu'na götürüldü. Aynı gün içinde Vali Muhittin Üstündağ ve bazı önemli kişilerin katılımıyla oluşan küçük bir cemaatle Beşiktaş yolu üzerindeki Maçka Mezarlığına defnedildi"*⁵² diye açıklamıştır.

Ankara'ya giden Firuz Bey, Atatürk tarafından Çankaya Köşkü'ne davet edilmiştir. Başka davetlilerin de bulunduğu ortamda yemeğin sonuna kadar Zehra'nın ölüm hadisesi hiç geçmemiş ancak sonrasında Atatürk; *"Bu kız intihar mı etti? Yoksa bir kaza kurbanı mı oldu?"* diye sorunca Firuz Bey yanında getirdiği Fransız Emniyetinin Raporunu Mustafa Kemal Paşa'ya sunmuş ve olayın kesinlikle kaza olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine Atatürk; *"Şimdi müteessir oldum. Çok zeki ve inatçı bir kızdı, severdim"*⁵³ ifadelerini kullanmış ve konuyu kapatmıştır. Firuz Bey, Zehra'nın ölümüne dair kesin bilgilere dayanarak bu olayın kaza olduğunu açıklasa da, Zehra'ya dair edinilen bilgiler göz önüne alındığında intiharın da bir ihtimali de göz önünde bulundurulabilir.

Zehra'nın ölüm haberini Moskova'da alan Sabiha, Mustafa Kemal Paşa'ya bir mektup yazarak eğitime ara vermek ve yurda dönmek istediğini yazmıştır. Atatürk'ten beklediği cevabı alan Sabiha Türkiye'ye dönmüştür. Mustafa Kemal Paşa'yla beraber zaman zaman birbirlerini teselli ettiklerini söyleyen Sabiha, yine Atatürk'ün telkinleriyle eğitimine kaldığı yerden devam etmiştir⁵⁴.

Muamma olarak kalan bu ölümü Şevket Süreyya Aydemir, "Tek Adam" adlı eserinde *"İntihara benzer bir ölümle ölen Zehra"* diye trajik olarak değerlendirir⁵⁵. Zehra'nın Amasya Nüfus Müdürlüğü'ndeki kimlik bilgileri de kapalı kayıt olarak kalmıştır. Defnedilmiş olduğu

⁵¹ Menç, age. s. 27-31.

⁵² Firuz Kesim sade bir törenle Maçka mezarlığına defnettik ifadesini kullansa da Cumhuriyet Gazetesi; *"Bayan Zehra'nın cenazesi saat onda büyük bir törenle Şişli Sıhhat Yurdu'ndan kaldırılmış ve Teşvikiye Camiinde namazı kılındıktan sonra gene törenle Maçka Mezarlığına defnedilmiştir. Bu hazin törende Cumhurbaşkanlığı Atatürk Namına Umumi Kâtip Hasan Rıza, Vali Muhittin, Parti Erkânı, İstanbul'da bulunan Saygınlık, Emniyet Direktörü, talebe, asker ve polis müfrezeleri bulunmuştur"* şeklinde haber yapmıştır. Cumhuriyet, 03.12.1935, s. 2.

⁵³ Kandemir, agm. s. 389.

⁵⁴ Verel, age. s. 93.

⁵⁵ Şevket Süreyya Aydemir, Tek Adam, İstanbul 2019, s. 454.

Maçka mezarlığındaki yeri de, günümüze kadar ulaşamamış ve mezarının bulunduğu yer belli değildir⁵⁶.

1.5. Zehra'nın Ölümünün Yer Aldığı Basın Yayın Organları

1.5.1. Yabancı Yayın Organları

1.5.1.1. Daily Mail Gazetesi

“Atatürk'ün Londra'dan Paris'e gelmekte olan manevi evladı Zehra Calais-Paris Ekspresinden düşerek vefat etmiştir. Zabıta bugün acıklı kaza etrafında tahkikat yapılmakla meşguldür.

Facia; Ekspres, Amiens civarında bir köy istasyonundan geçerken vukua gelmiştir. Genç kız aldığı yaraların tesiri ile hastanede vefat etmiştir. Bayan Zehra, bilahare Oxford'a girmek üzere gönderildiği Londra'dan dönmekte idi. Ağustos'tan beri Hampstead'daki mektepte okuyordu. Londra'dan ayrılmadan önce Türkiye Büyükelçiliğine uğrayarak, Büyükelçi ile görüşmüş, Büyükelçi yolculuğa ait muamelelerde bizzat meşgul olmuştur.

Kaza 4.20 de olmuştur. Bayan Zehra'ya, hizmetçisi ile birlikte birinci sınıf bir kompartıman işgal edilmekte idi. Hizmetçi kendisinin kompartımandan uzun müddet kaybolduğunu fark ederek tehlike çanını çalmış ve treni durdurmuştur. Bunun üzerine araştırmalara başlanmış ve genç kızın cesedi Ailly-Sur-Noye İstasyonu'na yakın bir yerde demiryolu yanında bulunmuştur.

Genç kızın vagonlardan birinin arkasındaki kapıdan düştüğü anlaşılmıştır. İki köylü Bayan Zehra'nın düştüğünü bizzat görmüşlerdir.”⁵⁷

1.5.1.2. Daily Ekspres Gazetesi

“Türk Konsolosu, mahallinde tahkikat yapmak ve cesedi Ankara'ya naklettirmek üzere Paris'ten Amiens'e gitmiştir. Zehra, küçük yapılı, kahverengi gözlü, mahcup tabiatlı bir kızdı. Hampstead'da St. Hilda Koleji'nde okumakta idi.

Arkadaşlarına birçok defalar; “Ben İngiltere'yi severim. İngilizceyi çabuk öğrenmek istiyorum. Bundan sonra imtihan vererek Oxford'a gireceğim. Atatürk'ün arzusu böyledir. Memleketime biran evvel dönüp çalışmak istiyorum” demişti.

⁵⁶ “Maçka Mezarlığı Kayboluyor”, www.hurriyet.com.tr, (23.02.1999) Erişim Tarihi: 25.09.2020. Erişim Saati: 20.45

⁵⁷ Menç, age. s. 53-54.

Okuduğu okulun müdürü ise bize şu beyanatta bulundu; “Zehra bizde yalnız yarım sömestre bulunmuştur. Kendisi pek sakın ve sevimli bir genç kızdı. Türkiye’ye gitmek üzere geçen Pazar buradan ayrıldı. Boş vakitlerini daima Türk Elçiliği’nde geçirirdi.”

1.5.1.3. Morning Post Gazetesi

“Bayan Zehra’nın cesedi Amiens Hastanesi’ndedir. Cesedin yanına Fransız Hükümeti adına bir çelenk konulmuştur. Belediye Reisi hastaneye gitmiş ve cesedin önüne eğilerek son resmi hürmeti yerine getirmiştir.”⁵⁸

1.5.2. Türk Basın Organları

1.5.2.1. Cumhuriyet Gazetesi

“Amiens’deki acıklı kaza” başlığıyla yayınlamış ve Dail Maily gazetesinin yayınlamış olduğu içeriği aynen nakletmiştir⁵⁹. Defnedilmesine dair haberi de 3 Aralık 1935 baskısında şöyle yayınlamıştır: “Londra’dan İstanbul’a gelirken bir tren kazası yüzünden vefat eden, Cumhurbaşkanı Atatürk’ün himayelerinde bulunan Bayan Zehra Aylin’in cenazesi dün sabah bir vapurla İstanbul’a getirilmiş ve tahnit⁶⁰ edilmiş ceset Şişli Sıhhat Yurduna kaldırılmıştır. Bayan Zehra’nın cenazesi saat onda büyük törenle Şişli Sıhhat yurdundan kaldırılmış ve Teşvikiye camisinde namazı kılındıktan sonra gene törenle Maçka mezarlığına defnedilmiştir. Bu hazin törende Cumhur Başkanı Atatürk namına Umumi Katib Hasan Rıza, Vali Muhittin, Parti erkânı, İstanbul’da bulunan saylavlar, Emniyet direktörü, talebe asker ve polis müfrezeleri bulunmuştur. Bayan Zehra’nın mezarına Atatürk namına Hasan Rıza tarafından getirilen büyük çelenkle, Vilayet, Parti, Talebe birliği ve Fransız hükümeti namına birçok çelenkler konulmuştur.”⁶¹

1.5.2.2. Haber Gazetesi

“Atatürk’ün manevi evladı Zehra Aylin Feci bir kazaya kurban gitti” başlığını atmış ve içeriğinde önce Paris Gazetesinin “Atatürk’ün himayelerinde Londra’da tahsilde bulunan Bayan Zehra dün Londra’dan avdet ederken Amiens civarında Paris-Calais ekspresinden bir kaza eseri olarak düşmüş ve aldığı ağır yaralar neticesinde nakledildiği Amiens Hastanesi’nde vefat etmiştir” haberini yayınlamıştır. Hemen devamında ise; Londra’da yayınlanan gazetelerdeki içeriklere yer vermiştir; “Zehra Aylin hakkında Londra gazeteleri vefatından evvel büyük takdir yazıları yazmaktaydı. Bu senenin başlarında gittiği vakit, bütün gazeteler kendisiyle mülakatlar yapmış ve memleketimizin hakkında ondan aldıkları çok

⁵⁸ Menç, age. s. 54.

⁵⁹ Cumhuriyet, 25.11.1935, s. 1.

⁶⁰ Tahnit; cesedin bozulmaması için iç organların çıkarılmasının ardından yapılan işlemlerdir.

⁶¹ Cumhuriyet, 03.12.1935, s. 2.

faydalı malumatı büyük puntolarla gazetelerine geçirmişlerdi. Zehra Aylin'in zekâ ve istidadı büyük alaka ile kaydediliyordu. Son defa Sandey Ekspres Gazetesi muharrirlerinden Kontas Valler kendisiyle konuşmuş ve Zehra Aylin bu muharrire şunları söylemişti: 'Oksford'da tahsilimi bitirdikten sonra memleketime dönecek ve yurttaşlarıma öğretmenlik edeceğim. Kitap yazmak isterim. Londra'yı mümkün olduğu kadar gezip görüyorum. Türkiye'den hiç farklı bir manzarası yok. Benim memleketimde de kızlar, Atatürk'ün inkılâbından beri aynı serbestiyi haizdir. Spor oyunları oynarlar. Bazı defa erkek çocuklara da tefevvuk ederler. Bizde de kızlar, buradakiler gibi giyinmektedirler. Bir kadının yalnız olarak sokağa çıkarılmadığı günlerden şimdi hayat çok farklıdır. O zaman kadınlar hemen bütün gün evde kapalı bulunduruluyordu. Bu zamanları hatırlamayacak kadar gencim ama böyle olduğunu işittim. Memleketime dönünce, Atamızın inkılâbı yolunda çalışacağım" gazetesinin kendi yer verdiği "Memleketi hakkında çok iyi düşüncelerle dolu olarak tahsil hayatına atıldığı gurbet illerinden memleketine gelmekteyken çok acı bir şekilde ölen bu Türk gencinin kaybindan dolayı Türk gençliğini ve Zehra Aylin'i yüksek himayelerine almış olan Atatürkümüzü candan taziyet ederiz. Bayan Zehra 1932 yılında İstanbul'daki Amerikan Kız Koleji'nin küçük kısmından mezun olmuştu. Bu mektepte beş sene okumuştur. Çok çalışkan bir talebe olarak temayüz etmişti''⁶² içerikle sonlandırmıştır.

1.5.2.3. Kurun Gazetesi

*Gazete yabancı basında çıkan haberleri aktarmasının yanı sıra "Zehra Aylin Türk İstiklal Harbinde şehit düşen bir Türk Zabitinin kızı idi. Atatürk bu şehit yavrusunu himayesi altına almış ve parlak bir tahsil görmesini temin etmiştir. Fransa Hükümeti taziyette bulunduğu gibi Türk Elçiliği de taziyet ve teessürlerini bildirmiştir."*⁶³

2. RUKİYE ERKİN

2.1. Rukiye Erkin 'in Çocukluğu ve Çankaya Köşkü'ne Getirilişi

Mustafa Kemal'in Zehra'dan sonra evlat edindiği ikinci çocuk 1911 doğumlu Rukiye'dir. Rukiye'de sonuç itibariyle köşkte diğer kardeşleriyle beraber yaşamaya başlasa da evlat edinilmesine dair farklı bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgilerden ilki, Mustafa Kemal Paşa'nın Konya'ya yapmış olduğu gezi esnasında kimsesiz ve zor durumda olan Rukiye'den haberdar olmasıdır. Mustafa Kemal'in isteğiyle Ankara'ya getirilen Rukiye bir süre Çankaya'daki köşkte yaşamaya başlamıştır⁶⁴. Rukiye'nin himaye edilmesine dair bir diğer

⁶² Haber, 22 Senteşrin, 1935, s. 4.

⁶³ Kurun, 22 İkinciteşrin, 1935, s. 1.

⁶⁴ Gülşah Yıldırım, "Babamız Atatürk", Hukuk Gündemi (Atatürk Özel Sayısı), Ankara 2013, s. 76-82.

bilgi ise, Cumhuriyet gazetesinde yer almaktadır. Bahse konu gazetede ki bilgiye göre, Rukiye'nin babası Mustafa Kemal Paşa'nın emri altında bir asker ve üç çocuk babasıdır. Eşinin ölümünün ardından Rukiye Mustafa Kemal tarafından sekiz yaşındayken evlat edinilmiştir⁶⁵.

Başka bir kaynaktan ise, Rukiye'nin 1914 doğumlu olduğu söylenmektedir. Kurtuluş Savaşı esnasında ana karargâhta emir eri olan Rukiye'nin babası, Cumhuriyet'in ilanından sonra Mustafa Kemal'den yardım istemiştir. Üç kızının olduğunu ve onları okutamadığını söyleyerek en küçüğüne Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın sahip çıkmasını istemiştir. Bu konuşmanın ardından Rukiye dokuz yaşında Çankaya'daki köşke getirilmiştir⁶⁶.

2.2. Rukiye'nin Dilinden Ailesi Hakkında Bilgiler

Rukiye Erkin, kendilerinin aslen Konyalı olduklarını ve babasının Kurtuluş Savaşı döneminde Mustafa Kemal Paşa ile tanıştıklarını söyler. Ancak bu tanışmanın nerede ve nasıl gerçekleştiğine dair bir bilgi vermez. Cumhuriyetin ilk yıllarında anne ve babasını kaybeden dört kız kardeşin bakacak kimseleri kalmamıştır. Öksüz ve yetim kalan kızların halinden haberdar olan Mustafa Kemal Paşa, çocuklardan en küçüğünün köşke getirilmesini ister ve onu evlat edinir. Böylece, 1925'de Konya'nın Seydişehir ilçesinden Ankara'ya getirilen Rukiye için yeni bir hayat başlamıştır.

Rukiye ile yakından ilgilenen Mustafa Kemal Paşa kendisine; “Çocuğum, burada rahat edeceksin”⁶⁷ der. Gerçekten de Rukiye köşkte oldukça rahat etmiş ve köşkteki diğer kardeşleriyle aynı muameleyi görmüştür. Hatta Ramazan ayında oruç tutan Rukiye ev halkı tarafından çok sevilmiş ve iftar yemekleri ezana göre ayarlanmıştır. Hatta onun bu durumunu gören Mustafa Kemal Paşa kızına gümüş bir kap içinde küçük bir el yazması Kur'an-ı Kerim hediye etmiştir. Rukiye, Atatürk'ün verdiği bu kıymetli hediye yi hayatı boyunca hiçbir zaman yanından ayırmamıştır⁶⁸.

Atatürk'ün yurt gezilerinden bazılarında iştirak eden Rukiye, Kastamonu gezisine katılmıştır. Bu gezide halka şapkayı tanıtan Mustafa Kemal Paşa tarafından Rukiye'ye de bir şapka verilmesini ve genç kızın da şapka takmasını istemiştir. Kendisine verilen şapkayı giyen Rukiye Erkin, Cumhuriyet tarihinde ilk şapka kullanan kadın olarak tarihe geçmiştir⁶⁹.

⁶⁵ Cumhuriyet, 14.12.1996. s. 17.

⁶⁶ Özdi, *age*. s. 254.

⁶⁷ Milliyet, 11.11.1985, s. 11.

⁶⁸ Özdi, *age*. s. 254.

⁶⁹Rukiye Erkin Atatürk'le Anılarını anlatıyor, www.piramithaber.com, Erişim Tarihi: 26.09.2020, Erişim Saati: 19.15.

2.3. Rukiye'nin Evliliği

Rukiye, köşkteki dersliklerde Zehra ve Sabiha ile birlikte bir süre eğitim görmüş, ardından da İstanbul'da bulunan Fransız Okulu (Notre Dame De Sion Lisesi)'na gönderilmiştir⁷⁰. Okulların tatil olmasıyla beraber Çankaya köşküne dönen Rukiye, bu arada Hüsnü Bey (Erkin) ile tanışmıştır. Bu tanışma Atatürk Orman Çiftliği'nde olmuştur. Çünkü O, 1930 yılı yaz tatilini oradaki köşkte geçirmektedir. Bir gün Rukiye, arkadaşlarıyla dolaşmak için çiftliğin atlı arabasını istemiştir. Yaptığı gezi esnasında arabanın klaksonunu kullanmak zorunda kalmıştır. O dönemde Çiftliğin Koruma Birliği Komutanı olan Hüsnü Bey (Erkin) ise klakson sesini duyunca Mustafa Kemal Paşa geldi zannederek odasından çıktığı sırada Rukiye'yi görmüş ve âşık olmuştur. Ancak genç kızın bu durumdan haberi yoktur. İlerleyen zamanlarda Hüsnü Beyi evlendirmek isteyen dostlarından bazıları O'nun beğendiği bir kızın olup olmadığını sormuşlardır. O da, Rukiye'yi beğendiğini ama O'nun Mustafa Kemal Paşa'nın kızı olduğu için böyle bir işin olamayacağını belirtmiştir. Hüsnü Bey'in bu düşüncesi; Gazi Paşa'ya Genel Sekreteri olan Tefik Bey aracılığıyla iletilmiştir. Paşa, o günlerde henüz subay olan bu genci beğenmiş ve durumdan kızına da bahsetmiştir. Daha 16-17 yaşlarında olan Rukiye, evliliğe dair herhangi bir düşüncesinin olmadığını söylemiş ise de Mustafa Kemal Paşa, canını emanet ettiği bu gencin kendisi için kıymetli olduğunu ve onun bu isteğini geri çevirmek istemeyip evliliğin gerçekleşmesinden yana tavır sergilemiştir. O'na saygısızlık etmek istemeyen Rukiye ise ilk başta bu evliliğe sıcak bakmasa da rağmen Hüsnü Bey'i de görünce beğenmiş ve nikâh hazırlıklarına başlanmıştır. 1930 yılında Marmara Köşkü'nde nişanları yapılan çiftin⁷¹ nikâhları Ankara Belediyesi'nde, dönemin içişleri ve dışişleri bakanlarının şahitliğinde gerçekleştirildi. Düğünleri ise 22 Mayıs 1930'da Dolmabahçe Sarayı'nda yapılmıştır. Düğün merasimi esnasında Mustafa Kemal Paşa, ilk düğün dansını Rukiye'yle yapmıştır. Bu durum küçük yaştan beri yanında olan kızını onurlandırmıştır⁷².

⁷⁰ Rukiye Erkin bu okula gitme hikâyesini kendisiyle yapılan söyleşi de şu şekilde anlatıyor: *"Çankaya'da iki odalı okulda bir süre eğitim gördük daha sonra ise arkadaşlarımızdan bazılarının Notre Dame De Sion'a gittiğini öğrendim. Ben de bu okula gitmek istediğimi Atatürk'e söyleyince ilkte razı olmadı, bizim okullarımızda okuyun dedi. Ancak daha sonra razı oldu ve gönderdi."* Bkz. Rukiye Erkin Atatürk'le Anılarını anlatıyor, www.piramithaber.com, Erişim Tarihi: 26.09.2020, Erişim Saati: 19.15.

⁷¹ Milliyet, 11.11.1985. s. 11.

⁷² Güler, *age*. s. 154.

2.4. Rukiye'nin İş Hayatı ve Ölümü

Çok renkli bir çalışma hayatı bulunmayan Rukiye Erkin, sadece Türkiye İş Bankası'nın kuruluş çalışmalarında aktif rol oynamıştır⁷³.

Mustafa Kemal Paşa'nın ölümünden sonra ise Paşa'nın vasiyeti gereği Rukiye Erkin'e aylık 100 lira maaş bağlanmıştır⁷⁴. Hüsnü Erkin ile evliliklerinden bir oğlu olan Rukiye, 1966 yılında eşini kaybetmiştir. Kendisi de 13.12.1996'da geçirmiş olduğu kalp rahatsızlığı sonucu 84 yaşında vefat etmiştir.

Rukiye Erkin'in cenaze namazı İstanbul'daki Şişli Camii'nde kılınarak Feriköy mezarlığına 14.12.1996 tarihinde defnedilmiştir⁷⁵.

3. NEBİLE İRDELP

3.1. Nebile İrdelp'in Çocukluğu

Gazi Mustafa Kemal'in, manevi kızlarından Nebile, 1910 yılında İstanbul'un Beylerbeyi Semtinde doğmuştur. Babası Beylerbeyi Tekkesi Şeyhi Mehmed Nesib Sait'tır⁷⁶. Bir süre sonra manevi kız kardeşi Zehra gibi Nebile'de yetim kalmıştır.

3.2. Mustafa Kemal Paşa İle Tanışması

İstanbul Darüşşafaka'da okuyan erkek kardeşinden başka kimsesi olmayan Nebile, Çapa Öğretmen Okulu'nda okurken Mustafa Kemal Paşa ile tanışma fırsatı bulmuştur. Nebile, Gazi Paşa'dan çok etkilenince Dolmabahçe Sarayı'na giderek burada Mustafa Kemal'in hizmetinde çalışmak istediğini söylemiştir. Oradaki görevlilerden Yaver Cevat Abbas (Gürer) Bey'in aracılığıyla Atatürk Nebile'yi evlat edinmiştir⁷⁷.

Nebile'nin evlat edinilme hikâyesi Latif Taşdemir'in eserinde şöyle anlatılır: “1927 yılı Temmuz’unda, Çapa Öğretmen Okulu’ndan Dolmabahçe Sarayı’na Nebile’nin de aralarında bulunduğu üç kız çocuğu, Atatürk’e hizmet etmek amacıyla getirilmiştir. Ancak Nebile, Atatürk’ün yanında manevi evladı olarak kalmış ve diğer iki kız geri gönderilmiştir. 17, 18 yaşlarında genç bir kız olan Nebile; mavi gözlü, beyaz tenli, sarışın ve güzelliğiyle dikkat çekmektedir”⁷⁸.

⁷³ Cumhuriyet, 14.12.1996, s. 17.

⁷⁴ BCA, 30.10. 269.808.1, Bkz. Ekler, Belge 10; BCA, 490.01.1597.522.2/128. Bkz. Ekler Belge 11.

⁷⁵ Cumhuriyet, 14.12.1996, s. 17.

⁷⁶ Hüseyin Davutoğlu, “Bu Fotoğraftaki Genç Kızın İzmit’e Uzanan Yolculuğu” www.kocaelikoz.com, Erişim Tarihi: 05.04.2020, Erişim Saati: 20.05.

⁷⁷ Özdi, *age*. s. 256.

⁷⁸ Kara, *age*. s. 90-91.

Hüsrev Gerede ise anılarında, Nebile'nin bir şeyh kızı olduğunu ve Atatürk'ün yanına annesi tarafından getirildiğini yazmaktadır. Atatürk'ün manevi kızlarının içerisinde en güzeli olarak nitelendirilen Nebile, okumaktan ziyade dans etmek ve şarkı söylemek hususunda bayağı yeteneklidir. Manevi kızı Nebile'nin bu özelliğiyle her zaman övünen Mustafa Kemal Paşa yemek yerken her zaman sofraya da O'na şarkı söyletir, dans ettirirdi⁷⁹. Ancak daha da fazlası Kur'an okutturur ve beraberindekilerle zevkle dinlerdi⁸⁰

Emin Çölaşan 1985 yılında Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun eşiyle yaptığı bir görüşmede, Nebile'nin Dolmabahçe Sarayı'na geliş hikâyesini şöyle nakleder: *"Nebile, çok iyi bir ailenin çocuğu. Ama deli bir çocuk. Bu Nebile, Atatürk'ü çok merak ediyor ve evinden kaçıp Dolmabahçe Sarayı'na gidiyor. Hizmetçi olarak orada alıkoyuyorlar Bir gün üst kata, Atatürk'ün yanına çıkıyor ve diyor ki, 'Paşam, ben alt katın hizmetçisiyim. Fakat bu katta olmayı isterim' deyince Paşa Hazretleri'nin onayıyla yanında, kalıyor"*⁸¹ Ancak Sabiha Gökçen bu bilginin doğru olmadığını ve Nebile'nin Atatürk tarafından çağrıldığını belirtir. Tanışmalarına dair meseleyi tam hatırlayamadığını belirten Sabiha, Nebile'nin köşke 1928'de geldiğini ve Atatürk'le en az zaman geçirenin de yine Nebile olduğunu söyler⁸².

3.3. Nebile'nin Ankara'ya Gelişi

İstanbul'dan Ankara'ya dönme vakti geldiğinde Atatürk, Nebile'yi de yanında götürmek ister. Ancak Nebile'nin bu konuda kararsız olduğunu belirten Yaverlerinden Cemal Granda, kendisiyle konuşur. Granda eserinde bu durumu şu şekilde nakleder:

Nebile, *"Cemal Efendi beni Ankara'ya götürmek istiyorlar. Korkuyorum gitmeye ne yapayım dersin?"* diye sordu.

"Beni de götürmek istiyorlar. Bak ben korkuyor muyum," dedim.

"Öyle ama sen erkeksin. Canın sıkılınca kahveye gidersin. Ben kızım, orada tek başıma ne yaparım?"

"Sen de köşkte oturursun. Orada Rukiye, Sabiha, Zehra Hanımlar var. Sen de orada hanım olursun."

⁷⁹ Hüsrev Gerede'nin Anıları (Kurtuluş Savaşı, Atatürk ve Devrimler), Haz. Sami Önal, İstanbul 2002, s. 273.

⁸⁰ Nebile sohbet esnasında Yasin Şerif'i hatasız biçimde okuduğundan bahsederken Mustafa Kemal bunu duymuş ve "Ya, öyle mi kızım Nebile? Eğer bu sözlerin gerçek ise bana ispat et de görelim" deyip kütüphanesinden Arapça yazılı Kur'an-ı Kerim'i getirtip; "Haydi! Oku bakalım, kızım seni dinliyorum" demiştir. Nebile Yasin-i Şerif'i okumaya başladığında Mustafa Kemal'de onu elindeki Kur'an ile takip etmiş ve Nebile'nin bu hali onu oldukça duygulandırmıştır. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Atatürk Kimdir?*, İstanbul 2012, s. 68.

⁸¹ Yıldırım Oğur, "Biz Seni Unutmak İçin..." www.turkiyegazetesi.com.tr, Erişim Tarihi: 05.04.2020, Erişim Saati: 13.20.

⁸² Milliyet, 15.11.1985, s. 11.

*Biz böyle dertleşe duralım. Nebile Ankara'nın yolunu tuttu. Ben daha sonra gittim. Çankaya'da bir de ne göreyim? Nebile 'Hanım' olmuş. Biz 'Bey' olamadık. Hizmetkâr olarak kaldık*⁸³.

3.4. Evlilik Hayatı

Ankara'ya gelen ve hayatına burada devam eden Nebile, evlilik çağına geldiğinden o dönemde Viyana Büyükelçiliği Başkâtibi olan Tahsin Bey (Baç)⁸⁴ ile evlendirilmiştir. Erken gerçekleşen bu evliliğin nedeni, Hüsrev Gerede'ye göre, Afet'in manevi kardeşi Nebile'yi kıskanmasıdır⁸⁵. Ankara Palas Oteli'nde yapılan Nebile'nin düğününde Mustafa Kemal Paşa dans ederken fotoğraflanmış ve bu fotoğraf, *The Illustrated London News* dergisine kapak olmuştur⁸⁶. Çünkü fotoğraf, Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet'e giden süreçte kadınların lehine olan bir gelişim ve değişime aittir⁸⁷. Üç yıl süren evlilik ve Paris hayatı sonrasında Nebile tekrar Ankara'ya dönmüştür⁸⁸.

3.5. Siyasete Girişi ve İkinci Evliliği

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın etkin olduğu yıllarda bu partide siyaset yapan Nebile'nin bu durumu, Mustafa Kemal'in kız kardeşi Makbule Hanım ile aralarında tartışmaya neden olmuştur. Ancak bu tartışma Atatürk'ün müdahalesiyle sonlandırılmıştır.

Siyasetteki denemesinin ardından 1937'de tekrar nikâh masasına oturan Nebile, Brüksel Büyükelçisi Kamil Bey'in oğlu⁸⁹ ile evlenmiştir. Bu evliliğin haberi 15 Ağustos 1937 Cumhuriyet gazetesinde: “*Sabık Darülfünun müderrislerinden Mehmed Nesib Sait'in kızı Bayan Nebile ile değerli gençlerimizden Sabahaddin İrdelp'in evlenmeleri dün Dolmabahçe Sarayı'nda Atatürk'ün huzurunda ve çok güzide bir kitlenin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Cumhuriyet, genç çifte saadetler temenni eder*”⁹⁰ şeklinde yer almıştır. Dolmabahçe Sarayı'nda sade bir nikâhla ikinci defa evlilik şansını deneyen Nebile, bu evlilikte de aradığı mutluluğu bulamamış ve dört yıl sonra ayrılmıştır.

⁸³Granda, *age*, s. 283-284.

⁸⁴Kara 1, *agm.* s. 91; Tahsin Bey (Baç) için ayrıca bkz. Şerafettin Turan, *Mustafa Kemal Atatürk (Kendine Özgü Bir Yaşam ve Kişilik)*, s.626; Özdil, *age*. s. 256.

⁸⁵Gerede, *age*. s. 273.

⁸⁶Bkz. Ekler fotoğraf 6.

⁸⁷Özdil, *age*. s. 257.

⁸⁸Kara 1, *agm.* s. 91.

⁸⁹Sabahattin İrdelp; İzmit SEKA Fabrikasında mühendistir ve Atatürk'ün doktoru Ömer İrdelp'in de yeğeni olarak bilinmektedir. Hüseyin Davutoğlu, “Bu Fotoğraftaki Genç Kızın İzmit'e Uzanan Yolculuğu” www.kocaelikoz.com, Erişim Tarihi: 03.06.2020, Erişim Saati:10.30.

⁹⁰Cumhuriyet, 15.07.1937, s. 1.

3.6. Rahatsızlığı ve Ölümü

Mustafa Kemal Paşa ölmeden evvel İstanbul Dolmabahçe Sarayı'na ziyaretine giden Nebile, O'nu kötü halde görünce ağlamaya başlamıştır. Atatürk karşısında ağlayan kızına; “Benim için ağlamayacaksın, anladın mı?” diye uyarınca, Nebile'nin gözyaşları daha da artmıştır. Bunun üzerine Gazi Paşa tekrar Nebile'yi uyarmış ve “Sana emrediyorum, ağlamak yasak!” demiştir. Fakat Nebile'nin bu durumu sürdürmesi üzerine yetkililer tarafından Atatürk'ün bulunduğu odadan dışarı çıkarılmıştır. Bir süreden beri kendisi de hasta olan Nebile, Atatürk'ün vefatının ardından menenjit hastalığına yakalanarak görme yetisini de kaybetmiştir⁹¹.

O dönem Cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü, Nebile ile yakından ilgilenmiş ve O'nu önce, Yakacık Sanatoryumu'nda, ardından da Taksim'deki bulunan Fransız Hastanesi'nde tedavi ettirmiştir. Ayrıca hastalığı boyunca Nebile ile ilgilenmesi için İstanbul Valisi Lütfü Kırdar'a emir vermiş ve Nebile'yi bu süreçte asla yalnız bırakmamıştır.

Nebile Hanım ise, mal varlığının tamamını hastalığında kullanmak üzere İnönü'ye bırakmıştır. Fakat uzun süre devam eden rahatsızlık döneminin ardından kurtulamayarak genç yaşta hayatını kaybetmiştir⁹².

Nebile'nin mal varlığı ve hastalığına ilişkin süreci Yılmaz Özdil'in yayımladığı eserinde şu şekilde ifade eder. “Kendisinin çocukluğu boyunca maddi sorunlarla uğraşması ve erkek kardeşinin Darüşşafaka'da kalıp burada aldığı eğitimle meslek sahibi olması nedeniyle elindeki paraları hayır kurumlarına yatırmıştır. Hatta evlilikleri esnasında Darüşşafaka'ya 34 000 lira bağışladığı söylenmektedir. Atatürk'ün vasiyetnamesinde belirtilen ve aylık 100 lira olan maaşını da kendisi almamış;”⁹³ Darüşşafaka'ya bağışlamıştır. Ama ikinci eşinden ayrılması üzerine hastalığı artarken kısmen de fazladan maddi geliri olmadığından sıkıntı çekmiştir. Yine de bu durumunu fark ettirmemiş arkadaşları kendisini Yakacık'taki Sanatoryuma yatırmışlar ve hiçbir zaman Ankara'dan herhangi bir talepte bulunmamıştır⁹⁴.

Daha sonra böyle bir durumu öğrenen İsmet İnönü'nün Nebile'yi Fransız La Paix hastanesine götürmüş ve buradaki dört senelik yaşam mücadelesinin ardından hayata veda

⁹¹ Güler, *age.* s. 153-154.

⁹² Güler, *age.* s. 154.

⁹³ Mustafa Kemal'in vasiyeti gereği Nebile'ye ödenen maaş dekontu için bkz. BCA, 490.01.1597.517.2/129. Bkz. Ekler belge 13.

⁹⁴ Özdil, *age.* s. 257.

etmiştir. Öldüğü zaman henüz 33 yaşında olan Nebile, İstanbul Feriköy Mezarlığına defnedilmiştir⁹⁵.

Nebile'yi ölmeden önce son kez gören, manevi kardeşi Rukiye Erkin olmuştur. Rukiye Hanım anısını; *“Biz yurt dışındaydık. İstanbul’a dönünce Nebile’nin hasta olduğunu söylediler. Hastanede ziyarete gittim. Kapıdaki hemşire, kim geldi diye sorunca kendimi tanıttım. Bu sırada Nebile beni sesimden tanımış olacak ki ‘Rukiye, Rukiye’ diyerek bana seslendi. İçeriye girdim. Gözünün biri herhalde görmüyordu ki, sağa kaymıştı. Onu bu durumda görünce, kendimi çok kötü hissettim, ama belli etmemeye çalıştım. Elimi tuttu ve eski günlerimizden söz etti. Zavallı, birkaç gün sonra da öldü”*⁹⁶ diye anlatmıştır.

4. AYŞE AFET (UZMAY) İNAN

Atatürk’ün vefatına kadar yanında olan, Onunla tarih konuşacağım dediği Afet İnan için Armstrong; *“En gözde manevi evladı”*⁹⁷ derken; Şevket Süreyya Aydemir ise; *“Atatürk’e sağladığı huzur, bilhassa son yıllarında yanında oluşu Atatürk için bir huzur iklimi gibiydi”*⁹⁸ der ve tarih alanındaki başarılı çalışmalarından daima gururlandığını belirterek ayrıca O’nu, modern, çağdaş, kültürlü aynı zamanda geleneklerine bağlı Türk kadınlarının önemli örneklerinden sayar.

4.1. Aile yapısı ve çocukluğu

Modernizmin timsali olan Afet İnan, Osmanlı’nın dağılma döneminde dünyaya gelmiş ve İmparatorluktan Cumhuriyet’e geçişin tanıklarından biri olma imkânı elde etmiştir. 30 Ekim 1908 tarihinde Selanik’in Kesendire (Polyoroz) Kazasında doğmuştur. Annesi Şehzane Hanım aslen Doyranlı⁹⁹ olup, babası İsmail Hakkı Bey ise Şumnulu’dur.¹⁰⁰

Bulgaristan Türklerinden olan İsmail Hakkı Bey; Şumnu’da eğitimine devam ettiği sırada, Şumnu’da eğitim gören başarılı çocukların seçilip Bursa’daki Ziraat Mektebi’ne gönderilen grubun içinde yer almış ve eğitimine burada devam etmiştir. Daha sonra İstanbul Halkalı Yüksek Ziraat Mektebi’ne başlamış ve buradan mezun olmuştur.

Memuriyet hayatına Kesendire’de başlayan İsmail Hakkı, kiracısı olduğu evin Rum kızını beğenmiş ise de, şehirdeki âdete göre bekâr memurlar ancak buradaki Türk kızlarıyla evlendirilmekteymiş. Kendisine önerilen kızların çarşafı olduğunu ve kendisi için seçilen kızı

⁹⁵ Özdi, *age.* s. 258.

⁹⁶ Milliyet, 15.11.1985, s. 11.

⁹⁷ H.C. Armstrong, *Bozkurt (Kemal Atatürk’ün Yaşamı)*, (Çev. Gül Çağalı Güven), İstanbul 1998, s. 224.

⁹⁸ Aydemir, *age.* s. 463.

⁹⁹ Toyuran veya Doyuran olarak da bilinmektedir. Evliya Çelebi Seyahatnamesi, İstanbul 1928, s. 106.

¹⁰⁰ Arı İnan, *Prof. Dr. Afet İnan*, İstanbul 2005, s. 19-25.

görmeden karar vermeyeceğini söyleyen İsmail Hakkı Bey, orman teftişine gittiği Aynaros'ta karşı kıyıya geçerken yakalandığı fırtınadan kurtulabilirse bir Türk kıızıyla evlenmeye kendi kendine söz vermiştir. Bu sözünde duran İsmail Hakkı Bey, kendisine önerilen Şehzane Hanım'ı peçesi açıkken görerek beğenmiş ardından kendisiyle evlenme kararı almıştır. Bursa'da eğitim gördüğü sırada Namık Kemal'in eserlerini okuduğu gerekçesiyle takibe alınan İsmail Bey, eşi Şehzane Hanım'a çok yakında ülkede önemli gelişmelerin olabileceğinden bahsetmişti ki, akabinde 23 Temmuz 1908'de İkinci Meşrutiyet ilan edildi ¹⁰¹.

Hürriyet havasının yaşandığı o günlerde Şehzane Hanım doğum yapmıştı ve dünyaya getirdiği kız çocuğuna aile dostları Hâkim Ziya Bey Afet ismini verdi. Afet, kırk günlük olduğunda, babasının Doyran'a atanmasıyla ilk yolculuğunu yaşadı. At üstünde yapılan bu yolculuk kış aylarında gerçekleşti ve aile Doyran'a geldi.¹⁰² Ancak İsmail Hakkı Bey'in tayini Vodina (Edessa)'ya çıktı. Vodina'da İsmail ve Şehzane çiftinin ikinci çocukları Ahmet Reşat dünyaya geldi ¹⁰³.

4.2. Balkan Savaşları ve İsmail Hakkı-Şehzane Çiftinin Anadolu'ya Göç Etmesi

1912 yılının Kurban Bayramı öncesinde Ropcoz'da bulunan Afet İnan ve ailesi bir sabah atılan top seslerinden telaşa kapıldılar. Şehrin sokaklardan ise; "Gâvur geliyor" sesleri yükseliyordu. Şehzane ve İsmail Hakkı Bey çifti, kendi aralarında konuştuktan sonra çocuklarını alarak tren istasyonuna geldiler. Buradan da İstanbul'a gitmek için bilet alıp yola koyuldular. İstanbul'da İsmail Hakkı Bey'in akrabası olan Uzmay ailesine misafir oldular ¹⁰⁴.

Daha sonra İstanbul'dan Adapazarı'na geçen aile, iki katlı bahçeli bir ev de alarak burada yaşamaya başlamış ve İsmail Hakkı'da görevine gidip gelmiştir.

4 yaşındaki Afet ise, süslü kıyafeti ve işlemeli çantasıyla elifba cüzü okumak ve ilahiler söylemek için diğer çocukların gittiği kursa devam etti.

1913 yılında İsmail Hakkı Bey'in tayini Ankara'ya çıktı. Onlara göre Ankara adeta bir köy gibiydi. Sabahları duydukları inek sesleri ve sokakların hayvan pisliğinden kokması aile için alışılması güç bir durumdu.

Özellikle Şehzane Hanım'ın eşine tozu çok ve ağacı olmayan Ankara'yı sevmediğini suyun, ağacın bol olduğu bir şehre gitmek istediğini söylemesi; hatta şehir olmasının şart olmayıp bir kazaya bile razı olduğunu belirtmesi İsmail Hakkı Bey'de teessüre neden

¹⁰¹ İnan, *age*. s. 25-29.

¹⁰² İnan, *age*. s. 28.

¹⁰³ Afet İnan'ın anne baba bir olan tek kardeşi Ahmet Reşat Uzmay'dır. Baba bir anne ayrı olan kardeşleri ise; Nezihe Var, Kutluk Uzmay ve Ayla Uzmay'dır. İnan, *age*. s. 223. Bkz. Ekler, fotoğraf 7.

¹⁰⁴ Evrim Armağan Coşkun, *Milli Devletin İnşasında Ayşe Afet İnan*, Isparta 2018, s. 9.

olmaktaydı. Belli bir dönem sonra Ankara'dan ayrılışları da akabinde Ankara'ya ikinci defa geldiler.

Bu dönemde Şehzane Hanım ailesiyle beraber olamadı. Afet ise anneannesi tarafından mahalle mektebine götürölüp getirildi. Ama Afet İnan ile ilgili bahsedilen bu yıllara ait hiçbir bilgi kaydı yoktur ¹⁰⁵.

1913'ün son günlerinde Ankara'daki günleri sona ailenin bu defa yolları Eskişehir'in Mihaliççık kasabasına düştü. Burası Şehzane Hanım'ın istediğı gibi bir yerdi. Ormanlık içinde bulunan şehrin havası güzel, suyu temiz çok hoş bir yerdi.

Afet İnan Mihaliççık'ta keyifli günler geçiriyordu. Çünkü yeni komşularıyla tanışıyor ve yeni adetler öğreniyordu. Eğitimi ise, memur çocuklarının gittiğı cami avlusunda bulunan mahalle mektebinden ibaretti. Burada tüm öğrenciler yerde oturuyor ve hocadan öğrenilenler yüksek sesle tekrar ediliyordu.

Çocuklar için yeterli olmayan bu eğitim şekli kasabada bulunan memurların talebi ve kaymakamın öncülüğünde açılan kız okuluyla beraber Afet için son buldu. Bu okulda görev yapmak üzere iki kız kardeş Kayseri'den Mihaliççık'a gelmiş ve ders vermeye başlamışlardı. Afet bu öğretmenlerden zayıf, esmer, ince yapılı olan Pembe Hanım'dan dikiş dikmeyi, hesap yapmayı ve okumayı öğrenmiştir. Hatta birinci ve ikinci sınıfı da burada tamamlamıştır. Ancak bu arada annesi Şehzane Hanım amansız bir hastalığa yakalanınca aile büyük bir üzüntü yaşamıştır. Fakat hastalığa iyi geldiğı için Sündiken Ormanları'nda kısa bir süre temiz havada yaşayan Şehzane Hanım, 15 Mayıs 1915'te vefat etmiştir ¹⁰⁶.

Şehzane Hanım'ın vefatından bir yıl sonra İsmail Hakkı Bey'in tayini Orman Müfettişi olarak yeniden Ankara'ya çıkmıştır. İsmail Bey ve çocukları Ankara'ya gelmişlerdir. Afet İnan, Ankara'da Ravza-i Nisvan Mektebi'ne kaydolmuştur ¹⁰⁷.

Babası İsmail Bey ise burada önce Hacer adında bir bayanla evlenmiş kadının doğum yaparken ölmesi üzerine, Nikbahat Hanım'la üçüncü defa evlenmiştir. Aile efradının "Hanım Abla" diye hitab ettikleri Nikbahat Hanım, Afet ve kardeşine iyi davranmış, onlar da üvey annelerine saygıda asla kusur etmemişlerdir. Birinci Dünya Savaşı'nın devam ettiğı yıllarda ise, Hakkı Bey'in tayini Çanakkale'ye çıkmıştır. Tüm aile bu defa da birlikte Çanakkale'ye

¹⁰⁵ İnan, *age*. s. 31-32.

¹⁰⁶ İnan, *age*. s. 32-36.

¹⁰⁷ Afet İNAN 1, *Atatürk'ten Mektuplar*, Ankara 2020, s. 2.

gittiler. Ancak Nikbahat Hanım yeni doğum¹⁰⁸ yaptığı için kendi ailesiyle beraber Ankara’da kalmıştır. Hakkı Bey ve çocukları Çanakkale savaşları anında memurlar için güvenli olan Biga’ya yerleştiler. Afet, İlkokula Biga’da devam etmiştir¹⁰⁹.

O yıllarda altı yıl olan ilkokul dönemini 1920 yılında tamamlayan Afet, ardından babasının tayini dolayısıyla Alanya’ya gitmiştir, ancak İlkokuldan mezun olduğu için burada gidebileceği bir okul yoktur. Fakat babası ona bazı ödevler vermiş, zaman zamanda kardeşiyle birlikte hesaplar yaptırmıştır. Ayrıca burada kaldığı dönemde ud çalmayı ve dikiş dikmeyi öğrenmiştir¹¹⁰.

Sürekli göç halinde olan Afet ve ailesinin bir sonraki durağı, Antalya’nın Elmalı ilçesidir. Afet İnan burada babasından ve Arif Efendi adındaki aile dostları bir öğretmenden matematik ve coğrafya dersleri aldı. Ders verme ve öğretmenlik mesleğindeki Arif Efendi’nin etkisinde kalan Afet İnan, öğretmen olmaya karar verip 21 Ocak 1922’de Elmalı Kaymakamlığı’na giderek Kız Öğretmen Okulu’na kaydolmak için dilekçe vermiştir¹¹¹.

Yaz tatilinde “öğrenci olur sınavına” giren Afet, 1922’deki bu sınavda gösterdiği başarı üzerine okula kaydolmuştur. Kısa süren bu okuldaki eğitimi babasının tayininin Aydın’ın Söke İlçesi’ne çıkmasıyla son bulmuştur. Söke’de aynı okulun muadiline devam etmiş ise de babasının tayininin Bursa’ya çıkması nedeniyle buradan da ayrılmıştır¹¹².

Bursa da Kız Öğretmen Okulu’na kayıt yaptıran Afet, burada üçüncü sınıftan devam etmiştir. Bu dönemde öğrenci sayısının az olması sebebiyle dört ve beşinci sınıf beraber ders yapmışlardır. Afet aldığı derslerden en çok Reşat Bey’in tabahat (aşçılık) dersini, fizik, kimya derslerini sevmiş; en çok da Tarih ve Coğrafya dersine ilgi duymuştur. İstanbul’dan gelerek Tarih dersi veren Fakihe (Öymen) Hanım¹¹³ kendisini en etkileyeniydi. Fakihe Hanım, öğrencileri gezilere götürüyor, onlara notlar tutturuyor ve dersi keyifli hale getirerek sevdireliyordu. Öğrenciler, bunların yanı sıra ülkenin içinde bulunduğu durum dolayısıyla gündemi de yakından takip etme fırsatı bulmuşlardı¹¹⁴.

¹⁰⁸ Nikbahat Hanım’ın Refet adında bir oğlu olmuştur ancak eşinin yanına Biga’ya giderken yolda vefat etmiştir. İnan, *age*. s. 48.

¹⁰⁹ İsmail Uzun, *Düşünce ve Uygulamaları ile Atatürk’ün Manevi Kızı Afet İnan*, İzmir 2018, s. 10-11.

¹¹⁰ İnan, *age*. s. 55-65.

¹¹¹ İnan, *age*. s. 72-75.

¹¹² İnan, *age*. s. 75-77.

¹¹³ TBMM’nin ilk kadın milletvekillerinden olan Fakihe Öymen 1900 yılında İşkodra’da doğmuştur. İstanbul Darülmuallimat ve Dar’ül Fünun coğrafya şubesinde eğitim görmüştür. Fransızca bilen Fakihe Hanım Bursa kız lisesinde öğretmenlik yapmıştır. Daha sonra ilk kadın milletvekillerinden biri olarak meclise girmiştir. Evli ve iki çocuk annesi olan 06.04.1983 yılında vefat etmiştir. TBMM Milletvekilleri Albümü, C. I (1920-1950) s. 264.

¹¹⁴ İnan, *age*. s. 81.

Savaş süreci sona ermiş Cumhuriyet ilan edilmişti. Hakkı Bey'in Orman Müfettişi olarak Sinop'a atanmasının akabinde Afet İnan yaz tatilini geçirmek için buraya gelmiştir. Yaptığı her yolculuğu ve her şehri not eden Afet, babasının mesleğinden hiç şikâyet etmemiştir. Aksine bu sayede yurdun farklı yerlerini görmüş ve o yerlerin hayat tarzlarını öğrenmiştir. Yaz tatilini bitirerek 1924-1925 eğitim dönemi için Bursa'ya dönen Afet, artık son sınıf öğrencisidir ¹¹⁵.

Yıl sonunda, Bursa Kız Öğretmen Okulu'ndan İlkokul öğretmeni olarak mezun olan öğretmen Afet İnan o yıl ki hatıralarını; *"1925 yılında mezuniyet imtihanlarından sonra öğretmenlerimizle bir toplantı yapmıştık. Bizlere hepsi ayrı ayrı hem nasihat verdiler, hem bizimde artık öğretmen olduğumuzu ve kendileriyle meslektaş bulunduğumuzu hatırlattılar. Hoca olduğumuza seviniyordum. Fakat mektebimin bittiğine hiç sevinmiyordum. Benim bu hissime bazı arkadaşlarım da katılıyorlar ve beraberce, acaba daha nerede okuyabiliriz? diye düşünüyorduk. O zaman Darülmahumat-ı Aliye'nin İstanbul'da olduğunu işitiyorduk. Fakat bir taraftan da öğretmen olmayı o kadar istiyordum ki.. Nihayet Bursa Kız Muallim Mektebi mezunu olmuşum. Bunu tahsil hayatımın en iyi evresi olarak hatırlarım ve bundan iftihar duyarım. Çünkü öğretmenlik hayatına bu menşeim delaletiyle girdim. İlkokul öğretmenliğini fiilen bir aydan fazla yapamadım. Çünkü aynı sene Lozan'a lisan öğrenmeğe gittim. Sonra Fransız Lisesi'nde okuduğum senelerde, Muallim Mektebi'nden aldığım feyiz ve milli hislerim benim için daima rehber olmuştur"*¹¹⁶ diye anlatır.

Öğretmen olan Afet, babasının tayin edildiği İzmir'e gitmiştir. Bu arada kendisinin tayini de İzmir'in Menemen İlçesi'ne çıkmıştır fakat burasının uzak olması hasebiyle babası göndermemiştir. Ama daha sonraki yapılan tayinde İzmir İkinci Kordon'daki Redd-i İlhak Okulu'na tayin edilmiş, ancak bu okuldaki görevi çok fazla sürmemiştir¹¹⁷.

4.3. Afet İnan'ın Mustafa Kemal Paşa'yla Tanışması

İzmir Kordon'daki Redd-i İlhak Okulu öğretmeni Afet İnan, öğretmen oluşundan çok memnundu. Fakat bir taraftan da öğrenimini devam ettirmek istiyordu. Bu nedenle İstanbul'daki Yüksek Öğretmen Okulu'na gitmek istemiş lakin babası İsmail Bey, O'nu tek başına İstanbul'a göndermemiştir. Öğretmenliğinin henüz birinci ayı idi ki okul müdürü görevli öğretmenlere Mustafa Kemal Paşa'nın İzmir'e geleceğini söylemiş ve tüm öğretmenlerin şapka giyerek kendiler için yapılacak olan karşılama törenine katılmalarını

¹¹⁵ İnan, age. s. 85-87.

¹¹⁶ Uzun, agt. s. 14.

¹¹⁷ İnan, age. s. 95

istemiştir. Törenin ardından ise, tüm öğretmenler İzmir Orduevi'nin karşısında bulunan lisede düzenlenecek olan çay partisine davet edilmişlerdi.¹¹⁸

Davet esnasında Afet İnan, Mustafa Kemal Paşa tarafından yanına çağırılmıştır. Bir tarafında Mustafa Kemal Paşa diğer tarafında Kazım Özalp bulunan Afet İnan, aşırı heyecanından dolayı sadece Kazım (Özalp) Paşa ile sohbet edebiliyordu. Bir ara Mustafa Kemal Paşa, Afet'e "Nerelisin" diye sormuştur. Makedonyalı olduğunu söyleyen Afet, o bölgeyi ve civarını hatta ailesine dair bilgileri de hatırladığı kadarıyla anlatmıştır. Ayrıca yeni öğretmen olduğunu ve de daha yükseğini okumaya devam etmek istediğinden de bahsetmiştir. Afet ile Atatürk arasındaki bu sohbetten sonra Atatürk'ün katkısıyla Afet için, eğitiminin ikinci evresine giden süreç başlamış oluyordu¹¹⁹.

Gazi Mustafa Kemal Paşa sonraki bir günde Afet'in babası ve anneannesiyle de sohbet etmiştir. Hatta Doyran şehri hakkında da uzunca konuşmuşlar ve sohbet sonunda Gazi Paşa Afet'e eğitim konusunda yardım edeceğini Ayşe Hanım ve İsmail Bey'e söylemiş¹²⁰ ve yanındaki Afet İnan'ı Fahrettin (Altay) Paşa'yla tanıştırtarak şu şekilde konuşmuştur; "*Ailesi Selanik'te bizim aile akraba denecek kadar yakındır. Kendisine burada (İzmir)'de rastladığıma sevindim. Okumaya çok düşkün. Fakat eğitimi ilerletmeye imkân bulamıyormuş. Kızım olmayı kabul etti. Ankara'ya gelecek. Ben de eğitimi yükseltme imkânı sağlayacağım*"¹²¹.

4.4. İkinci Eğitim Dönemi ve Lozan Günleri

Babasının izin verdiği Afet'i, Mustafa Kemal Paşa, İsviçre'nin Lozan şehrine Fransız dilini öğrenmesi için gönderecektir. Aile başta bu fikre tam olarak sıcak bakmasa da Afet için bu kaçırılmayacak bir fırsattı. Bu nedenle tayini İzmir'den Ankara'ya yapılmıştır. Akabinde de eğitimi için Lozan'a gönderilmiştir.

Burada yabancı ülkelerden gelen öğrencilerin bulunduğu "Rochemont" adındaki yatılı okulda ilk derslerine başlamıştır¹²². 27 Kasım 1925'de geldiği okuldan 11 Temmuz 1927 de mezun olmuştur. Aldığı iki yıllık eğitim süresince tarih, yazı, edebiyat, gramer, retorik¹²³, analiz, diksiyon, kompozisyon, gallsizm¹²⁴ gibi dersler almıştır. Bunun yanında tenis, kayak,

¹¹⁸ Utkan Kocatürk, "Prof. Dr. Afet İnan'la Bir Konuşma", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. I /3, Ankara 1985, s. 711.

¹¹⁹ Kocatürk, *agm.* s. 712-713.

¹²⁰ İnan, *age.* s. 97-98.

¹²¹ Yaşar Öztürk, "Afet İnan" *Bütün Dünya Dergisi*, Ankara 2003, S. 4, s. 21-24.

¹²² İnan, *age.* s. 98.

¹²³ Retorik: Söz söyleme sanatı

¹²⁴ Galicim: Fransızca kökenli bir sözcüktür. Fransızlaşma ya da Fransızlaştırmak.

basketbol gibi sportif faaliyetlerle de ilgilenmiştir. Ayrıca piyano dersleri alarak sanatsal faaliyetlerde bulunmuştur. Bale, tiyatro, sinema gibi tüm sanat dallarını severek takip etmiş ve eğitim dönemini en iyi şekilde değerlendirmiştir. Afet, başarıyla tamamladığı okul döneminin sonunda Fransızca'yı çok iyi derecede konuşup yazabiliyordu.¹²⁵

Lozan'dan ayrılmasının akabinde Ankara Musiki Muallim Mektebi'ne Tarih ve Yurt Bilgisi öğretmeni olarak tayin edilen Afet İnan, bu dönemde farklı olarak Atatürk'le de tarih çalışmalarında bulunmuştur¹²⁶.

4.5. Kadın Hakları ile İlgili Çalışmaları

Kadın haklarına ilişkin sorunlar, Osmanlı Devleti'nin Tanzimat döneminde üstü kapalı şekilde ortaya çıkmıştır. Kadının toplumdaki yeri ve gelmesi gereken nokta ilk olarak roman ve hikâyelerde yer bulmuş; II. Meşrutiyet ile beraber biraz daha gün yüzüne çıkmıştır. Osmanlı'nın kendini batıya ayak uydurma sürecinde aydınlar tarafından kadınların toplumdaki yeri sık sık gündeme getirilmiştir. Celal Nuri (İleri), Tahsin Nahit, Kılıçzade Hakkı Bey, Halil Hamit gibi isimler yazılarında kadınların bulunduğu konumdan daha fazlasını hak ettiğini yazılarında açıkça dile getirmişlerdir¹²⁷.

Bu isimlerden Kılıçzade Hakkı Bey; *“Kadınlar nazarımızda muhteremdir, mukaddestir, mübecceldir. Kadınsız bir millet, millet olamaz. Bir milleti ikame ve idame edecek en birinci vasıta kadınlardır. Binaenaleyh kadınları vazifelerini ifa edecek surette yetiştirmek arzusundayız. Dinimiz, kadınları taallüm hususunda, erkeklerden asla tefrik etmemiştir. Bunları ayıranlar softalardır”*¹²⁸ diyerek kadına verdiği değeri ve toplumdaki yerini vurgulamıştır.

Afet İnan, Ankara Musiki Muallim Mektebinde (1929-1930) görev yaptığı sırada Yurt Bilgisi ve Tarih derslerini veriyordu. Yurt Bilgisi dersinde okutacağı kitap Atatürk tarafından yeterli görülmemiş ve Afet İnan'dan “Instruction Civique” kitabından tercümeler yapmasını istemiştir.

Aynı zamanda bu konulara dair farklı kitapları da o dönemin genel sekreteri olan Tevfik Bıyıklıoğlu'ndan araştırmasını isteyerek Almancadan çeviriler yaptırmaktaydı. Türkçe'den ve Fransızca'dan yaptırdığı bu çevirilerden de faydalanarak konuların bazılarını kendisi, bazılarını da bana ve Tevfik Bey'e yazdırmıştır.

¹²⁵ İnan 1, age. s. 8.

¹²⁶ Afet İnan 2, M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım, Ankara 1998, s. 32.

¹²⁷ Selami Kılıç, II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türk Devrimi ve Fikir Temelleri, İstanbul 2014, s. 240-241.

¹²⁸ Kılıçzade Hakkı, İtikadat-ı Batılaya İlan-ı Harp, İstanbul 1332, s. 13-14.

Afet İnan'ın o dönemdeki vazifesi bu konulara dair kitapları araştırmak, okumak ve gerektiği takdirde çevirini yaparak not tutmaktır. Zaten kendisi de Yurt Bilgisi derslerini program gereği bu çalışmalarına göre anlatmaktaydı¹²⁹.

Karma eğitimin başladığı bahse konu dönemde Afet İnan, bir ders esnasında öğrencilerine uygulama olarak seçim denemesi yaptırmış ve seçim sonucunda ise bir kız öğrenci belediye başkanı olmuştur. Sınıftaki 173 numaralı Selahaddin adındaki öğrenci¹³⁰ *“Mevcut kanunun bize öğrettiğine göre kadınların rey verme hakları olmadığı gibi, seçilemezler de”* diyerek sınıfta yapılan bu uygulamaya itiraz etmiştir¹³¹. Afet İnan, yapılan deney sonrasında öğrencilerine yaptığı açıklamada yakın bir zamanda kadınlara da seçme ve seçilme¹³² hakkının tanınacağını söylemiş olsa da o anda kendisi de bu durumdan oldukça rahatsız olmuş ve ağlar vaziyette sınıftan ayrılarak çiftliğe gitmiştir¹³³. Bu vaziyetten duyduğu üzüntüsünü aynı gün, Orman Çiftliği'ndeki Marmara Köşkü'nde bulunan Atatürk'e ve dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'ya anlatmıştır. Atatürk, Afet İnan'a bu konudaki çalışmalarını hızlandırmasını ve öteki ülkelerde bu sorunun ne şekilde çözüldüğünü araştırmasını söyleyerek teselli etmiştir¹³⁴.

Afet İnan bu üzücü olayı yaşadığı dönemde konuya dair bilgi sahibi değildi ancak öğrencilerinin karşısına kadın haklarından mahrum bir öğretmen sıfatıyla da çıkmak istemiyordu. Diğer taraftan ise öğretmenlik mesleğini bu sebepten dolayı bırakması kendisine daha ağır gelecekti. Tüm bu düşünceler içinde Mustafa Kemal Paşa'ya; *“Hiç olmazsa erkek öğrencim kadar bir hak sahibi olmadan o sınıfa ders veremeyeceğim”* dedi. Bu esnada, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya ise; bu konunun Büyük Millet Meclisi'nde bir yıldır görüşülmekte olan Belediye Kanunu'nda ele alınabileceğinden bahsetti. Atatürk bunun üzerine; *“Başvekil ile konuşuruz, fakat bu meselede hazırlıklı olmak ve münakaşa etmek lazımdır”* diye ifade etmiştir. Hemen o günün akşamı Çankaya Köşkü'ne bu konuyu konuşmak üzere devlet erkânından, hukuk mektebinin hocalarından ve bu meseleyi konuşabileceği kişilerin davet

¹²⁹ İnan 2, age. s. 32.

¹³⁰ İsmail Uzun 1, “ Kadın Haklarının Kazanılmasında Bir Cumhuriyet Kadını: Afet İnan (1908-1985)”, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. III /1, Nevşehir 2017, s. 73-85.

¹³¹ İnan 2, age. s. 33.

¹³² Yaşanan bu olay öncesinde 1926 yılında Trabzon Türk Ocağı'nda Süreyya Hulusi adında bir hanımın verdiği konferansta Türk kadınının seçme ve seçilme hakkı konusu ilk defa gündeme gelmiştir. 1927 yılında ise İstanbul'da Kadınlar birliği kendi tüzüğüne, kadına siyasi haklar sağlamak için çalışılacağına dair bir madde eklemiştir. Karşıt fikirlerle beraber ilerleyen yıllar için ortam hazırlanmaya başlanmıştır. Burhan Göksel, Atatürk ve Kadın Hakları (Türk Kadınının Siyasi Haklarını Kazanışının 50. Yıldönümü Nedeniyle), *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. I /I, Ankara 1984, s. 213-235.

¹³³ Milliyet, 07.12.1984, s. 12.

¹³⁴ Uzun 1, agm. s. 73-85.

edilmesini istemiştir. Mesele konuşulmaya başladığında kadınların rey kullanmasına olumlu bakanlar olduğu gibi bu duruma karşı çıkanlar da olmuş ve taraflar arasında fikirler uzun uzun tartışılmıştır¹³⁵. Atatürk'e göre ise, kadının siyasete girmemesi için hiçbir gerekçe yoktur. Kadın hayatın her alanına en az erkekler hâkim olmuştur ve siyasete de girmelerinin çoktan zamanı gelmiştir. Atatürk kadınları siyasi haklardan yoksun bırakan Latin ülkelerini (İspanya, Fransa, İtalya) örnek almak yerine, Amerika, İngiltere, Finlandiya, Norveç, Danimarka gibi ülkeleri örnek almak gerektiği görüşündedir¹³⁶ ve sadece mecliste değil tüm devlet kademelerinde de kadının yeri olduğunu desteklemiş ve çalışmalarını bu yönde sürdürmüştür¹³⁷.

Afet İnan o güne dair düşüncelerini şöyle ifade etmiştir: *“Ben heyecanlı idim Ama tam inandırıcı deliller bulamıyordum. Fakat o günden sonra birçok kitap okumaya başladım. Diğer memleketlerdeki durum hakkında bilgi sahibi oldukça bu tartışma benim için daha yararlı oluyordu.”*¹³⁸

20 Mart 1929'da İsmet İnönü'nün Başvekilliği ve imzasıyla TBMM'de, Hükümet'in teklifi olarak Belediye Kanun Tasarısı getirilmiştir; *“Dâhiliye Vekâletince hazırlanan ve İcra Vekilleri Heyeti'nin 6.3.1929 tarihli toplantısında yüksek meclise arzı kararlaştırılan Belediye kanun layihası Bakanlar Kurulu birlikte takdim olunmuştur.”*¹³⁹ Fakat bu tasarı da kadınların seçme seçilme hakkına dair herhangi bir kanun teklifi bulunmamıştır. Ancak bir yıl sonra 20 Mart 1930'da bu kanunun ivedilikle görüşülmesi kararı alınarak¹⁴⁰ 3 Nisan 1930'da 164 madde içeren Belediye Kanun'unda daha önce erkeklere tanınan seçme ve seçilme hakkı kadınlara da verilerek kabul edilmiştir¹⁴¹. Kadınlara tanınan bu hak, onların kısa zaman içinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde de aktif bir şekilde yer alacaklarının habercisidir¹⁴². 26 Ekim 1933 tarihinde “Köy Kanunu”, (Muhtar ve İhtiyar Heyeti seçilmesi Kanunu), kabul edilmiş¹⁴³ 5 Aralık 1934 tarihinde ise milletvekili seçimi kanunuyla kadınlara tüm siyasi

¹³⁵ İnan 2, *age.* s. 34

¹³⁶ Atatürk, *age.* s. 128-129.

¹³⁷ Armstrong, *age.* s. 224.

¹³⁸ İnan 2, *age.* s. 34

¹³⁹ İnan, *age.* s. 106.

¹⁴⁰ İnan 2, *age.* s. 33-34.

¹⁴¹ İsmail Uzun 2, “Afet İnan'ın Sosyo-Kültürel Çalışmaları”, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, C. II/4, İzmir 2019, s. 115.

¹⁴² Afet İnan 6, *Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması*, İstanbul 1970 s. 173.

¹⁴³ Kabul edilen bu kanun 27 Teşrinievvel 1933 tarihli Milliyet gazetesinde; “Köylü Kadınlar Muhtar Oluyor” başlığıyla yer alırken, yapılan bu çalışmalar yabancı basında da yankı bulmuştur. Fransız dergisi “Le Mirour Du Monde” Türk kadınının tarihsel gelişimine yer vermiş ve Mustafa Kemal'in on sene de kadın haklarıyla ilgili çalışmalarından bahsetmiştir. *Cumhuriyet*, 14 Teşrinisani 1933, s. 3

haklar tanınmıştır¹⁴⁴. Bu hak “22 yaşını bitiren kadın erkek her Türk’e milletvekili seçme ve 30 yaşını bitiren kadın erkek her Türk’e milletvekili seçilme” maddesi olarak kabul edilmiştir¹⁴⁵.

Kabul edilen kanunun ardından İsmet İnönü Büyük Millet Meclisi Başkanlığı’na sunduğu önergeyle seçimlerin yenilenmesini istedi. İsteğin kabul edilmesiyle beraber meclis, 23 Aralık 1934’te alınan kararla tatile girmiştir¹⁴⁶. 8 Şubat 1935 yılında yapılan seçimlerde kadınlar ilk defa oy kullanmış ve 18 kadın milletvekili meclisteki yerini almıştır¹⁴⁷. Seçimlerden sonra mecliste ilk konuşma yapan kadın milletvekillerinden Nakiye Elgün (Erzurum),¹⁴⁸ kadın haklarına dair yapılan çalışmaların sonuçlanmasından duyduğu memnuniyeti; *“Hükümete güvenoyu verenler arasında bizim de bulunmamızdan ve burada bulunma onurunu bize vermiş olmanızdan ötürü duyduğumuz heyecanı anlatmak için buraya gelmiş bulunuyorum. Bugüne kadar Türk, bir bütün olarak her alanda yan yana, el ele çalışmıştı. Fakat Türk milletinin en yüksek yeri olan burada ilk kez yer almış bir kadın sayılabildiğinden, bunu bize verenlere karşı duyduğumuz memnurluğu anlatırken ve hükümete güvenoyumuzu açıklamak şerefine bize verilmiş olmasından duyduğumuz sevinci belirtmeye çalışırken yeterince söz bulamıyorum. Fakat bütün dünya bilsin ki, Türk milleti dün olduğu gibi bugün de, bundan sonra da, hiç eksiksiz bir bütün olarak çalışacaktır. Ve bütün dünyaya bu yolla başarısını, eserini, iyi niyetini göstermiş olacaktır”* diyerek dile getirmiştir¹⁴⁹.

Türk kadınının elde etmiş olduğu bu siyasi eşitlik, dünya çapında oldukça yankı uyandırmış ve Uluslararası Kadınlar Birliği, On ikinci Kongresi’ni Türkiye’de yapma kararı almıştır. İstanbul’da düzenlenecek olan bu kongre için, Türkiye Büyük Millet Meclisi özel

¹⁴⁴ Afet İnan, “Çağdaşlaşmada Kadın Hakları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 5/2, Ankara 1985, s. 333.

¹⁴⁵ Nilgün N. Kara 2, “Çağdaşlaşma Sürecinde Atatürk ve Türk Kadını”, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 17/1, Manisa 2019, s. 235.

¹⁴⁶ TBMM ZC. D.V, C. I, B.II, s. 32,

¹⁴⁷ Belkıs Konan, “Türk Kadınının Siyasi Hakları Kazanma Süreci”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 60 /1, Ankara 2011, s. 157-174; Meclise giren ilk kadın milletvekilleri; Emine Mebrure Gönenç (Afyonkarahisar), Hatı Çırpan (Ankara), Saadet Türkan Örs Baştuğ (Antalya), Ayşe Sabiha Gökçül Erbay (Balıkesir), Şekibe İnel (Bursa), Hatice Özgener (Çankırı), Huriye Öniş (Diyarbakır), Fatma Memik (Edirne), Nakiye Elgün (Erzurum), Fakihe Öymen (İstanbul), Benal Zübeyde Arıman (İzmir), Ferruha Güpgüp (Kayseri), Bediz Morova (Konya), Mihri İffet Pektaş (Malatya), Ayşe Meliha Ulaş (Samsun), Esma Nayman (Seyhan), Hatice Sabiha Görkey (Sivas), Ayşe Seniha Hızal (Trabzon). TBMM Albümü, C. I. s. 264-320.

¹⁴⁸ 1880 Rumeli Feneri doğumlu olan Nakiye Hanım İstanbul Kız Muallim Mektebi’nde okumuştur. Yine aynı okulda öğretmen ve müdür olarak görev yapmasının yanı sıra farklı okullarda da çalışmıştır. Ayrıca Türk ocağı, Halkevi, Himaye-i Eftal, Türk Hava Kurumu, Fakirlere Yardım Kurumu gibi kuruluşlarda da başkanlık ve yönetim kurulu üyeliği yapmıştır. Türk Hava Kurumu Altın Madalyası sahibi olan Nakiye Hanım V. dönem Erzurum milletvekili olarak meclise giren ilk kadın vekillerden olmuştur. 23.03.1954’te hayatını kaybetmiştir. TBMM Albümü, 1920-2010 (1920-1950), C. I, s. 257.

¹⁴⁹ TBMM ZC, D. V, C. I, B. II. s. 32.

pullar çıkarılması için kanun hazırlamıştır¹⁵⁰. Beylerbeyi Sarayı'nda yapılan kongrede Türk kadınlarının geldiği nokta güzel sözlerle ifade edilmiş ve bu konuda oldukça büyük pay sahibi olan Atatürk'e bir telgraf çekilmiştir. Atatürk ise verdiği karşılıktaki; “*Siyasal ve sosyal hakların kadınlarca kullanılmasının, insanlığın mutluluğu ve prestiji bakımından gerekli olduğuna inanmaktayım*” demiş ve 26 Nisan 1935 yılında Kadınlar Birliği Kurulu'nu kabul etmiştir¹⁵¹.

4.6. Tarih Alanındaki Çalışmaları ve Türk Tarih Kurumu'nun Kurulmasına Olan Katkıları

Mustafa Kemal, Türk milletini çağdaş uygarlık düzeyine çıkaracak her türlü ilmi ve bilimsel faaliyeti desteklemiş başarılı bir devlet adamıdır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren devletin ilerlemesi için her alanda çalışma yapılmasına özen göstermiş her faaliyeti yakından takip etmiştir¹⁵². Atatürk'ün yakından takip ettiği konulardan biri de hiç şüphesiz ki tarih çalışmalarıdır ve lise öğreniminden itibaren Türk tarihine olan merakı bu yönde yapılacak çalışmaları beraberinde getirmiştir¹⁵³. Bilindiği üzere tarih, bir devletin sarsılmaz temeller oluşturmadaki en önemli manevi dayanak¹⁵⁴. Milletler, geçmişlerinden aldığı kuvvetle geleceğe daha emin adımlarla ilerlemek adına; kendilerini tanımak ve anlamak zorundadırlar. İşte bu yüzden Atatürk'te Türk milletinin öz benliğini bulmasındaki araç olarak Tarih ilmini kullanmış¹⁵⁵ ve Türk tarihinin bilinmeyen yönlerine dair çalışmaları ve yayınları desteklemiştir¹⁵⁶. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu dönemlerde ırkçılığın etkisinin azalmamış olması ve Wilson tarafından ortaya atılan milli egemenlik fikrinin tam olarak yaygınlaşmayışı da tarih alanındaki çalışmaların başlamasında etkili olmuştur¹⁵⁷.

Türk Tarihi alanındaki çalışmaların yapılmasını gerektiren diğer bir neden de Avrupalı devletlerin yayınladıkları bazı eserlerde; Türklerin barbar ve ikinci derecede sarı ırktan olduğuna dair verilen bilgilerdir. Yine aynı yayınlarda; “*Geçmiş zamanlarda zengin ve çok güzel uygarlıkların yurdu olan Küçük Asya, bugün fakir bir ülke olup 9 milyon nüfusu vardır.*

¹⁵⁰ Mahmut Goloğlu, *Türkiye Cumhuriyet Tarihi II 1931-1938 (Tek Partili Cumhuriyet)*, İstanbul 2017, s. 162.

¹⁵¹ Demir Ali Göker, *Dünya'nın Örnek Aldığı Tek Lider Atatürk*, Konya 2008, s. 176.

¹⁵² Afet İnan 5, “Türk Tarih Kurumu 40 Yaşında”, *Belleten*, C. 35/140, Ankara 1971, s. 519.

¹⁵³ Ali Fuat Cebesoy, *Sınıf Arkadaşım Atatürk*, İstanbul 1997, s. 18.

¹⁵⁴ Hüsnü Özlü, “Afetinan'ın Cenevre Günleri ve Tarih Çalışmaları”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 10 /22, İzmir 2011, s. 168.

¹⁵⁵ Halil Demircioğlu, “Tarih Biz ve Atatürk”, *Belleten*, C. XXXV /139, Ankara 1971, s. 453.

¹⁵⁶ Suna Kili, *Atatürk Devrimi*, Ankara 1981, s. 198.

¹⁵⁷ Andrew Mango, *Atatürk*, İstanbul 2000, s. 474-475.

Bu çöküşün esas nedeni, Türklerin bu yerleri fethetmesiyle eski ticaret yollarının ve sulama işlerinin terk edilmiş olmasıdır”¹⁵⁸ ifadeleri etkili olmuştur.

Bu yakışksız ifadeleri okuyan Afet İnan, Mustafa Kemal Paşa’ya okuduklarının “doğru olup olmadığını” sorduğunda Atatürk; “Hayır olamaz, bunun üzerinde meşgul olalım” şeklinde cevap verdi. Bu olay üzerine Gazi Mustafa Kemal, Tarih alanında basılan yeni kitaplar getirtmiş, bunlardan oluşan bir kütüphane tesis etmiş ve kendisinin de dâhil olduğu tarih çalışmalarını başlatmıştı. Tarihle ilgilenen herkes bu çalışmaya dâhil edilmiş ve uzun soluklu bir çalışma bir çalışma dönemi başlamıştır¹⁵⁹. Bu çalışma başlıklarını öncelikli olarak; “Türkiye’nin en eski yerli halkı kimlerdir? Türkiye’de ilk medeniyet nasıl kurulmuş veya kimler tarafından getirilmiştir? Türklerin bir aşiret olarak, Anadolu’da devlet kurmaları bir tarih efsanesidir. Şu halde bu devletin kuruluşu için başka bir izah bulmak lazımdır. İslam tarihinin gerçek hüviyeti nedir? Türklerin İslam tarihinde rolü ne olmuştur?”¹⁶⁰ soruları üzerinde yoğunlaştırılmıştır.

Bundan amaçlanan da; “Türklerin sarı ırktan olduğu ve medeni yetenekten yoksun olduğu iddialarını çürütmek. İslam kimliğinin içinde kaybolan Türk tarih yazımını ümmetçi anlayıştan ulusal modern anlayışa geçirmek. Türk tarihinin medeniyetteki gerçek yerini ve Türk kimliğini ortaya çıkarmaktır”¹⁶¹. Bu konudaki çalışmaların aralıksız devam ettiği yıllarda Afet İnan, Ankara Musiki Muallim Mektebinde Yurt Bilgisi dersleri vermektedir ki; 23 Nisan 1930’da Türk Ocakları,¹⁶² VI. Kurultayı’nı yapmak üzere Ankara’da toplandı. Bu Kurultay Türk Tarih Kurumu’nun kurulmasının ilk adımı olmuştur¹⁶³.

¹⁵⁸ İnan, *age*. s. 100-101.

¹⁵⁹ Afet İnan, “Atatürk ve Tarih Tezi”, *Belleten*, C. III /10, Ankara 1939, s. 244.

¹⁶⁰ Özlü, *agm*. s. 173-174.

¹⁶¹ Uzun, *agt*. s. 249.

¹⁶² Türk Ocakları, Osmanlı devletinin dağılış sürecine girdiği dönemde milliyetçi düşünceye sahip gönüllüler tarafından oluşturulan kuruluştur. Ülke sorunlarıyla ilgilenen 190 Askeri Tıbbiye öğrencisi 24 Mayıs 1911 de aydınlara mektuplar yazarak girişimciler kurulu oluşturmuşlardır. Başkanlığa Dr. Fuat Sabit getirilmiş Mehmet Emin Yurdakul, M. Ali Tevfik Yükselen, Yusuf Akçuraoglu, Ahmed Ağaoğlu, Emin Bülent Serdaroğlu’nun katıldığı 3 Temmuz 1911 tarihinde bir toplantı yapılmış ve neticesinde derneğin adı “Türk Ocağı” olarak kararlaştırılmıştır. Bu ocak aracılığıyla Türk dili ve ırkı yükselmesine amaçlanmış ve siyasi faaliyette bulunmayacağı kararlaştırılmıştır. Farklı şehirlerde şubeler açan bu ocak Kurtuluş savaşı döneminde mitingler düzenlediği için istilacılar tarafından faaliyetleri durdurulmuş ancak zaferin ardından kaldıkları yerden devam etmiştir. 1927’de Türk Ocakları Kurultayı’nda, Türk Ocağı Yasası’nda değişikliğe gidilmiş ve ocak CHP ile bağlantı kurmuştur. Yani siyasetle uğraşmama kuralı ihlal edilmiştir. 1931’de Türk Ocağı kapatılmış ve tüm varlıkları CHP’ye devredilmiştir. Ocak 1949 yılında tekrar açılmış ve faaliyetlerine halen devam etmektedir. Toktamış Ateş, *Türk Devrim Tarihi*, İstanbul 2002, s. 276-277.

¹⁶³ Kurumun kuruluşundan itibaren önce baş sekreter olan ve sonraki yıllarda ise genel müdürlük yapan Uluğ İğdemir tarafından “Türk Tarih Kurumu’nun Kısa Tarihi” başlıklı belgelerle desteklenen bir yazı hazırlamıştır. Yazıda kuruluşa dair şu cümleler yer alıyor: “23 Nisan 1930’da Ankara’da Türk Ocakları Merkez Heyeti’nin yeni binasında toplanmış olan Altıncı Türk Ocakları Kurultayı, Türk Tarih Kurumu’nun kuruluşuna ilk temel taşı

Kurultaya Aksaray Delegatesi olarak katılan Afet İnan izlenimlerini; *“İsimlerini işitip, eserlerini okuduğum şahıslarla karşılaşmıştım. Birçoğu yaşlı ve memleketimizde ilim edebiyat ve diğer alanlarda tanınmış kimselerdi. Ben bu kurultay’a katılıp konuşmaları dinlerken Türk ocaklarının o zamana kadar olan çalışmaları hakkında, itiraf edeyim ki, bilgi sahibi değildim. Çünkü Türk Ocaklarının yeni bir üyesi idim. Kurultay’da benim o sıralarda heyecanla meşgul olduğum ‘kadın hakları’ konusunda, benimle konuşacak bir akran bulamıyordum. Kurultay görüşmelerinde türlü konular üzerinde konuşanlar oluyor ve özellikle Türk ocakları başkanı Hamdullah Suphi Tanrıöver ile Dr. Reşit Galip arasında şiddetli tartışmalar devam edip gidiyordu. Birinin güzel hitabetini, diğerinin sükûnetle açıklamalarını dinliyorduk. Tabi bu konular oturum aralarında üyeler arasında da konuşuluyordu. Ben bunlara ancak kulak misafiri oluyor ve bilmediğim bu işlere karışmıyordum”*¹⁶⁴ sözleriyle aktarmıştır.

Kurultaydaki konuşmasının akabinde Gazi Mustafa Kemal Paşa ile Marmara Köşkü’nde görüşen Afet İnan’a; Gazi Paşa, Kurultay’a delege olarak katılıp katılmayacağını sordu. İnan’ın buna cevabı, hem kadın hakları adına bu grupta taraftar kazanmayı hem de, Türk Ocakları’nda kadın üyelerin sayısının artırılmasını amaçladığından bu yönde devam etmek istediğini söyledi¹⁶⁵.

Mustafa Kemal Paşa, Afet İnan ikilisinin hazırladığı nutku kurultayın son gününde okuyan Afet İnan, Prof. Sadri Maksudi (Arsal) Bey ve Dr. Reşit Galip ile hazırladığı ortak önergeyi açıkladı. Bu önergede; *“Türk tarih ve medeniyetini ilmi bir surette tetkik etmek (incelemek, araştırmak) için, hususi ve daimim (özel ve sürekli) bir heyetin teşkiline karar verilmesini ve bu heyetin azasını (üyelerini) seçmek salahiyyetinin (yetkisinin) Merkez Heyeti’ne bırakılmasını teklif ederiz”*¹⁶⁶ yazmaktaydı. Fakat bunun için Türk Ocakları yasasının 84. maddesine; *“Merkez Heyeti, Türk Tarih ve medeniyetini ilmi bir surette tetkik ve tettebbu eylemek vazifesiyle mükellef olmak üzere, bir ‘Türk Tarih Heyeti’ teşkil eder”*¹⁶⁷ cümlesini eklenmeliydi. Sonuçta bu tasarı kabul görerek geçti. Oluşturulan Tarih Tetkik

atması bakımından önem taşır. Atatürk’ün işaretleriyle Aksaray Murahhası ve Musiki Muallim Mektebi Tarih Muallimi Afet Hanım, Atatürk’ün de hazır bulunduğu 28 Nisan Pazartesi günü Kurultay toplantısında söz alarak, Türk Tarihi’nin eskiliğinden, Türk milletinin kurduğu büyük medeniyetlerden bahseden bir konuşma yaptı ve kırk imzalı bir tahrir verdi” Afet İnan 3, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, İstanbul 2019, s. 257-258.

¹⁶⁴ İnan 3, *age.* s. 258.

¹⁶⁵ İnan, *age.* s. 107.

¹⁶⁶ Afet İnan, “DTC Fakültesini’nin Kuruluşu Üzerine”, dergipark.org.tr/tr, Erişim Tarihi: 09.27.2020, Erişim Saati: 22.50.

¹⁶⁷ İnan, *age.* s. 119.

Heyeti'ne ise; Başkan Mehmet Tevfik (Bıyıklıoğlu), Yardımcılıklarına Yusuf Akçuraoglu, Samih Rifat (Horozcu), Genel Sekreterliği'ne Dr. Reşit Galip Beyler seçilmişlerdir¹⁶⁸.

Üyeliklerine ise; Afet İnan, Vasıf Çınar, Halil Ethem (Eldem), Yusuf Ziya (Özer), Reşit Safvet (Atabinen), İsmail Hakkı (Uzunçarşılı), Ragıp Hulusi (Özden), Mükrimin Halil (Yinanç), Zakir Kadiri (Ugan), Hamit Zübeyr (Koşay)¹⁶⁹ seçilmişlerdir.

Türk Tarih Heyeti 04.06.1930-29.03.1931 tarihleri arasında sekiz toplantı gerçekleştirerek Türk tarihi çalışmalarını sürdürdü. Bir yıl sonra gerçekleşen kurultayda ise - 12.03.1931- Türk Ocakları'nın kapatılması kararı alınarak Atatürk'ün isteğiyle, 15.04.1931 tarihinde "Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti" adıyla resmi bir kurum oluşturuldu¹⁷⁰. Uluğ İğdemir'in sekreter olarak göreve başladığı kurum, çalışmalarını eski Türk Ocağı binası olan Ankara Halkevinde¹⁷¹, Tarih Tetkik Cemiyeti için oluşturulan bölümde, İstanbul'da ise Dolmabahçe sarayının giriş kısmının ayrılan bir bölümde yürüttü¹⁷². Heyet, ilk toplantısını 26 Nisan 1931'de Tevfik Bıyıklıoğlu başkanlığında gerçekleştirdi. İlk kongrelerini ise, 2 Temmuz 1932 tarihinde yaptı¹⁷³.

Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin ilk çalışması orta öğretim ve liseler için hazırlanan Türk Tarihi'nin Ana Hatları adlı kitaptır. oldukça kısa bir zaman diliminde basımı yapılan kitap Mustafa Kemal'in'de içinde bulunduğu yoğun bir çalışma sürecinden geçmiştir. Türk Tarih Tetkik Cemiyeti, kitap çalışmaları yapmasının yanı sıra Türk Tarih Tezi'nin oluşturulması, Türk Tarih Kongresi çalışmaları ve Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin kuruluşuna dair de faaliyetler de bulunmuştur¹⁷⁴.

Resmi olarak çalışmalarına başlayan kurum yönetmeliğinin 4. maddesinin şu şekilde olduğunu yayınlamıştır; "Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti maksadına varmak için şu vasıtaları kullanır: *"Toplanıp ilmi müzakerelerde bulunmak, Türk tarihinin membalarını araştırmak"*

¹⁶⁸ Vakıf, 30.05.1930, s. 1.

¹⁶⁹ Uluğ İğdemir, *Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Tarih Kurumu*, Ankara 1973, s. 4.

¹⁷⁰ Alınan bu kararla beraber 1930 tarihinde milliyetçi Türk ocaklarına verilen Türkler odaklı tarih yazma vazifesi 1931'de Türk Tarihi Tetkik Cemiyetine verilmiştir. Andrew Mango, *Atatürk*, 2000 İstanbul s. 475.

¹⁷¹ Kurum 1940 senesine kadar bu binada çalışmalarını yürütmüş ve aynı yılın sonunda DTCT'nin yeni binasında salon, derslik ve beş odadan oluşan bir bölüme taşınmıştır. Ancak kurum için bundan daha fazlası gerekmektedir. Basımevi ve kurum binası için çalışmalar başlamış, yıllık bütçelerden arta kalan paralar bu iş için kullanılmıştır. Basımevi 1955'te yeni binaya taşınmış kurum binasının inşası da 1963 yılında başlamış ve 1966'da sona ermiştir. 12 Kasım 1967 tarihinde açılışı gerçekleşen kurum; kitap deposu, konferans, okuma ve toplantı salonunun yanı sıra binada yer alan diğer kısımlarıyla tam teşekküllü bir kurum haline gelmiştir. İğdemir, *age*. s. 57. Afet İnan'da Türk Tarih Kurumu'nun yeni binasının açılış törenine davet edilmiştir. Ekler, fotoğraf: 8.

¹⁷² İnan 3, *age*. s. 13-18.

¹⁷³ İnan 3, *age*. s. 266-271.

¹⁷⁴ Tülay A. Boran, "Sosyal ve Kültürel Yaşam", *İmparatorluktan Ulus Devlete Türk İnkılâp Tarihi*, Ankara 2007, s. 233.

bastırmak, Türk tarihini aydınlatmaya yarayacak ve gerekli malzemeyi elde etmek için icap eden yerlere taharri ve keşif heyetleri göndermek, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti mesaisinin semerelerini her türlü yollarla neşre çalışmak”¹⁷⁵.

Yukarıdaki 4. Maddenin c bendini öneren Afet İnan’dır. Afet İnan, c maddesinin kabulü sonrasındaki duygularını daha sonra; “Ülkemizdeki tarihi eserlerimizi ve özellikle kazı işlerinde Türk bilim adamlarının sağlamak düşüncesindeydim. Bunun üzerine çok saydığım İstanbul müzeleri Genel Müdürü Halil Ethem (Elden) Bey yerinden kalkarak yanıma geldi ve şöyle dedi: ‘Kızım bu işler, mütehassıs kişilerin teşkil edeceği heyetlerde olur, bizde şimdiye kadar bu konularda yetişen olmamıştır.’ Pek tabi kendisi haklı idi. Toplantıda bulunanlar da bulunanlar da hiçbir fikir söylemiyorlardı ben mahcup olmuştum amma, ısrar ettim ‘Bu yaptığımız yönetmelik, geleceğe aittir, bizde de elbet bu alanlarda yetişecekler olur,’ dedim. Toplantıya başkanlık eden Prof. Yusuf Akçura, ‘Koyalım, bizler görmesek de, sizler bu mütehassıs heyetleri görürsünüz inşallah”¹⁷⁶ sözleriyle ifade etmiştir.

Daha sonra bu bağlamda 1931 yılından sonra yurt dışına öğrenciler gönderilmeye başlanmış¹⁷⁷ ise de 1935 önce, “Türk Tarihi Araştırma Kurumu” adını alan oluşum, 3 Ekim 1935’te ise Türk Tarih Kurumu ismini aldı. 1937 yılından itibaren ise üç ayda bir çıkan ve adını Atatürk’ün verdiği “Belleten” dergisi yayınlanmaya başlamıştır¹⁷⁸.

Bu dergi için İlber Ortaylı; “1930’larda çıkmaya başlayan Belleten, Türk tarihçiliğinin ilk ciddi ve uzun ömürlü süreli yayını olmuştur ve uluslar arası kitap koleksiyonlarında nadide bir seri meydana getirmektedir”¹⁷⁹ sözlerini sarfeder.

4.7. Dil Tarih Coğrafya Fakültesi’nin Açılması ve Cenevre Günleri

Türk Tarih ve Dil kurumunun kurulmasının ardından çalışmaların daha sistemli yürütülmesi için Atatürk’ün emriyle Dil ve Tarih-Coğrafya fakültesinin hazırlık çalışmaları başlamıştır. Atatürk’ün tarih alanında yapılacak çalışmaları resmi kurum bünyesinde yürütmek istediğinden Ankara’da bir fakülte açılmasını istemiştir. 11 Mart 1935 tarihinde Çankaya’da yapılan toplantıda Atatürk, Milli eğitim Bakanı Abidin Özmen’e “Not defterinizi çıkartınız ve söyleyeceklerimi lütfen yazınız” emrini vermiştir. Not edilmesini istediği şey

¹⁷⁵ İnan 5, *agm.* s. 524.

¹⁷⁶ İnan, *age.* s. 119.

¹⁷⁷ İnan, *age.* s. 119.

¹⁷⁸ Yusuf Halaçoğlu, “Türk Tarih Kurumu”, *DiA*, C.41, İstanbul 2012, s. 547-549.

¹⁷⁹ İlber Ortaylı, *Gelenekten Geleceğe*, İstanbul 2015, s. 117.

elbette ki Ankara’da kurulacak Tarih-Coğrafya fakültesine aitti. Atatürk’ün sofralarında sürekli konuşulan bu konu uzun süren düşüncelerin ürünüdür¹⁸⁰.

Hatta Atatürk, bir defasında Afet İnan’a; *“Tarih ve dil kurumlarını akademi yapabilmek için, bir fakülte mi kurmak, yoksa Avrupa ve Amerika’ya öğrenci mi göndermek daha yararlı olur”* diye sormuş Afet İnan’da; *“Fakülte açmanın Ankara Üniversitesi’nin kurulmasına önderlik edeceğini, fakat öğrencilerin Batı ülkelerin de yetişmesinin de paralel yürütülmesi gerektiğini”*¹⁸¹ belirtmiştir. Atatürk çeşitli kurumların başkentte kurulmasını ve bunu da tarih coğrafya fakültesinin kuruluşuyla başlatma amacını gütmüştür¹⁸².

Bu çalışmalar sonucunda 14 Haziran 1935 Cuma günü Türkiye büyük Millet Meclisi’nde fakültenin açılışına dair kanun görüşmeleri başlamıştır. Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan ise bu amaç için; *“Atatürk’ün yüksek dehasından doğan ve kendi kutlu eliyle yaratılan tarih ve dil hareketi; bunlara bağlı olan arkeoloji ve coğrafya bilgileri için Ankara’da bir fakülte açılacaktır”*¹⁸³ sözlerini sarfetmiştir. Aynı günün sonunda kabul edilen 2795 numaralı kanunla beraber Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi resmi olarak kurulmuştur.¹⁸⁴ Bu haber ise Cumhuriyet gazetesinde; *“Dün 3 celsede 30 kanun layihası kabul edildi”*¹⁸⁵ başlığıyla yer almıştır.

Fakültenin kuruluş hazırlıklarının devam ettiği sırada Cenevre’de Birleşmiş Milletler toplantısı yapılacaktı. Türkiye adına bu toplantıya komisyon başkanı olarak Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras katılacaktır. Cumhuriyet gazetesinde; *“Uluslar Derneği Konseyi”* olarak geçen bu haber Afet İnan’ın ilgisini çekmiş ve Aras’ın kızı Emel ile beraber bu toplantıyı izlemek üzere seyahate katılmışlardır. Afet İnan Cenevre’de sadece toplantıyı izlemekle kalmamış, Cenevre Üniversitesi’ndeki eğitim durumlarına yönelik çalışmalar gerçekleştirmiştir. Ancak sadece buradaki bilgilerle sınırlı kalmamış ve Atatürk’ün de müsaadesiyle Londra, Paris gibi Avrupa Devletleri’nin başkentlerine geziler düzenlemiştir. Bu gezilerde hem üniversitelere dair bilgiler almış hem de kitaplarını okuduğu Avrupalı yazarlarla tanışma fırsatı bulmuştur¹⁸⁶.

Türkiye’ye dönen ve öğretmenlik görevine devam eden Afet İnan’a, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dekanlığı öğretim görevlisi olması teklifinde bulunulmuştur. Ancak, İnan

¹⁸⁰ İnan 3, *age.* s. 310-311.

¹⁸¹ İnan 3, *age.* s. 311.

¹⁸² İnan 3, *age.* s. 310-311.

¹⁸³ İnan 3, *age.* s. 310.

¹⁸⁴ İnan 3, *age.* s. 309.

¹⁸⁵ Cumhuriyet, 15.06.1935, s. 1.

¹⁸⁶ İnan 1, *age.* s. 25-26.

bu görevi lisans ve doktorasını tamamladıktan sonra kabul edebileceğini söylemiş ve eğitim de İsviçre'yi tercih etmiştir. Bunun üzerine kendisine Kültür Bakanlığı'ndan şöyle bir yazı gelmiştir. *“Sayı40390, 14.X.1935 Bayan Afet, Ankara Kız Lisesi Tarih ve Yurtbilgisi öğretmeni; Bakanlık size Ankara’da açılmakta olan Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesinin Tarih bölümünde bir öğretim ödevi veriyor. Bu ödevi gereği gibi yapmaya hazırlanmanız için Cenevre Üniversitesi’nde ödevinizle ilgili ders kurslarını yakından takibe Bakanlıkça memursunuz. Bu ders kursları müddetince de izinlisiniz. Bakanlıktan bu ödevi aldığınız ve bu müddet süresince izinli olduğunuz T.T. Kurumu başkanlığına, Ankara Kız Lisesine ve Bakanlık zatişlerine bildirilmiştir. Adı geçen Üniversiteye girmeniz için gereken sertifikanın aslı size ve Fransızca sureti de Bern Elçimize gönderilmiş ve Üniversitede hangi tarihte bulunabileceğinizin bildirilmesi Elçimizden rica edilmiştir. Elçiden gelecek cevabı ayrıca bildireceğim. Şimdiye kadar üstünüze aldığınız bütün önemli işlerde olduğu gibi Türk kültürüne büyük faydalar sağlayacak olan bu ödevinizde de tam bir başarı dilerim, sayın öğretmen.” Kültür Bakanı; Saffet Arıkan¹⁸⁷*

Yukarıdaki belgeye göre Afet İnan’a lisans öğrenimi için gerekli ortam hazırlanmış olup İsviçre’deki Cenevre Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Bilimler Fakültesi’nin Yakın Çağ ve Modern Tarih bölümüne kayıt yaptırmıştır. Ders programında yer alan; Diplomatik Tarih, İstatistik, Genel Tarih, Siyasi Tarih, Hukuka Giriş Yakın Çağ ve Modern Tarih, Sosyoloji ve Sosyal Ekonomi, Coğrafya, Mukayeseli Anayasa Hukuku, Antropoloji, Ekonomi Tarihi, Dinler Tarihi, İlim Tarihi derslerin olduğunu görünce bu derslerle alakalı önce Bern Elçiliğinde ardından Atatürk’ün Genel Sekreterliği tarafından verilen emirle, diğer elçiliklerden bu konularla alakalı kaynakçalar temin edilmiştir. Bu sayede Afet İnan, Cenevre’ye gitmeden evvel ön çalışma yapma fırsatı da bulmuştur. Cenevre’deki eğitim dönemiyle ilgili İnan yalnızca öğrencilerin değil profesörler arasında da Fransa ve Belçikalı hocalar olduğundan bahsetmektedir. Hatta hocaların genel tarih içinde Türklerden hiç bahsetmediklerini ya da barbar olarak bahsettiklerinden söz etmiştir. Bir defasında Afet İnan’ın itiraz etmesi üzerine, ellerindeki mevcut tarihi belgelerde böyle bilgilerin yer almadığından dolayı bilgi sahibi olmadıklarını söylemişlerdir. Daha sonraki yıllarda tüm bunlar Afet İnan için seminer ve konferanslarının konusunu belirlemesinde öncülük etmiş oluyordu¹⁸⁸.

¹⁸⁷ İnan 1, age. s. 27.

¹⁸⁸ İnan 1, age. s. 28-29.

Ankara’da Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi kuruluş açılışı yapılacağı zaman Afet İnan’da açılış töreninde yerini almıştır¹⁸⁹. Açılış konuşmasını yapan Kültür Bakanı Saffet Arıkan’dan ¹⁹⁰ sonra, konuşma yapmak için kürsüye gelen Afet İnan; “*Türk Tarih Kurumu’nun çalışmaları neticesinde ortaya çıkan hakikatler, bildiğimiz gibi ‘Türk Tarih Tezi’ adı ile ifade edilmiştir. Bu tez şimdiye kadar tarih âleminde ortaya sürülmüş olan tezlerden başkadır. Bizim tezimizin esası kısaca şöyle ifade olunabilir; ‘Türklerin ana yurdu Orta Asya’dır. Türkler neolitik ve maden; kültürlerinde bütün dünyaya binlerce sene takaddüm etmişlerdir. Bu kültürlerin başka kıtalarda meydana gelmesi Türklerin oralara göç etmelerinden sonra ve onların tesirleriyle olmuştur.*

Bizim tezimizdeki sarsılmaz hakikati Avrupa’nın yeni keşiflerle yakından alakalı olan bitaraf âlimleri dahi teyid etmektedirler. Bunlardan şahsen tanıştığım ve uzun münakaşalarda bulunduğum Pihard’ın ismini söyleyebilirim.

Bayanlar, baylar; Sümerlilerin, Etilerin Türk olduklarını, onların Mezopotamya’da ve Anadolu’da kurdukları medeniyetlerin de doğrudan doğruya Türk medeniyetleri olduğunu söylemeliyim. Anadolu ecdadımız Etiler’den bu güne kadar türlü siyasal şekiller ve adlar almıştır. Fakat daima memlekete sahip kalan ve kültür hayatında yapıcılığını koruyan otokton unsur Türk ırkı olmuştur. Tarihimizi zenginleştirecek daha nice el sürülmemiş belge hazineleri vardır. Bunlardan yalnız Anadolu’muzda ortaya çıkarılmakta olanları bile ilim dünyasına hayret verecek mahiyettedir” ¹⁹¹ sözlerinin ardından “Metod Bilgisi” başlıklı ilk tarih dersini vermiştir¹⁹².

Cenevre’ye dönen ve buradaki çalışmalarına da devam eden Afet İnan sürekli Atatürk’le mektuplaşmıştır. Hem yaptığı çalışmalardan Atatürk’e bahsediyor hem de çalışmaları için gerek duyduğu belgeleri kendisinden istiyordu. Cenevre günlerini yoğun çalışmalar ışığında geçiren Afet İnan, Lisans tezini “*Türk Osmanlı Devrinin Ekonomik Tarihi*” üzerine hazırlamış ve Prof. Antony Babel’in yazdığı önsözle yayınlamıştır. Ardından Sorbon üniversitesindeki devam etmek için Paris’e giden Afet İnan, burada seri halinde çıkan kitap merkezleriyle iletişime geçip bilgi edinme imkânı bulmuştur. Doktora tezini “*Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi*”¹⁹³ üzerine hazırlamıştır ve ilk olarak

¹⁸⁹ İnan 3, *age.* s. 28-29.

¹⁹⁰ Haber, 10, Sonkanun, 1936, s. 12.

¹⁹¹ Akşam, 10 Kanunisanı, 1936, s. 2.

¹⁹² İnan 3, *age.* s. 321-328.

¹⁹³ İnan, *age.* s. 289.

Fransızca bastırmıştır. 1938 yılında Lisans diplomasını alan afet İnan¹⁹⁴ 1939 yılında tez savunmasını yaparak doktorasını tamamlamıştır. Türkiye'ye döndüğü zaman da hem lisedeki görevine devam etmiş hem de DTCF'ye Doçent Vekili sıfatıyla ataması yapılmış, 1942'de Doçentlik sınavını kazanarak Doçent olmuştur¹⁹⁵. 16 Haziran 1950 tarihinde ise Eskiçağ Tarihi alanında Profesörlüğe tayin edilmiştir.¹⁹⁶ 1974'te, aynı fakültede İlk Türk Devrim Tarihi Kürsüsü'nü kurmuş¹⁹⁷ ve 1977 Haziran ayında Türk Devrim Tarihi Kürsü Başkanı olduğu sırada emekliye ayrılmıştır¹⁹⁸.

4.8. Afet İnan'ın Türkiye'de Üye Olduğu Kurumlar

Kurumsal alandaki faaliyetlerde geri kalmayan Afet İnan bu konuda; Çocuk Esirgeme Kurumu, Çocuk Haklarını Koruma Derneği (Kurucu), Birleşmiş Milletler Türk Derneği, Dumlupınar Zafer Abidesini Güzelleştirme ve Yaşatma Derneği (Kurucu ve Başkan), Türk Dil Kurumu, Türk Kadınlar Birliği, Türkiye Tabiatını Koruma Derneği, Türkiye'deki Tarihi Anıtların Korunmasına ve Onarılmasına Yardım Derneği, Türk Tıp Tarihi Kurumu, Yardım Sevenler Derneği, Milli Kütüphaneye Yardım Derneği, Öğretmenler Yardımlaşma Derneği, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Yönetim Kurulu Üyesi, Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu (kurucu ve başkan-1954-58), Türk Eğitim Derneği, Türk Tarih Kurumu¹⁹⁹ gibi derneklerde de faaliyet göstermiştir.

4.9. Afet İnan'ın Yurt Dışında Üye Olduğu Dernekler

Yurt içinde olduğu gibi yurt dışında da faaliyette bulunup derneklere üye olan İnan'ın yer aldığı kurumlar şunlardır: Alliance Internationale des Femmes (Yönetim Kurulu Üyeliği-1952-54), Socite d'Histoire et d'Archeologie de Geneve, Societe Europien de Culture, Institut Internatonale d'Anthropologie-Paris²⁰⁰.

4.10. Afet İnan'ın Yazdığı Kitaplar

Yurt Bilgisi, Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi, Atatürk'ten Hatıralar, Atatürk'ü Anarken, Türk Amirali Piri Reis'in Hayatı ve Eserleri, Eski Mısır Tarihi ve Medeniyeti, Mimar Koca Sinan, Herkesin Bir Dünyası Var, Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, Atatürk'ün Askerliğe Dair Eserleri, Tarih Üzerine İnceleme ve

¹⁹⁴ Afet İnan 1938'de lisans diplomasını almasıyla beraber 18.10.1938'de Dil, tarih-Coğrafya fakültesi Türk Tarih Tezi kürsüsüne 70 lira maaşla tayini yapılmıştır. BCA, 030.18.85.91.15/1. Bkz. Ekler, belge 18.

¹⁹⁵ İnan 1, *age*. s. 29.

¹⁹⁶ BCA. Dosya No: Sıra No: 30.18.85.91,15/1

¹⁹⁷ Milliyet, 13.11.1985, s. 13.

¹⁹⁸ İnan 1, *age* s. 29.

¹⁹⁹ Afet İnan 4, *Herkesin Bir Dünyası Var*, Ankara 1958, s. 189.

²⁰⁰ İnan 4, s. 190.

Makaleler, L'emancipation de la Femme Turgua, Taymıs'tan Üsküdar'a, Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması, Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün Elyazıları, Kayseri Gevher Nesibe Şivaiyesi, Tarih'ten Bugüne, Mustafa Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım, Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyetinin Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı, İkinci Beş Yıllık Saanyı Planı, Ellinci Yılda Tarihten Geleceğe, Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi, Cumhuriyetin 50. Yılı İçin Köylerimiz, Atatürk'ten Mektuplar, Atatürk'ün Viyana Karslbard Anıları, Atatürk Döneminde Ekonomi, Aperçu General Sur l'Histoire Economique de l'Empire Turc-Ottoman²⁰¹, Vatandaş İçin Medeni Bilgiler, Askerlik Vazifesi, İntihap (Seçim), Şirketler ve Bankalar, Vergi Bildirisi²⁰²

4.11. Evlilik Hayatı ve Ölümü

Yaşamı boyunca kendisini çalışmaya adan Afet İnan, evliliği ikinci planda tutmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın hayatta olduğu dönemde sürekli çalışmalar yapmış ve köşkün hanımefendisi diğer manevi çocukların ablası rolünü üstlenmiştir. Üstlendiği bu vazifeleri başarılı şekilde uygulayan genç kadın, Bolu milletvekili olan Tahir Hitit'in aracılığıyla Dr. Rıfat İnan'la tanışmış ve evlenmiştir. Nişanları Çankaya Köşkü'nde yapılan çiftin nişan yüzüklerini ise dönemin Cumhurbaşkanı Mustafa İsmet İnönü takmıştır. Rıfat İnan'la hayatını birleştiren Afet İnan eşinin soyadı olan "İnan" ı kullanmıştır. Çiftin bu evlilikten Ayçe Arı İnan ve İsmail Demir İnan adında iki çocukları olmuştur. Ancak, Rıfat İnan 1960 yılında geçirdiği trafik kazası sonucu hayatını kaybetmiştir²⁰³.

Afet İnan'ın kendi hayatını kaleme aldığı ancak ölümüyle beraber tamamlayamadığı kitabın geri kalan kısmını kızı Arı İnan tamamlamıştır. Arı İnan'ın kaleme aldığı bölümde ailenin yaşam tarzına dair bilgiler bulunmaktadır. Anlatılanlar dâhilinde ; *"Ben ve kardeşim 2. Dünya Savaşı yıllarında dünyaya gelmişiz. Doğal olarak o sıkıntılı günleri hatırlamıyorum. Ama zatürree olduğum zaman annemin sırtıma koyduğu lapanın kokusunu hala duyuyorum gibiyim.*

Babam Jinekolog annem ise Dil ve tarih Coğrafya fakültesinde öğretim üyesi idi. Kırklı ve ellili yıllarda, Türkiye'de çalışan kadın sayısı çok değildi. Dolayısıyla bizim aile yaşantımız da diğer aile yaşantılarına çok benzemiyordu. Örneğin evimizdeki en değerli, en dokunulmazlığı olan yer, diğer evlerdeki gibi salon değil annemin kütüphanesinin de yer

²⁰¹İnan, age. s. 291.

²⁰² Afet İnan son beş maddede yer alan kitapların bazı bölümlerini Atatürk'ün birebir notları ve tavsiyeleri doğrultusunda yapmış olduğu çalışmalardan oluştuğunu belirtmektedir. Ayrıca bu kitapların satış gelirleri Çocuk Esirgeme Kurumu'na bağışlamıştır. İnan 3, age. s. 472.

²⁰³ İnan, age. s. 223-224.

aldığı odaydı. Çocukken bu kadar kitabı nasıl olup da okuyabildiğine çok şaşardım. Ama o, genelde orada ve masanın başında çalışırdı.

Yaşamında daima sadeliği yeğlerdi. Şatafat ve lüks, onun için değersizdi. Ömründe hiç makyaj yapmamıştı. Kıyafeti de hep sade idi. İlk maaşı ile aldığı inci küpeleri ve yüzüğü tek süsü idi. İlişkilerinde de hep mesafeli idi”²⁰⁴ diyerek oldukça mütevazı bir yaşam sürdürdükleri sonucuna varıyoruz.

Kızı Arı İnan izledikleri bir film neticesinde kendilerine “Demokrat Aile” adını taktıkları olayı tamamladığı kitapta şöyle anlatmıştır; “Ailemize bizim taktığımız isim “Demokrat Aile” idi. Bunun nedeni de, o zaman ailece seyrettiğimiz bir film idi. O filmde ailenin, yaşamı paylaşması anlatılıyordu ve bu paylaşım çok demokratça yapılıyordu. Bizim ailemiz de öyle idi. Sorunlarımız olunca hep bir araya gelir, konuyu tartışır ve bir çözüme ulaşırdık. Her birimiz düşüncelerimizi açıkça söylerdik. Annemiz ve babamız da bizim onları dinlediğimiz gibi, bizim düşüncelerimizi dinler ve değerlendirirlerdi. Sevinçlerimizi de aynı şekil de paylaşırdık. Annemiz, yurt dışı kongrelerine gitmek için muhakkak babamızın fikrini ve iznini alırdı. Bu karşılıklı bir saygı olayı idi”²⁰⁵.

Çocuklarını da tıpkı kendisi gibi bir aile ortamında büyüten ve yaşamı boyunca çalışmalarına devam eden Afet İnan, ya da başka bir deyimle Çankaya’nın First Lady’si 08.06.1985’ te geçirdiği kalp krizi sonucu 77 yaşında hayatını kaybetmiştir. Cenaze namazı Maltepe Camii’nde İnan’ın naaşı Cebeci mezarlığına defnedilmiştir²⁰⁶. Afet İnan’a Mustafa Kemal Atatürk’ün vasiyeti gereği aylık 800 lira maaş ödenmiştir²⁰⁷.

Afet İnan’ın ölümünden sonra önce “İnan ailesi” olarak daha sonra ise Tarih Vakfı ile beraber “Afet İnan Tarih Araştırmaları” ödülü verilmeye başlamıştır²⁰⁸.

5. SABİHA GÖKÇEN

5.1. Doğumu ve Tahsil Hayatı

Sabiha, sekiz nüfuslu bir ailenin altıncı çocuğu²⁰⁹ olarak, 22 Mart 1913’te Bursa’da doğmuştur. Babası Vilayet Başkâtibi Hafız İzzet Efendi, annesi ise Hayriye Hanımdır. İzzet

²⁰⁴ İnan, *age*. s. 225.

²⁰⁵ İnan, *age*. s. 229.

²⁰⁶ Cumhuriyet, 09.06.1985, s. 1.

²⁰⁷ BCA, 490.1.1597.519.1/1. Bkz. Ekler, belge: 19.

²⁰⁸ İnan, *age*. s. 235.

²⁰⁹ Diğer kardeşlerinin isimleri: Nazime, Şefik, Neşet Dikmen, Nafia Dikmen, Saime Berksun. Bkz: Burhan Göksel, “Atatürk’ün Huzurunda Geçen bir Gece’nin Hikâyesi, Atatürk’ün Türk Gençleri Hakkındaki Düşünceleri ve Dünyanın İlk Kadın Savaş Pilotu Sabiha Gökçen’in Biyografisi” *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XI /32, Ankara 1995, s. 354.

Efendi Edirne Başkâtibiyken II. Abdülhamit tarafından Bursa'ya sürülmüştür²¹⁰. Kalabalık bir ailede büyüyen Sabiha, babasının ilk evliliğinden olan Nazime ablasını ve Şefik ağabeyini hiç tanımamıştır. Kendisi doğmadan evvel ablası hastalık yüzünden vefat etmiş, ağabeyi ise son sınıf askeri okul öğrencisiyken cepheye gönderildiği sırada şehit düşmüştür²¹¹.

İlkokula başladığı dönemde önce babasını daha sonra annesini kaybeden Sabiha'nın ağabeyi ise, Kurtuluş Savaşı'nın başlamasıyla beraber orduya katılmıştır. Bu süreçte ailenin geçimini akrabaları olan Hafız Halit Bey ile ablası Nafia sağlamıştır. Savaşın bitmesinin ardından ağabeyi Neşet'te bu yükü sırtlamıştı. Ağabeyi ve ablalarıyla beraber yaşayan Sabiha'nın tüm istekleri karşılanmaktaydı. Bu konuda ailesine minnettar olan Sabiha'nın en büyük isteği yatılı okulda okumaktı. Bu isteğine de, Mustafa Kemal ile tanışmasının ardından kavuşmuştur²¹².

5.2. Mustafa Kemal Paşa ile Tanışması

Sabiha, Mustafa Kemal ile tanışmasını anlatmaya şöyle başlar; “Nihayet memleket kurtuldu. Ağabeyim de sağ salim döndü. İki bayram birden yaptık. Aradan kısa bir zaman geçmişti ki Bursa'ya Gazi geliyor dediler. Onu görmek için halk günlerce önce sokağa döküldü. Büyük tezahürat ve alkışlar içinde caddeden geçti. Çocuk olduğum için bütün çırpınmalarına rağmen tam manasıyla göremedim. Doğrusu buna görmekte denmez. Hayal gibi bir şey. Gazi 1925'te Bursa'ya tekrar geldi. Evimiz, onun misafir kaldığı Cumhuriyet Köşkü'nün hem yan tarafıydı. Bir sabah erkenden evin kapısına çıktım. Köşke doğru baktım. Gözlerime inanmadım. Atatürk köşkün bahçesinde tek başına yürüyüş yapıyordu. O sırada 12 yaşında ve ilkokul üçüncü sınıftaydım. İşgalde okullar kapandığı için tahsilimiz aksamıştı. İçimde müthiş bir okumak arzusu vardı. Ağabeyimin beni çok sevmesine ve iyi bakmasına rağmen yatılı bir okula girebilmeyi aklıma koymuştum. Bu arzumu gidip Atatürk'e söylesem acaba nasıl olur diye düşünüyordum. Nasıl oldu bilmiyorum, birden kararımı verdim ve köşkün kapısına doğru yürüdüm. Kapıda asker 'yasak' diye durdurdu.

Gazi uzaktan bize bakıyordu. Bırakın gelsin çocuk dedi. Koşarak gittim ve elini öptüm. Adımı sordu. Heyecandan dilim tutulmuştu. Bir kelime bile söyleyemiyordum. Gel seninle şuraya oturalım diyerek elimden tuttu ve bir kanepeye oturduk. O kadar mütevazı ve candandı ki sanki o, Büyük Gazi değil benimle bir okul arkadaşımış gibi konuşuyordu. Benim durumumu sordu. Heyecanım azaldığı için ben de ona bütün içimi döktüm. Okumak

²¹⁰ Bursa'ya sürgün edilmesinin nedeni Jöntürkler arasında yer almasıdır. Özdil, age. s. 247.

²¹¹ Verel, age. s. 24-26.

²¹² Verel, age. s. 24-26.

*istediğimi söyledim. Dinliyordu. Bir şey söylemiyordu. Ne diyecek diye meraklanıyordum. Verdiği cevap beni pek şaşırttı. Seni ben yanıma alayım kızım ol ne dersin? Hiç aklıma getirmedığım böyle bir durum karşısında ne diyebilirdim. Ağabeyime sorayım, dedim. Gazi, ağabeyimle bizzat konuştu. O da razı oldu*²¹³.

Hayallerine giden ilk adımı atan Sabiha, birlikte İzmir'e gitmek üzere yola çıktı. Yolculuk esnasında Büyük Gazi, Sabiha'ya henüz yatılı okula gidebilmesi için gerekli şartların oluşmadığını belirterek belli bir süre Ankara'da eğitim alacağını söyledi. Kendisine diğer kızları Zehra ve Rukiye'den bahsetti. Ayrıca yolculuğun sonunda bahsedilen bu iki kardeşiyle de tanıştı. Akabinde de ablam diye hitap ettiği Afet İnan ile tanıştı²¹⁴.

Rukiye ve Afet'i de çok sevdiğini söyleyen Sabiha en çok Zehra ile yakınlaşmıştır. Ankara'da Köşkün bahçesinde oluşturulan iki odalı okulda eğitim görürken Zehra ile bir olup öğretmenlerine türlü şaklabanlıklar yapmış ve derslerle fazla ilgilenmemişlerdir. Gazi Paşa'nın çocukları olduklarından dolayı, öğretmenleri tarafından bu durum idare edilmiş, ancak Gazi'nin derslerle ilgili sorduğu soruları cevaplayamamaları üzerine mesele anlaşılmıştır.

Öğretmenleri derhal değiştirilmiş ve yerine kızların şımarıklıklarına göz yummayan bir öğretmen getirilmiştir. Kızların öğretmenlerini şikâyet etmeleri üzerine Gazi; *"Çok fena bir şey yapmışsınız! Bu hareketinizi hiçbir zaman affetmeyeceğim. Öğretmeninizin sizi çok iyi yetiştirmekte olduğunu yaptığım sınavlarda açıkça gördüm. Siz ders öğrenmeyi değil, oyun oynamayı tercih ediyorsunuz. Öğretmene karşı gelinmeyeceğini, gelinmeyeceğini öğrenmelisiniz. Sizin bu yaptığınıza isyan derler. İsyanın cezası ise büyüktür"* şeklinde ikazda bulunmuş ve öğretmenlerinden özür dilemeleri üzere bir yaver refakatinde okula gönderilmişlerdir. Beklediklerini bulamayan kızlar denileni yapmış hatta ilerleyen günlerde öğretmenlerini çok sevmişler ve ilkokulu bu şekilde tamamlamışlardır²¹⁵.

1927'de yatılı okul hayali gerçekleşen Sabiha, Gazi Paşa'dan ayrılacağı için de çok üzölmüştür. Ancak Gazi'nin; *" Senden ayrılacağım için ben de üzgünüm. Bilinçli bir ulus olmak için önce tahsil ve terbiyeye gereken önemi vermeğe mecburuz çocuğum. Bizim ayrılığımız geçicidir. Her tatilde her yaz beraber olacağız. Şimdilik sizin göreviniz: okumak, okumak ve okumak"* telkiniyle sakinleşmiştir. Gazi Paşa'nın isteğiyle Sabiha ve Zehra

²¹³ Güler, *age.* s. 227-228.

²¹⁴ Verel, *age.* s. 30-31.

²¹⁵ Verel, *age.* s. 33-36.

İstanbul Arnavutköy Kız Kolejine, Rukiye de, Dame de Sion'a yatılı olarak gitmişlerdir²¹⁶. Sabiha bir yıl bu okula devam etmiş ancak boğaz havasının çok sert olmasından dolayı, Üsküdar Amerikan Kız Koleji'ne geçerek eğitimine burada devam etmiştir²¹⁷. Fakat hastalığının ilerlemesi münasebetiyle Gazi Paşa, Sabiha'nın bir süre evde kalmasının uygun olacağını düşünmüş ve tedavi için Heybeli Sanatoryumu'na göndermiştir. Sabiha, tedavi gördüğü sanatoryumdan kaçınca Gazi Paşa onu bu kez Viyana'ya göndermiştir. Viyana'dan döndükten sonra beş yıl boyunca köşkte dinlenmiş ve daima Atatürk'ün yanında bulunmuştur. Beş yıllık istirahatın ardından bu defa da Fransa'ya gönderilen Sabiha, sekiz ay kadar Fransa'da kaldıktan sonra yeniden yurda dönmüştür²¹⁸.

Bu sırada 3 Mayıs 1935'te, Atatürk'ün isteğiyle Türk Hava Kurumu, ilk sivil havacılık okulunu açmış olup Atatürk bu okula "Türkkuşu" adı vermişti²¹⁹. Türkkuşu'nun açılış törenine giden Sabiha, yapılan gösterilerden etkilenmiş ve havacılık ilgisini çekmeye başlamıştır. Bu durum Atatürk'ün de dikkatinden kaçmamış ve Sabiha'ya; *"Görüyorum çok heyecanlandın sen bu gösterilerde. Hareketler seni çok ilgilendirdi. Nasıl, sen de böyle havalarda süzülebilir, paraşütle atlayabilir misin bakalım?"* dedi. Bu soru üzerine Sabiha; *"Haklısınız Paşam. Gerçekten çok heyecanlandım ve çok beğendim bu gösterileri. Onların yerinde olmayı isterdim"* şeklinde cevapladı. Bu durum Atatürk'ün hoşuna gitti. Soyadı Kanunu'yla aldığı "Gökçen" soyadına da bu mesleğin çok yakışacağını belirterek yanında bulunan Türk Hava Kurumu Genel Başkanı Fuat Bulca'ya, Sabiha Gökçen'in bu isteğinden bahsetti. Derhal okula başlamasını istedi²²⁰. Böylece Sabiha için yeni bir dönem başlamış olup toplum içerisinde kadınlara çizilen sınırları aşmayı başarmış ve kendinden sonraki gençlere örnek olmuştur²²¹.

5.6. Gökçen Soyadı'nın Verilmesi

Sabiha'ya Gökçen soyadı 1934 yılında Soyadı Kanunu'nun çıkmasının ardından verilmiştir. Pilot olduğu için Gökçen soyadı verildiği sanılsa da bu bilgi doğru değildir.

²¹⁶ Verel, *age*. s. 35-36.

²¹⁷ Taşdemir, *age*. s. 96.

²¹⁸ Granda, *age*. s. 285.

²¹⁹ Taşdemir, *age*. s. 96. Akşam gazetesi Türkkuşu'nun açılışını *"Türk kuşu kurumu Atatürk'ün nutkile açıldı"* başlığıyla yayınlamıştır. Akşam, 03.05.1935, s. 2

²²⁰ Osman Yalçın, Hilal Yalçın, "Balkan Semalarında Barış İçin Uçan Bir Türk Kadını: Sabiha Gökçen", *Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Dergisi*, C. II /5, İstanbul 5 2018, s. 5.

²²¹ Eral Balcı, Yeşim Karadeniz, "Cumhuriyet Modernleşmesinin Genç Kadın Pilotu: Sabiha Gökçen", *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet araştırmaları Dergisi*, C. 2/1, İstanbul 2018, s. 4.

Çünkü Sabiha 1935 yılında havacılık eğitimi almaya başlamıştır. Kendisi de Soyadı meselesini anılarında şu şekilde nakleder:

“1934 yılında Soyadı Kanunu çıktığında herkes kendine göre bir soyadı almanın çabası içindeydi. O günlerde Atatürk’ün yazı tahtalı, kâğıtlı, kalemlı, bir okul niteliğinde olan sofrasında da önde gelen konulardan biriydi soyadı almak. Sofrada bulunan birçok kişi Atatürk’ten kendilerine bir soyadı bulmasını rica ederlerdi. O da onlara bir soyadı bulurdu²²². Atatürk’ün bir özelliği de ‘İsim Babası’ olmasıdır. O, birçok kişiye isim babalığı da yapmıştır. 19 Aralık 1934 günü akşamı da yemekte bana soyadı bulmak aklına geldi ki, birden bana dönerek ‘Senin soyadın GÖKÇEN olsun’ dedi. Sonra da çerçeve içindeki yazıyı yazıp imzaladı”²²³.

Gökçen’in anılarında Mustafa Kemal’in kendisine ‘Atatürk Kızı’ soyadını vermek istediğini söylese de bütün kızların Atatürk kızı olduğunu belirterek bu düşüncesinden vazgeçmiştir²²⁴. Sonuç olarak 19 Aralık gecesinin ardından Sabiha Gökçen olduğunu belirten genç kız, kendisine neden bu soyadının verildiğini anlayamamıştır. Çünkü o yıllarda havacı değildir ve böyle bir planı da henüz yoktur. Atatürk, O’na artık ‘Gökçen’ diye hitap etmiş ise de Sabiha Gökçen bir yıl sonra havacılığa başlayabilmiştir²²⁵.

5.3. Havacılık Okulu’ndaki Yılları ve Bazı Çalışmaları

Gökçen, 4 Mayıs 1935’te havacı olmaya yönelik ilk adımını attı. Türkkuşu’nda planörcülük ve paraşüt eğitimlerinden geçerek, A ve B brövelerini²²⁶ aldı. Ardından 10 Temmuz 1935’de Rusya’da bulunan Kaktebel Yüksek Planörcülük Okuluna yedi erkek ve bir kızıdan oluşan Türk grupla beraber eğitime gönderilerek bu okulda da altı ay boyunca planörcülük eğitimi aldı. Yurda dönüşünün ardından Eskişehir Tayyare Mektebi’nde (Uçuş Okulu) görevli olan Binbaşı Muhittin Bey ve Savmi Uçan’dan özel olarak uçuş eğitimleri aldı. 24 Şubat 1936’da ise, ilk kez motorlu tayyarede uçuş yaptı. Gökçen’in eğitim süresi boyunca göstermiş olduğu başarılarından dolayı Mustafa Kemal Paşa çok mutlu olmuş ve O’na; *“Beni çok mutlu ettin. Şimdi artık senin için planladığım şeyi açıklayabilirim. Belki de dünyada ilk askeri kadın pilot olacaksın... Bir Türk Kızı’nın dünyadaki ilk askeri kadın pilot*

²²² Atatürk tarafından soyadı verilen kişilerden bazıları: Celal Bayar, Fahrettin Altay, Seyfettin Acar, Recep Tuncel, Mehmet Fuat Umay, İzzeddin Çalışlar, Hüseyin Çelebi. Bkz. Emine G. Naskali, *Cumhuriyet Tarihi Soyadı Hikâyeleri*, İstanbul 2013, s. 221-223.

²²³ Sönmez, *age.* s. 81. Ekler, fotoğraf 12.

²²⁴ Adıgüzel, *age.* s. 166.

²²⁵ Güler, *age.* s. 228-229.

²²⁶ Bröve: Belli bir eğitimden sonra uçak kullanabilecek veya paraşütle atlayabilecek duruma gelmiş kimselere verilen yeterlik belgesi.

olması ne iftihar edici bir olaydır, tahmin edersin değil mi? Şimdi derhal harekete geçerek seni Eskişehir'deki Tayyare Mektebi'ne göndereceğim. Orada özel bir eğitim göreceksin” ²²⁷ dedikten sonra gerekli hazırlıklara başlandı.

Sabiha, Eskişehir'deki havacılık okuluna, ilkokul öğretmeni olan Nüveyre Uyguç ile beraber gitti. Böylece burada kalacağı süre (1936-1938) boyunca yalnızlık çekmeyecek ve sıkılmayacaktır²²⁸. İki yıl süren hava okulu Gökçen'e ağır gelmişti ama o yılmamış ve özverili bir şekilde çalışmaya devam etmiştir. Eğitim konusunda arkadaşlarından geride olmasına rağmen almış olduğu özel dersler bu açığını kapatmaya yetmiştir. 1938 yılının başlarında mezun olan Gökçen; İlk Kadın Askeri Tayyareci olmuştur²²⁹.

İlk kadın Tayyareci unvanını alan Gökçen, iki yıl süren eğitim hayatı döneminde 1937'de, Trakya Manevralarına ve Mustafa Kemal'in izniyle Dersim Harekâtı'na katılarak üstün başarı göstermiştir²³⁰. Savaş pilotu olarak katıldığı bu harekât sonrasında Sabiha Gökçen'e Türk Hava Kurumu tarafından “Murassa (İftihar) Madalyası” ve Genel Kurmay Başkanlığı tarafından da takdir belgesi verilmiştir. Gökçen Eskişehir 1. Tayyare Alayı'ndaki altı aylık görevinin ardından 1938 yılında TÜRKKUŞU'nda Başöğretmen unvanıyla göreve başlamış ve 1954 yılına değin mesleğini icra etmiştir²³¹.

5.3. Dersim Harekâtı'na Katılışı

Cumhuriyetin ilanından 1930'a kadar çeşitli dönemlerde ülkeye saldırıda bulunan Ado, Seyithan, Alican gibi çetelerin faaliyetlerine büyük oranda son verilmiştir. Bu nedenle 1935 senesinde çıkan 2884 sayılı kanunla Dersim bölgesinin adı Tunceli olarak değiştirilmiş²³² ve bu yeni vilayet; Plümür, Ovacık, Pertek, Çemişkezek, Nazmiye, Hozat, Mazkirt kazalarından oluşmuştur. Ancak vilayet merkezinin belli olmamasından dolayı bölgeye atanan asker-vali, merkez teşkil edilinceye kadar Elaziz'de görevini yürütmesi kararı alınmıştır²³³. Ancak bölge halkının asi tutumlar sergilemeye devam etmesiyle Dersim Harekâtı'na giden süreçte hızlanmıştır. Demenan ve Haydaranlı Aşiretlerinin pah ve Kahmut

²²⁷ Güler, *age.* s. 229-230.

²²⁸ Milliyet, 20.11.1956, s. 4.

²²⁹ Milliyet, 21.11.1956, s. 4.

²³⁰ Milliyet, 23.11.1956, s. 4.

²³¹ Kara, *agm.* s. 97. Sabiha Gökçen meslek hayatı boyunca farklı ülkelere ait 22 tip uçak kullanmıştır. Farklı ülkelere ait bu uçaklardan bazılarını Gordon 59 (Fransa), Focke-Wulf (Almanya), Curtiss (Amerika), THK 5 (Türkiye), Monosbar (İngiltere), Pezetel (Polonya) uçakları oluşturmaktadır. Türk Hava Kurumu Müzesi.

²³² Goloğlu, *age.* s. 265.

²³³ Kurun, 17.06.1937, s. 4.

arasındaki köprüyü yıkmasıyla beraber ilk olayda patlak vermiş ve böylece Dersim için olası harekâtın düzenlenmesi kaçınılmaz bir hal almıştır²³⁴.

Ülkede baş gösteren bu sıkıntılı süreç devam ederken Sabiha Gökçen ise, Rusya'daki paraşüt eğitimini başarıyla tamamlamasının ardından Türkiye'ye dönmüş ve askeri pilot eğitimleri için Eskişehir 1'inci Tayyare alayına gönderilmiştir. Burada aldığı eğitimleri de başarıyla tamamlayan Gökçen, ilk kadın savaş pilotu olmaya hak kazanmıştır. Bu dönemde kendisinin haberdar edilmediği Dersim Harekâtı'nı öğrenen Gökçen, bu harekâta katılmak istediğini Albay Zeki Doğan'a iletmiştir²³⁵. Zeki Bey, Gökçen'e bu harekâtın çok tehlikeli olduğunu ve Atatürk'ün manevi evladı olduğu için başına bir şey gelmesi durumunda büyük problem yaşayacaklarını belirterek reddetmiştir. Harekâta katılmayı aklına koyan Sabiha, Ankara'ya giderek bu durumu gerekli mercilere anlatmış ve eğer harekâta katılamayacaksa asker olmasının anlamsız olduğundan yakınmıştır. Bunun üzerine Atatürk, yaptığı telefon görüşmesiyle Sabiha'nın da bu harekâta katılmasını istediğini bildirmiştir²³⁶.

Atatürk, Gökçen'i bu harekâta göndermesinin nedenini daha sonra etrafındakilere şöyle anlatır; *"İşte yine Türk kızına görev düştü. Bizim Gökçen uçağı ile Dersim Harekâtına katılacak yarın sabah. O artık genç bir kız değil, genç bir askerdir. Arkadaşlarından geri kalmayacağından, görevini bihakkın yerine getireceğinden ben nasıl eminsem, sizler de emin olmalısınız. Bunun ne derece tehlikeli bir şey olduğunu biliyor. Ama göreve gönderilmediği takdirde böyle bir ayrımın onun en çok sevdiği meslek olan havacılık mesleğinden kopmasına neden olabileceği düşüncesindeyim... Yetiştigi ocakta bu gibi hallerde göreve koşması öğretili kendisine. O halde, o halde şafakla beraber Dersim Harekâtı'na katılacak"*²³⁷.

Atatürk, Gökçen'e de bu harekâtın tehlikeli olduğunu, karşılaşacağı şahısların eşkıya çeteleri olduğunu ve uçağının arıza yapması durumunda zorunlu iniş yapacağını neticede ise onlara teslim olması gerekeceğinden bahsetmiştir. Ancak harekâta katılma konusunda kararlı olan Gökçen, bu ihtimallerin gerçekleşmesi karşısında kendisini onlara sağ teslim etmeyeceğini bildirmiştir. Gökçen'in bu sözleri üzerine Atatürk kendi silahını Gökçen'e vererek, zor durumda kaldığı takdirde kullanmaktan çekinmemesini tavsiye etmiştir²³⁸.

²³⁴ Ayhan Akbulut, "IV. Umumi Müfettişliğinin Kurulması ve Dersim İsyanlarına Giden Süreç" *Anasay Dergisi*, S. 12, Erzurum 2020, s. 54.

²³⁵ O. Yalçın, H. Yalçın, *agm.* s. 6.

²³⁶ M. Bahattin Adıgüzel, *Türk Havacılığında İz Bırakanlar*, Ankara 2019, s. 171.

²³⁷ Ayşe G. Altınay (Der.), *Vatan Millet Kadınlar*, İstanbul 2013, s. 268.

²³⁸ Adıgüzel, *age.* s. 171.

Harekâtın bitmesiyle beraber Ankara'ya dönen Gökçen, askeri havaalanında Gazi Paşa ve Makbule Hanım tarafından karşılanmıştır²³⁹.

Gökçen'i tebrik eden Atatürk, O'na; *"Seninle iftihar ediyorum Gökçen! Yalnız ben değil, bu olayı çok yakından izleyen bütün bir Türk ulusu iftihar ediyor. Genç kızlarımızın neler yapabileceklerini bir kez daha bütün dünyaya ispat ettiğin için övünsen yeridir. Biz asker bir ulusuz. Yedisinden yetmişine, kadınından erkeğine asker yaratılmış bir ulusuz. Ancak bizim askerlik anlayışımız da asla emperyalist düşüncenin yarattığı bir anlayış değildir. Barış amacı ile asker olan bir ulusun dünyadaki yeri barış bayrağının yanındır"*²⁴⁰ demiştir.

Gökçen Trakya ve Ege Manevraları ve Dersim Harekâtı'ndaki başarısından dolayı 30 Ağustos 1937 de askeri uçuş brövesi almıştır²⁴¹. Ayrıca kendisine "Bir Numaralı Murassa Madalyası" takdim edilmiş ve bizzat İsmet İnönü tarafından yapılan törenle Gökçen'in göğsüne takılmıştır²⁴². Gökçen, sonraki yıllarda başlayan Kore Savaşı'na da katılmak istemiş ancak Birleşmiş Milletlerin kadınları savaş dışı tutma kararı sebebiyle bu isteği gerçekleşmemiştir²⁴³.

5.4.Balkan Turu'na Katılışı

İkinci Dünya Savaşı'na giden süreçte devletlerarası bloklaşmaların baş gösterdiği sırada Bükreş Türk elçisi olan Hüseyin Ragıp Baydur, Romanya Dışişleri Bakanı'na Balkan Devletlerini içine alan bir pakt önerisinde bulunmuştur. Bu öneriyle beraber Türk Dışişleri Bakanı olan Tevfik Rüştü Aras'ın Balkanların Balkan halkına ait olduğunu savunan söylemiyle büyük devletlerin baskısında olan devletlerin ortak tutumları sonucunda meydana gelmiştir. Bloklaşmaların oldukça fazla olduğu bu dönemde Türkiye'de, saldırgan tutum içinde olan İtalya'ya karşı kendi safını güçlendirmek istiyordu. Olaylar neticesinde 1932'de Bükreş'te yapılan konferansta Balkan Paktı tasarısı meydana gelmiştir. Yunanistan, Türkiye, Romanya, Yugoslavya devletleriyle 9 Şubat 1934 tarihinde Balkan Paktı imzalanmıştır²⁴⁴.

Barışçıl bir düzenden yana olan ve bu uğurda girişimlerde bulunan Mustafa Kemal 1938'de Türkiye'de bir araya gelen Pakt üyelerine Ankara'da davet düzenler ve Sabiha Gökçen'i de davete üniformasıyla çağırır. Amacı, basında yer alan Gökçen'i misafirlerine

²³⁹ Mango, *age*, s. 495.

²⁴⁰ Altınay, *age*. s. 270.

²⁴¹ O. Yalçın, H. Yalçın, *agm*. s. 7.

²⁴² Türk Hava Kurumu Müzesi, bkz. Ekler, fotoğraf 30.

²⁴³ Altınay, *age*. s. 262.

²⁴⁴ Tahir Kodal, "Atatürk Dönemi Türkiye-Balkan İlişkileri ve Türk Havacılığı Hakkında Bilinmeyen Bir Kaynak: "Sabiha Gökçen'in Balkan Turne Notları" *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 33/56, Ankara 2014, s. 405-406.

bizzat tanıştırmak istemesiydi. İstenilen gerçekleşir ve görüşme sonrasında yurtlarına dönen misafirler Sabiha Gökçen'i dışişleri bakanları aracılığıyla ülkelerine davet ederler. Ancak Gökçen bu davete hazır olmasına rağmen Mustafa Kemal'in hastalığı dolayısıyla hazır olduğunu bildirmek istememiştir. Mustafa Kemal, Gökçen'in durumunu Amerikalı Pilot. M. Jack'e sormuş ve öğrenmiştir. Bu seyahate gitmek istememe nedenini de öğren Gazi, Gökçen'i ikna etmiş ve Balkan Turu için hazırlıkları başlatmıştır. Gökçen bu uçuşu Amerika'dan alınan Vultee Uçağı ile gerçekleştirmek üzere Pilot Jackk'den eğitim almıştır. Bir ay gibi bir sürede eğitimi tamamlayan gökçen gitmemek içi biraz daha zamana ihtiyaç olduğunu söylese de Mustafa Kemal, Pilot Jackk'den tekrar durumunu öğrenir ve bir Türk'ün saygınlığı için sözünde durması gerektiğini söyleyerek Gökçen'i balkan turu için gönderir. 1938'in Haziran ayında başlayan balkan turu, 6 gün sürmüş ve Yunanistan, Bulgaristan, Romanya'yı kapsamıştır. Hasta olduğu için Gökçen'i uğurlamaya gidemeyen Atatürk, Celal Bayar'ın uğurlamasını istemiştir. Uçuşlarını tek başına gerçekleştiren Gökçen'in makinistleri kendisinden önce gideceği yere varacak şekilde gönderilmişlerdir. Çünkü uçağı makinistlerin kullanmış olduğuna dair yalan haber yapılması istenilmemiştir ²⁴⁵.

Gökçen, 16.06.1938'de saat yedi buçukta eğitim aldığı Volti uçağıyla Yeşilköy'den hareket etmiştir. 150 kilometrelik bir yolu kat etmesinin ardından kötü hava şartları ile karşılaşmış ve Edremit'e zorunlu iniş yapmak zorunda kalmıştır. Bu zorunlu inişinde uçağında bir arızayla karşılaşmamış ve İzmir üzerine doğru uçuşa geçmiş ve bir saat sonra 11.25'te Atina'ya varmıştır²⁴⁶. Totoi Meydanına inen Gökçen burada; Türk Elçisi Ruşen Eşref Ünaydın, Türkiye Başkonsolosu ve konsolosluk erkânının yanı sıra Yunan Başvekili adına Hariciye Memuru ve yine Yunan devlet görevlileri tarafından samimi şekilde karşılanmıştır. Karşılamanın ardından önce tayyare mektebine gidilmiş sonra da Yunan başvekili tarafından kabul edilmiştir. Atina'da bulunduğu süre zarfında hem Yunan yetkililer hem de Türk yetkililer tarafından Gökçen adına davetler verilmiştir²⁴⁷.

17 Haziran 1938'de ise yine Totoi Meydanı'ndan Selanik'e gitmek üzere hareket etmiştir. Selanik'te Atatürk'ün evini ziyaret eden Gökçen buradan da Sofya'ya gitmiştir. Daha öncekilere benzer şekilde Devlet Erkânı tarafından karşılanmış ve uğurlanmıştır. Sofya'da Elçiler, Komutanlar, Tayyare Subayları, Nazırlar ve Ataşemiliterlerin de bulunduğu çay davetleri düzenlenmiştir. 18 Haziran cumartesi günü Belgrat üzerine hareket etmiştir²⁴⁸.

²⁴⁵ O. Yalçın, H. Yalçın, *agm.* s. 21-22.

²⁴⁶ BCA, 030.10.59.399, 19/1.

²⁴⁷ Tan, 17.06.1938, s.10.

²⁴⁸ BCA, 030.10.59.399. 19/2.

Zemun Askeri Tayyare Meydanına inen Gökçen, Yugoslavya Devlet Erkânı tarafından karşılanmış ve kendisi için düzenlenen yemek davetine katılmıştır. 19 Haziran 1938 Pazar günü Bükreş uçuşunu gerçekleştirmiştir. Ancak Gökçen Belgrat'ta kendisi adına yapılan gösterileri daha öncekilerden çok farklı bulmuş ve daha fazla hoşlandığını belirtmiştir²⁴⁹. Aynı gün düzenlenen tayyare mitinginde gösteri yapan Gökçen ufak bir kaza yaşamıştır. O akşam Romen Büyükelçiliği, ertesi akşam da Türk Büyükelçiliği tarafından şerefine ziyafetler verilmiştir²⁵⁰.

21 Haziran 1938'de Balkan turunun bitmesiyle Gökçen, tekrardan yurda dönmek için hareket etti. Daha önce yaşadığı kaza nedeniyle pusulasının kırıldığından Bozau'ya²⁵¹ zorunlu iniş yapmak zorunda kaldı. Burada uçağına görevliler tarafından yeni bir pusula takılarak ve uçuşuna devam etti. 16 Haziran 1938'de Yeşilköy'den başladığı Balkan Turu'nu 21 Haziran 1938'de yine Yeşilköy'de sonlandırdı. Bu durumu anılarında; *"Bana verilmiş olan şerefli vazifeyi ifa etmiş olduğumu saygılarımla arz ederim"*²⁵² cümlesiyle dile getirdi.

5.5. Balkan Turu Sonrasında Çıkan Makale ve Gazete Haberleri

Gökçen'in yapmış olduğu Balkan Turu oldukça ses getirmiştir. Hem yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin izlemiş olduğu barış politikası hem de kısa sürede bilimsel anlamda almış olduğu yol gözler önüne serilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin havacılıktaki gayret ve başarılarını Yunan Aero Kulüp Başkanı da tebrik etmiş ve Türk Hava Kurumu'nun çalışmalarını takip ettiğini belirten açıklamalarda bulunmuştur. Ziyaret amaçlı başlayan Balkan Turu daha sonra bir olay kimliğine bürünmüş ve basında yankılara neden olmuştur. Atatürk ise bu sayede amaçlamış olduğu hedefe ulaşmış ve vermek istediği mesajı ulusal kamuoyuna Gökçen aracılığıyla iletmiştir²⁵³.

Bunu Shytpti Gazetesi; *"Rusya'dan sonra yakında en fazla kadın pilot Türkiye'de olacaktır. Genç tayyarecinin ismi artık bütün dünya gazetelerinde geçmiş ve mütemadiyen ağza alınmaktadır. Hakkında birçok güzel yazılar yazılmıştır. ...İşte yeni Türk kadınından bir tip. Kemal Atatürk'ün pek parlak önderliği sayesinde ileri giden Türkiye'nin medeniyet havasını alan yeni Türk kadınlarından biri"*²⁵⁴ olarak vermiştir.

²⁴⁹ BCA, 030.10.59. 399. 19/3.

²⁵⁰ BCA, 030.10.59. 399. 19/4.

²⁵¹ Romanya'da bir şehir.

²⁵² BCA, 030.10.59.399.19/5.

²⁵³ Güler, *age.* s. 240.

²⁵⁴ BCA, 030.10.59.399.19/2.

Atina-Etniki Gazetesi; “Devrimizin cesareti için şayanı hayret bir örnek teşkil eden bu Türk kızı, yeni Türkiye’nin de canlı bir misalidir” şeklinde verirken;

Atina Akropolis Gazetesi; “Bu kadın Tayyareci amatör değildir. Kafesten volanın başına geçen Türk kadını için Sabiha Gökçen mükemmel bir örnektir” diye yazmıştır.

Atina-Hronos Gazetesi “Dost memleketin harp tayyareciliğinin rüesasından olan bu kadın tayyareci, dünyada yegâne askeri tayyareci kadındır”²⁵⁵ yorumunu yapmıştır.

5.6. Sabiha Gökçen’in Toplumsal Çalışmaları

Meslek hayatı dışında sosyal faaliyetleri de bulunan Gökçen; Anıtkabir Derneği Üyeliği, Göz Bankası Üyeliği, Kadının Sosyal Hayatını Araştırma ve İnceleme Derneği Şeref Başkanlığı, Kemalist Atılım Derneği Üyeliği, Kız İzciler Derneği Onur Başkanlığı, NINETY-NINES, INC Derneği Üyeliği, Türk –Japon Kadınları Derneği Üyeliği, Türk-Kore Kadınları Derneği Üyeliği, Yaşlıları Koruma Derneği Onur Üyeliği²⁵⁶ gibi kurumlarda çalışmalarını yürütmüştür.

5.7. Sabiha Gökçen’in Aldığı Ödüller

Meslek hayatında oldukça başarılı olan Gökçen’e; Murassa Madalyası (Türk Hava Kurumu tarafından verilmiştir), Beyaz Kartal Nişanı (Yugoslav ordusunun en büyük nişanı) ve Ordu brövesi, Romanya ordusu havacılık brövesi, Hatıra Madalyalar (Trakya ve ege manevralarından sonra verilmiştir), Mesleklerin Öncü Kadınlar Plaketi (Türk kadınına verilen seçme ve seçilme hakkının 50. Yılı dolayısıyla TBMM’de yapılan törende verilmiştir), Fahri Doktorluk Payesi²⁵⁷ (Konya Selçuk Üniversitesi, Altın Madalya (Türk Hava kurumu tarafından 1989’da verilmiştir), FAI Altın Madalya (Uluslar arası Havacılık Federasyonu’nun 1981 tarihinde düzenlediği, havacılığın tüm dallarında üstün başarı sergileyen havacılara verdiği madalya), Dernek ve kuruluşlar tarafından verilen 28 adet plaket²⁵⁸ verilmiştir.

5.8. Evlilik Hayatı ve Ölümü

Sabiha kendisiyle evlenmek isteyen taliplerine Atatürk’ün itiraz etmemesine rağmen evet dememiş ve bu teklifleri reddetmiştir. Havacı olmadan önce henüz ne istediğine karar veremediği için gelen teklifleri geri çevirmiştir. Havacı olduğu dönemde ise, kendisini işine adanmış için evliliği düşünmemiştir. 1938 yılında askeri coğrafya öğretmeni olan Kemal

²⁵⁵ Güler, age. s. 241. Bu gazete yazılarının dışında da Amerikan Dergisi 1942 yılında Sabiha Gökçen’i kapak fotoğrafı yapmış ve bugünkü Türkiye başlığını atarak Türk kadını ve Türk milletinin geldiği noktalara yer vermiştir. Parade Dergisi, S. 86/7, Amerika 1942, s. 1.

²⁵⁶ Göksel, agm. s. 356.

²⁵⁷ Paye: Derece, aşama .

²⁵⁸ Göksel, agm. s. 356.

Esiner Sabiha ile evlenme isteğini Atatürk'e Zeki Doğan Paşa²⁵⁹ aracılığıyla bildirmiştir. Atatürk'ün Sabiha ile konuş o olur derse evlendirelim cevabı üzerine, Sabiha ile konuşmuş ancak ondan olumlu bir cevap alamamıştır. Aradan geçen belli bir zaman sonra Kemal Esiner Sabiha Gökçen'e teklifini tekrarlamış ve genç kadın bu defa teklifi kabul etmiştir²⁶⁰. Kemal Bey'in kişiliği ve de Ata'nın daha önce bu evliliğe rıza göstermesi Gökçen'in bu kararında etkili olmuştur.

1940 yılında evlenen iki havacının nikâh şahitleri de daha önce bu evliliğe aracı olan Zeki Doğan Bey ve Atatürk'ün Başyaveri Celal Üner'dir. Ancak nikâhtan sonra bir soyadı meselesi ortaya çıkmıştır. Sabiha Gökçen nikâhtan sonra eşinin 'Esiner' soyadını almak zorundaydı. Fakat Kemal Bey Ata'nın yadigarı olan bu soyadını değiştirmeyi doğru bulmadı. Mahkemeye başvurarak kendisi de 'Gökçen' soyadını almış ve problem ortadan kalkmıştır.

Kemal Bey görevine İstanbul Harp Akademisi'nde devam etmiş Sabiha ise Ankara'da, Türkkuşu'nda Başöğretmenlik yapmıştır. Görev yaptıkları şehirler farklı olduğu için sadece izin günlerinde beraber olabilen çift, bir süre sonra Kemal Bey'in Ankara'ya tayin olmasıyla artık hep beraber olmuşlardır. Lakin buradaki mutlulukları fazla uzun sürmemiş ve Kemal Bey doğu görevine gönderilmiştir. Görev esnasında yakalanmış olduğu tifüs hastalığından dolayı Ankara'ya dönmesinin ardından 19 Ocak 1943'te hayatını kaybetmiştir.

Eşinin ölümünün ardından bir daha evlenmeyen Sabiha Gökçen kendisini mesleğine adanmış ve Türkkuşu'ndaki görevine devam etmiştir²⁶¹. 1955 yılına kadar görevini sürdüren Gökçen, mesleğinde yirmi yılı tamamlamasının ardından Türkkuşu'ndaki görevinden ayrılmıştır.

Mesleği bırakmasının nedenini ise hava kurumundaki kişilerle yaşamış olduğu idari sorunlar olarak açıklamıştır. Ancak öğretmenliği bıraksa da havacılığı bırakmayacağını²⁶² belirten Gökçen bazı cemiyetlerde (Türk-Alman Dostluk Cemiyeti, Türk-Amerikan Kadınlar Birliği) vakit geçirse de zamanının çoğunu havacılıkla ilgili yazıları okuyarak geçirdiğini ifade etmiştir²⁶³.

²⁵⁹ Zeki Doğan Paşa; Çanakkale muharebelerinde Mustafa Kemal'in yanında bulunan devlet adamı. Güler, *age*. s. 231.

²⁶⁰ Güler, *age*. s. 231. Bkz. Ekler, fotoğraf 11.

²⁶¹ Milliyet, 03.12.1956, s. 4. Kısa süren evliliğinde çocuk sahibi olmayan Sabiha Gökçen eşinin vefatından sonra Sabiha (Özoğan) adında bir manevi kız evlat edinmiştir. Adıgüzel, *age*. s.158.

²⁶² Gökçen emekli olmasının ardından ilerleyen yaşına rağmen yalnız başına uçuş yapmaya devam etmiştir. Son uçuşunu ise Fransız pilot eşliğinde Falcon 2000 jetiyle 83 yaşındayken Ankara semaları üzerinde gerçekleştirmiştir. Özdi, *age*. s. 247.

²⁶³ Milliyet, 05.12.1956. s. 4.

Atatürk Kızı, Gök Kızı ve Türk Kızı gibi unvanlara sahip olan Gökçen, kendisini Türk ve Dünya tarihine adını altın harflerle yazdırmayı başarmıştır. İlk Askeri Kadın Pilotu ve İlk Kadın Savaş Pilotu olan Sabiha Gökçen,²⁶⁴ beyin ve damar rahatsızlıklarından kaynaklı sebeplerle Gülhane Askeri Tıp Akademisi'nde (GATA) tedavi görmüştür. 3 Mart 2001 tarihinden itibaren devam eden tedavisine 21 Mart 2001'den sonra cevap vermemiş ve 22 Mart 2001 tarihinde²⁶⁵ 88 yaşında iken hayatını kaybetmiştir. Atatürk Kızı'na ilk cenaze töreni 23 Mart 2001'de "Kâbem" dediği Türk Hava Kurumunda yapılmıştır ve naaşı Cebeci Şehitliğine defnedilmiştir²⁶⁶.

Atatürk vasiyetinde Gökçen için aylık 600 lira ödenmesini ve kendisine bir ev alabilecek kadar da para verilmesini istemiştir²⁶⁷.

5.9. Ölümünden Sonra Ermeni Olduğuna Dair Asılsız İddialar

Gökçen'in hayat hikâyesine bakıldığında anne ve babasına ait bilgilerin net olmasına rağmen ölümünden üç yıl sonra Ermeni kökenli olduğuna iddialar ortaya atılmıştır²⁶⁸. Hripsime Sebilciyan adlı bir kadının Agos Gazetesi'nde verdiği röportajda Gökçen'in kendisinin teyzesi olduğundan bahsetmiş ve aile köklerine dair bilgiler vermiştir. Bu iddiaya göre, Sebilciyan Ailesine mensup olan Maryam ve Nerses adlı çiftin beş erkek ve iki kız çocukları vardır. Kızlardan birinin adı Diruhi (Hripsime Hanım'ın annesi) diğerinin adı Hatun (Sabiha)'dır. Erkek çocukların adları ise Sarkis, Haçik, Boğos, Hovhannes Sebilciyan²⁶⁹ olarak geçmektedir²⁷⁰. Gaziantep İli, Halfeti İlçesi'nin Cîbin Köyü'nde yaşayan aile 17 Temmuz 1915 olayları sonucunda kendilerine dağıtılan bildiriler sonucunda köylülerle beraber Halep'e sürgüne gönderilmişlerdir. İlk durakları olan Antep'e vardıklarında 2 yaşındaki Hatun ve 6 yaşındaki Diruhi'nin güvenli bir yerde olmaları için buradaki misyoner yetimhanesine teslim edilmişlerdir.

Cîbin Kilisesi din görevlisinin öncülüğündeki kafilenin bir kısmı Mısır'ın Port-Sait sınırına bir kısmı da Suriye'nin güneyine gitmişlerdir. Bu sürgün dönemi 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasına değin sürmüştür. İtilaf

²⁶⁴ Güler, *age.* s. 231.

²⁶⁵ Adıgüzel, *age.* s. 152.

²⁶⁶ Güler, *age.* s. 231.

²⁶⁷ BCA, 30.10.269.808.1. Ekler Belge 1. Sabiha Gökçen adına ödenen meblaların dekontları ekler kısmında yer almaktadır. Bkz. b. 28, b. 29, b. 30.

²⁶⁸ Özdil, *age.* s. 249.

²⁶⁹ Beş erkek denmesine rağmen sadece dördünün adı verilmiştir. Diğerine dair hiçbir açıklama bulunmamaktadır. Sabiha Hatun'un Sırrı, www.agos.com.tr, Erişim Tarihi: 07.07.2020, Erişim Saati: 12.45. 05.05.2013 Radikal gazetesinde ise Hripsime hanım'ın iki erkek iki kızdan bahsettiği görülmektedir.

²⁷⁰ Ersin Kalkan, "Sabiha Gökçen mi Hatun Sebilciyan mı?", www.hurriyet.com.tr, Erişim Tarihi: 18.08.2020, Erişim Saati: 21.10.

devletlerinden alınan destekle geri dönmüşlerdir. Geriye dönen Sebilciyan Ailesi de ilk olarak Antep'teki yetimhaneye uğramışlar ancak kızları Hatun'un Mustafa Kemal tarafından evlatlık edildiğini öğrenmişlerdir. Hripsime Hanım'ın anlattıklarına göre Mustafa Kemal, çocuğu olmadığından yetimhaneyi dolaşıp buradaki en sevimli kız çocuğunu evlat edineceğini söylemiş. Hatun'u gördükten sonra ise, onu evlat edinmeye karar vermiş ve bu küçük kız çocuğunu önce annesi Zübeyde Hanım'a; 1923'te annesinin ölümüyle de Bursa'da bulunan bir tanıdıklarının yanına bırakmıştır. 1925 yılına kadar Bursa'da kalan Hatun, Mustafa Kemal'in Bursa gezisinin ardından Ankara'ya götürülmüştür²⁷¹.

Diruhi Hanım 11-12 yaşlarına geldiğinde kardeşinin Mustafa Kemal Paşa tarafından evlatlık edildiğini ve adının da Sabiha olarak değiştirildiğini öğrenmiştir. Hripsime Hanım'ın anlattıklarına göre sonraki süreçte ailesi tarafından Sabiha Gökçen'in kendi kardeşleri olduğunu söylemişler, Fakat bu konuda Türkiye'den net bir yanıt alamamışlardır. *Hayreniki Tzayn* gazetesi aracılığıyla da olumlu cevap almayı bekleyen Sebilciyan Ailesi, Türkiye tarafından; O'nun artık Sabiha Gökçen olduğunu belirten cevaptan başka hiçbir bilgi edinememişler. Suriye de bulunan akrabalarına ise; *"Bizim yapacağımız bir şey yok, o onların sorunudur ve fazla ilgilenilmesi yasaktır. Çünkü o bir Ermeni kızıdır ve üsteleyince kendisine zarar verirler"*²⁷² diyerek bu konunun üstüne gidilmemesini söylemişler.

Gökçen'in yakın arkadaşı olan Ermeni Tarihçi Pars Tuğlacı ise; Gökçen'in Ermeni olduğunu ve kendisinin de bunu bildiğini söylemektedir. Ancak tepkilerden çekindiği için bunun açıklanmasını istemediğini söyleyen Tuğlacı; Hripsime Sebelciyan'ın söylediğinin aksine Gökçen'in ailesinin Bursalı olduğu bilgisini kerhen doğrulamıştır. Bursalı bir Ermeni aile de 1913 yılında, Gökçen 1915 olayları nedeniyle ailesiyle beraber şehri terk etmek zorunda kalmışlardır. Sabiha'nın yaşı itibarıyla bu yolculuğu kaldıramayacağını düşünen aile onu yetimhaneye bırakmıştır. 1922 yılında ise, Bursa'yı ziyaret eden Mustafa Kemal Paşa, yetimhaneyi ziyarete gider ve 9 yaşında olan Sabiha'yı akıllı ve sevimli oluşundan dolayı evlat edinerek Ankara'ya götürür. Anne ve babasını hatırlamayan Sabiha, Beyrut'ta bulunan akrabalarının kendisiyle irtibata geçmesiyle Ermeni olduğunu öğrenmiş ve akrabalarıyla görüşmüştür²⁷³.

Merhum Maliye Bakanı Vural Arıkan'ın eşi Nevin Arıkan ise bu söylenenlerin doğruluk değeri olmadığını babası Ali Doğançay ile Sabiha'nın kardeş torunları olduğunu

²⁷¹Radikal, 05.05.2013, s. 28-29.

²⁷²Sabiha Hatun'un Sırrı, www.agos.com.tr, Erişim Tarihi: 07.07.2020, Erişim Saati: 12.45.

²⁷³ www.hurriyet.com.tr, Erişim Tarihi:21.05.2020, Erişim Saati: 20.50.

anlatmıştır. Kendilerinin Ermeni değil, Boşnak olduklarını söyleyen Arıkan, Ermeniler de değerli vatandaşlarımızdır ancak, Ermeni komşumuz bile olmamıştır diyerek Mustafa Kemal ile Sabiha Gökçen'in Bursa'daki tanışma olayını anlatmıştır. Nevin Hanım'ın anlattıklarını Sabiha Gökçen'in manevi kızı olan ve 1936'dan beri onunla olduğunu söyleyen Sabiha Özogan'da aynı şekilde doğrulamıştır²⁷⁴.

Sabiha Gökçen'in Ermeni ya da Türk olduğuna dair tartışmalara son noktayı ise Genelkurmay Başkanlığı şu açıklamaları yaparak koymuştur; *“Türk Silahlı Kuvvetleri'nin ilk kadın savaş pilotu olarak Türk havacılığının onursal ismidir. Sabiha Gökçen aynı zamanda Atatürk'ün Türk kadınının Türk toplumunu bulunmasını istediği yeri gösteren değerli ve akılcı bir semboldür. Böyle bir sembolü amacı ne olursa olsun, tartışmaya açmak, milli bütünlüğe ve toplumsal barışa katkısı olmayan bir yaklaşımdır. Yüce Atatürk, Türk milletini (Türkiye Cumhuriyetini kuran Türk halkına, Türk milleti denir) şeklinde tanımlamıştır. Anayasamızın 66. maddesinde de Türk vatandaşlığı (Türk devletine vatandaşlık bağı) ile bağlı olan herkes Türk'tür*²⁷⁵.

6. ÜLKÜ (ÇUKURLUOĞLU) ADATEPE

6.1. Doğumu ve Çocukluk Yılları

Alfabe kitaplarının kapaklarında sıkça rastladığımız ve Atatürk'ün yanından ayırmadığı, Cumhuriyetin popüler küçük kız çocuğu, başka bir deyimle Atatürk'ün üç ülkesünden biri, manevi kızı; Ülkü Adatepe²⁷⁶. Küçük yaşından itibaren Atatürk'ün yanında yer alan hatta adını dahi Atatürk'ün verdiği manevi kız çocuğu Ülkü'nün annesi Vasfiye Hanım da, Zübeyde Hanım'ın manevi evladı olma özelliğine sahiptir. Küçük yaşta anne ve babasını kaybeden Vasfiye Hanım'ın ailesinden sadece dedesi hayatta kalmıştır. Henüz küçük olduğu için Zübeyde Hanım tarafından evlatlık edilmiş ve büyütülmüştür. Yine Zübeyde Hanım tarafından bu ailenin Selanik'e yerleşmeleri sağlanmıştır²⁷⁷.

Beş altı yaşlarında iken Zübeyde Hanım tarafından evlatlık alınan Vasfiye Hanım yetişkinlik çağında da Zübeyde Hanımdan ayrılmamış ve onunla beraber önce İstanbul'a daha sonra da Ankara'ya gitmiştir. Evin kızı olarak benimsenen Vasfiye Hanım Zübeyde Hanım tarafından da çok sevilmiştir. Zübeyde Hanım'ın vefatının ardından ise Atatürk'ün kız kardeşi Makbule Atadan'ın yanında yaşamaya devam etmiştir. Evlilik çağına gelen Vasfiye Hanım, Makbule Hanımdan gizli bir şekilde evlenmiştir. Bu evlilikle beraber Vasfiye Hanımdan uzun

²⁷⁴ Ayda Kayar, “Sabiha Gökçen Boşnaktı”, www.hurriyet.com.tr, Erişim Tarihi:25.06.2020, Erişim Saati:23.10.

²⁷⁵ www.turkiyegazetesi.com.tr, Erişim Tarihi: 05.05.2020, Erişim Saati, 22.50.

²⁷⁶ Granda, *age*. s. 291.

²⁷⁷ Taşdemir, *age*. s. 98.

bir süre haber alınamamıştır. 1930 yılında ise Vasfiye Hanım Atatürk'ü görmek amacıyla yanında bir komşusuyla köşke gelmiş ve Cevat Abbas Beyle görüşmüştür. Evliliğinde yaşadığı sıkıntıları ve kendisine yapılan kötü muameleyi yanındaki kadın aracılığıyla anlatmıştır. Cevat Abbas bu durumu Atatürk'e anlatmış ve Atatürk, annesinden yadigâr olan Vasfiye Hanım'ı himayesine almıştır. Vasfiye Hanım, Ülfet Hanım ile beraber uzun bir müddet Atatürk'ün özel hizmetinde çalışmışlardır²⁷⁸.

Vasfiye Hanım bir süre sonra Atatürk'ün de izniyle Ankara Devlet Demiryolları İdaresi'nden Gazi Orman Çiftliği şefi olan ve Fransızca bilen Mehmet Tahsin Çukuroğlu ile evlenmiştir. Bu evlilikten 26 Kasım 1932 senesinde bir kız çocuğu dünyaya gelmiştir²⁷⁹.

Mustafa Kemal Paşa, Gazi İstasyonu'ndaki küçük ve kasvetli bir evde doğan bebek henüz kırk günlükken Mustafa Kemal'in yanına götürülmüştür. Mustafa Kemal, küçük çocuğu baba sevgisiyle kucaklamış ve çocukluğun ne kadar güzel olduğundan bahsetmiştir. Atatürk o günün akşamında Sabiha Gökçen'e, bebeği sormuş o da evlerine döndükleri cevabını vermiştir. Bunun üzerine Atatürk, bebeğin evine mama ihtiyacının karşılanması için yüz lira gönderir ve isminin Ülkü olduğunu söylemiştir.²⁸⁰ Atatürk'ün sonraki dönemlerde bir tutkusu haline gelen bu küçük kız çocuğu, Atatürk'ün ölümüne kadar onun yanında yer almıştır. Bir İstanbul gezisinin ardından Ankara'ya dönen Atatürk, İstasyon'da annesinin kucağında Ülkü'yü görünce onu hemen annesinden alıp Ankara İstasyon'una kadar onunla beraber vakit geçirmiş ve ilgilenmiştir. Ülkü'yle aralarında sıcak bir bağ oluşmuştur. Atatürk'e sarılması, mendiliyle ve saatıyla oynaması Ülkü'ye alışmasına neden olmuştur. Ülkü bir buçuk yaşındayken Atatürk, İstanbul seyahatine çıkmış ve Ülkü'yü özlediği için Vasfiye Hanım'a eşinden izin alıp Ülkü'yü yanına getirmesini istemiştir²⁸¹. Kendi çocuğuymuş gibi benimsediği Ülkü'yü sonraki gezilerinde hep yanında götürmüştür. Bu küçük çocuk Atatürk için bir yol arkadaşı haline gelmiştir²⁸². Öyle ki Atatürk, Afet İnan'a yazdığı mektuplarda Ülkü'den; “*Yegâne yoldaş: Ülkü*” diye bahsetmiştir²⁸³. Ülkü'nün yaşına göre olgun davranışlarda bulunması Atatürk'ü oldukça etkilemiştir²⁸⁴.

²⁷⁸ Banoğlu, *age*. s. 138.

²⁷⁹ Kafkas, *age*. s. 47.

²⁸⁰ Ahmet Atalay, Milli Mücadele'de Konya Kuva-yı Milliyecileri (İkinci Meclise Girenler), Konya 1997, s. 27. Konya Milletvekili Naim Hazım Ülkü Onat ile sohbet eden Atatürk; Naim Bey'e, “*Hocam bu kıza bir ad koyalım*” deyince Naim Hazım Bey; “*bu kızın ismi Ulku olsun Paşam*” der. Bunu ses uyumuna uydur deyince ; “*Ülkü*” olur Paşam der. Mustafa Kemal Paşa ise, “*Öyle ise bu kızın ismi Ülkü olsun*” der. Atalay, *age*. s. 37.

²⁸¹ Banoğlu, *age*. s. 143.

²⁸² Güler, *age*. s. 157.

²⁸³ Turan, *age*. s. 627.

²⁸⁴ Güler, *age*. s. 157.

Küçük çocukları anlamsız hareketlerinden dolayı sevmeyen Atatürk'ün ilk sevdiği çocuk olarak Ülkü bilinmektedir. Ülkü dört yaşına bastığında oldukça sevimli bir karaktere bürünmüştür. Bu sevimliliğiyle de Atatürk'ün ona olan zaafı artmış ve yaptığı hiçbir hataya sinirlendirmez oldurmuştu. Küçük Ülkü'nün, Atatürk'ün sarı ayakkabılarını siyaha boyamasıyla köşk çalışanları endişeye düşmüşlerse de, Ülkü'nün ellerini siyaha boyanmış gören Atatürk, O'na ne olduğunu sorunca O'da; *“Atatürkçüğüm bu sarı ayakkabıları senin siyah takım elbisene yakıştıramadım ve siyaha boyadım”* sözü üzerine hem Atatürk'ü hem de köşk çalışanlarını neşelendirmiştir. Yine bu neşe kaynağı küçük kız Atatürk'ün erken uyanmadığı zamanlarda köşktekiler tarafından onu uyandırması için odasına gönderilir ve Atatürk ülkü aracılığıyla uyandırılırdı. Atatürk, Ülkü'yü kendisi yetiştirdiği takdirde Türk Milletine yakışır modern ve kültürlü bir kadın tipi yaratıp yaratamayacağı düşüncelerine daldı. Çünkü Atatürk için çocuk demek bir neslin devamı demektir. Hatta bu düşüncesini İsmet Paşa, Kız Enstitüsü'nün çocuk bahçesindeki gezisi esnasında da sormuş ve aldığı cevapların ardında da bu düşüncesini tekrarlamıştır. Atatürk için çocuk demek, ebediyete doğru uzanıp gitmek demektir. Atatürk'ün yanından ayrılmayan Ülkü'nün bir dediği iki edilmemiş ve oldukça rahat yetiştirilmiştir. Serbest bir eğitimle yetişen Ülkü, Atatürk'e her istediğini yaptırır bir hale gelmiştir. Yaşı biraz daha ilerleyip yarım yamalak konuşmalara başladığı zaman Atatürk Ülkü'nün bu halini daha çok sevmiş ve onunla adeta bir arkadaş gibi zaman geçirir olmuştu²⁸⁵.

Köşkün neşe kaynağı olan bu küçük kız etrafında bulunanlara taktığı lakapla hitap ederdi. Manevi ablalarından biri olan Sabiha Gökçen'e Tayyareci Teyze, Rukiye'ye ise, İstanbullu Teyze diye seslenirdi. Bunun yanı sıra köşk çalışanlarından siyahî Ferahsah Hanım'a da Çikolata Teyze adıyla seslenirdi. Ülkü yalnızca Atatürk'e lakap takmamış ve O'na; *“Atatürkçüğüm ya da Atatürk'üm”* diye seslenmiştir²⁸⁶. Ülkü'nün yeri Atatürk'ün hayatında oldukça önemli bir hale gelmiştir. Atatürk'ün uşağı Cemal Granda'ya göre Ülkü; çıkık elmacık kemikleri, geniş bir yüzü, kısa, düz siyah saçları olan çirkin bir çocuk olsa da Ülkü'nün yeri Atatürk'ün gözünde bambaşkaydı²⁸⁷.

Atatürk tarafından yaptığı her hareket hoş karşılanan Ülkü de bu durumun farkındadır. Karadeniz seyahatine çıktıkları Ege Vapuru'nda nöbet tutan askerin üşüdüğünü fark ederek onu Atatürk'ün yanına ısınmak için götürmeye kalkması da, bu durumu örnekler niteliktedir. Her istediği gerçekleşen Ülkü, bu isteğinin de gerçekleşmesi için oldukça ısrar etmiş ve

²⁸⁵ Granda, *age*. s. 293-294.

²⁸⁶ Özdil, *age*. s. 252.

²⁸⁷ Granda, *age*. s. 293-294.

sonunda askeri Atatürk'ün yanına götürmeyi başarmıştır. Ülkü'yü kırmamak adına askerle sohbet edip ona çay ikramında bulunan Atatürk, askeri nöbet yerine göndermesinin ardından Ülkü'ye de yaptığı şeyin uygun olmadığını uygun bir dille anlatmıştır. Atatürk'le sadece birkaç yıl geçirebilen Ülkü, O'nunla yaşadığı süre boyunca okuma yazmayı, yüzmeyi, yemek yerken uyulması gereken sofr kurallarını ve kendisine saygı duymayı öğrenmiştir. Atatürk'ün ilgisi Ülkü üzerinde geliştirici ve eğitici bir etki yaratmıştır. Tüm bunları öğretirken de en ılımlı halleriyle öğretmiştir. Kızmadan ve kırmadan²⁸⁸.

6.3. Mustafa Kemal Paşa'nın Hastalığı ve Ülkü

Ülkü bir dönem tifo hastalığına yakalanmış ve Dolmabahçe sarayında tedavi görüyordu. Hastalığın bulaşıcı olmasından dolayı doktorlar Atatürk'ün Ülkü'yü ziyaret etmesini istemiyorlardı ancak Atatürk bu yasaklara kulak asmamıştır. Hemen her gün Florya'dan Dolmabahçe Sarayı'na gelerek Ülkü'yü ziyaret etmiştir²⁸⁹. Atatürk sadece Ülkü'nün hastalık dönemlerinde değil, kendi hastalık döneminde de onu Dolmabahçe'de yanından ayırmamıştır. Koma da kaldığı günlerden sonra da ilk olarak yanına istemiştir. Ülkü'nün Ankara'daki Cumhuriyet Bayramı'na katılması için onu Ankara'ya göndermiştir. Ülkü Atatürk'ün yanından ayrılmak istemese de Atatürk kendisinin daha sonra geleceğini söyleyerek ikna etmiştir. Ancak Atatürk bir daha Ankara'ya gidememiştir²⁹⁰. Atatürk vefat ettiği zaman Ülkü altı yaşındaydı. Atatürk'ün vasiyetinde diğer kızlarına olduğu gibi O'na da maaş bağlanmıştı. Aylık 200 lira ödenen tutar 1957 yılında günün şartlarına göre 400 liraya çıkarılmıştır²⁹¹.

6.4. Atatürk'ün Vefatından Sonraki Yaşamı ve Evliliği

Atatürk'ün hayalinde eğitilmiş modern ve çağdaş bir Türk kadını olarak yetiştirmek istediği Ülkü, ilk olarak Gazi Çiftliğinde Atatürk'ün yaptırmış olduğu evlerinin yakınındaki²⁹² Onuncu Yıl Okulu'na kayıt yaptırmadan devam etmiştir. Ortaöğretimini ise İstanbul Üsküdar Kız Koleji'nde tamamlamıştır. Ancak eğitimine devam etmeyi bırakmıştır²⁹³.

²⁸⁸ Kafkas, *age.* s. 49-50.

²⁸⁹ Kılıç Ali, *Atatürk'ün Hususiyetleri*, İstanbul 1998, s. 90.

²⁹⁰ Granda, *age.* s. 295-298.

²⁹¹ BCA, 490.1.1597.522.1./129. Bkz. Belge 31. Ülkü'ye ödenen maaş önce babası adına hesaba yatırılmış, reşit olmasıyla beraber kendi adıyla ödenmiştir.

²⁹² Banoğlu, *age.* s. 144.

²⁹³ Sönmez, *age.* s. 58.

Lise'yi bitirmesinin ardından eğitimine devam etmeyen Ülkü, Sabiha Gökçen'in akrabası olan Kastamonu milletvekili Yüzbaşı Fethi Doğançay ile evlenmiştir²⁹⁴. Çiftin bu evlilikten Ahmet Kemal²⁹⁵. Ancak çift bu evliliklerini 1962 senesinde boşanarak bitirmişlerdir²⁹⁶. Boşanmalarının ardından Ülkü aynı yıl, babası yağ tüccarı olan Musevi bir gençle tanışmış ve evlenme kararı almıştır. 23 Ağustos 1962'de Yeşua Bensusen ile nikâhlanan Ülkü, eşinin Musevi olması sebebiyle oldukça sert tepkilerle karşılaşmıştır. Yeni Sabah, Hürriyet ve Gece Postası gibi gazetelerde Ülkü'nün yapmış olduğu evliliğe açıkça karşı çıkmıştır. Bunun yanı sıra, Milli Türk Talebe Birliği ve Mustafa Kemal Derneği de bu evliliği protesto etmişlerdir. Ülkü'nün Atatürk'ün mirasından men edilmesini ve Atatürk sayesinde edindiği tüm haklarından mahrum bırakılması istenmiştir. Yeşua Bensusen ise, kendisinin de bir Türk vatandaşı olduğunu vatani görevini Türk Ordusu'nda yaptığını belirten açıklamalarda bulunmuş; hatta adını Yaşar Bensus olarak değiştirmiştir. Ülkü ise; eşinin Musevi olmasında hiçbir sakınca görmediğini Atatürk yaşasaydı onun da bu evliliğe tepki göstermeyeceğinden emin olduğunu belirtmiştir²⁹⁷. Ancak bu çabalara rağmen çift, maruz kaldıkları tepkilerden kurtulamamış ve evliliklerini altıncı yılın sonunda bitirme kararı almışlardır²⁹⁸.

Ülkü Hanım, üçüncü evliliğini iş adamı olan Emin Öke Adatepe ile gerçekleştirmiştir. Ülkü Adatepe eşiyle beraber Adnan Selçuk'un kullandığı 34 YUY 65 plakalı araçla 01.08.2012 tarihinde Ankara'dan İstanbul'a seyahatleri sırasında Sakarya Akyazı'da geçirdikleri kaza sonucu 80 yaşında hayatını kaybetmiştir²⁹⁹.

Ülkü Adatepe'nin naaşı, Şişli Belediyesi'ne ait olan bir ambulansla Akyazı Devlet Hastanesi'nden İstanbul'a getirilmiştir. Özel eşyaları Ülküleri Yaşatma Derneği (Ülkü-Der) Genel Sekreteri Murat Erdoğan tarafından teslim alınmıştır³⁰⁰. Adatepe'nin naaşı, Zincirlikuyu Mezarlığı'na defnedilmiştir³⁰¹.

²⁹⁴ Ülkü evliliği esnasında Cumhuriyet Halk Partisine bir dilekçe yazmıştır. Bu dilekçe de hem maaşının artırılmasını hem de düğün için çeyiz parası istemiştir. BCA, 490.1.1597.522.1 Bkz Belge 36. Bu isteği parti tarafından kabul edilmiş, maaşının artırılmasının yanında 6000 lira düğün için ödenmiştir. BCA, 1597.522.1.490.1/3. Bkz. Ekler, belge 37.

²⁹⁵ Çiftin Ali Kemal adında bir çocukları daha vardır. Bkz. Ahmet Kemal Doğançay, *Saklı Anılar*, İstanbul 2008, s. 177-178.

²⁹⁶ Güler, *age.* s. 157.

²⁹⁷ Rifat N. Bali, "Atatürk'ün Manevi Kızı Ülkü-İkinci Evliliği ve Yarattığı Tepkiler", *Toplumsal Tarih Dergisi*, S. 176, İstanbul 2008, s. 66-68.

²⁹⁸ Özdil, *age.* s. 253.

²⁹⁹ Hürriyet, 02.08.2012, s. 23.

³⁰⁰ Güler, *age.* s. 158.

³⁰¹ Özdil, *age.* s. 252.

7. BÜLENT (NEJAT) HANIM

7.1. Çocukluk Dönemi ve Aldığı Eğitim

Atatürk'ün evlat edindiği kişilerden biri de Ertuğrul yatının kaptanlarından biri olan Kemal Kaptan'ın kız kardeşi Bülent Hanım'dır. Arnavutköy Amerikan Kız Koleji'nde eğitim gören Bülent Hanım yirmili yaşlarda gayet güzel ve alımlı bir hanımefendi idi. Giyim kuşamdan anlayan Bülent Hanım bu özelliğiyle etrafındaki insanları kendine hayran bırakmıştır. Diğer manevi çocuklarıyla ilgilendiği gibi Bülent Hanımla da ilgilenen Atatürk, genç kızın Selanikli olmasından dolayı onunla ayrıca ilgilenmiştir.

7.2. Bir Hristiyanla Olan Beraberliği

Ancak bu süre fazla sürmemiş ve Bülent Hanım'ın Hristiyan bir gençle beraberliğinden dolayı köşkten uzaklaştırılmıştır. Beraber olduğu gençle evlenen Bülent Hanım bir süre sonra hastalanmış ve vefat etmiştir. Bülent Hanım Rumelihisarı Mezarlığı'na defnedilmiştir. Cemal Granda Bülent Hanım için; *“Atatürk'ün etrafındaki kadınlar okumuş, kültürlü, görgülü, sözü sohbeti yerinde kimselerdi. Fakat Bülent Hanım gibi güzel olanı yoktu. Bu yüzden onun uzaklaştırılmasına çok üzuldüm”*³⁰² ifadelerini kullanmıştır Bülent Hanım'ın doğum tarihi ve köşke geliş tarihine dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Sadece 1927-1928 yıllarında kendisine her ay düzenli olarak maaş ödenmiştir³⁰³.

8. AFİFE HANIM

Mustafa Kemal'in I. Dünya Savaşı sırasında Bitlis'te karşılaşmış evlat edindiği iki çocuktan biridir³⁰⁴. Altı yaşında yetim kız çocuğuyken karargâhına alarak himaye etmiştir³⁰⁵. Mustafa Kemal Paşa, Afife'yi 1918 senesinde bakması için annesi Zübeyde Hanıma emanet etmiş ve eğitimiyle büyük ölçüde ilgilenmiştir³⁰⁶. Afife evleninceye kadar Zübeyde Hanım'ın yanında yaşamış ve evlendikten sonra ise İzmir'e yerleşmiştir³⁰⁷. Afife'nin bu evliliğinden Hakkı adında bir oğlu dünyaya gelmiştir. Zübeyde Hanım ölmeden evvel Afife ve oğluna 15 lira verilmesini vasiyet etmiştir³⁰⁸.

³⁰² Granda, *age.* s. 206-207.

³⁰³ Güler, *age.* s. 155.

³⁰⁴ Evlat edindiği diğer çocuk ise Abdürrahim Tunçak'tır.

³⁰⁵ Mehmet Teke, Atatürk ve Çocuk, *Anıtkabir Komutanlığı*, Ankara 2014, s.67.

³⁰⁶ Güler, *age.* s. 152.

³⁰⁷ Taşdemir, *age.* s. 90.

³⁰⁸ Güler, *age.* s. 152.

II. BÖLÜM

ATATÜRK'ÜN EVLAT EDİNDİĞİ ERKEK ÇOCUKLARI

1. SIĞIRTMAÇ MUSTAFA (MUSTAFA DEMİR)

Mustafa Kemal'in yurt gezileri esnasında tanıştığı bir çocuktur Sığırtmaç Mustafa. Hem öykü tadında olan tanışmaları hem de; *"Hiç kimse Atatürk olamaz"*³⁰⁹ sözüyle hafızalarda yer etmiş bir göçmendir.

Bu küçük göçmen 1918 yılında Bulgaristan'ın Varna şehrinde doğmuştur.³¹⁰ 1928 yılında, ailesiyle beraber Bulgaristan'dan Türkiye'ye muhacir olarak gelip Yalova'ya yerleşmişlerdir. 10-11 yaşlarında olan Mustafa, sarışın ve karnı büyükçe, sıtmal (solgun) renge sahip, kısa boyludur³¹¹. Balaban Deresi'nin yakınlarında bir çiftliğe babası tarafından çoban yardımcısı olarak verilmiştir. Mustafa Kemal ile tanışması da çobanlık yaptığı esnada gerçekleşmiştir. Sığırtmaç Mustafa bu tanışma anını verdiği röportajda şu şekilde nakletmiştir; *"Sonbahar mevsimindeydik; hayvanlara öğle suyunu vermek için dereye indirdik. Akşamüzeri olduktan sonra hayvanları sudan kaldırdık çiftliğin merasına doğru geliyorduk. Bu esnada hayvanları saydık ve bir tanesi eksikti. Hayvanlar benden büyük olan arkadaşşıma teslimi. Bana; Sen hayvanları çiftliğin merasına götür ben hayvanı bulur yetişirim"* dedi. *Karşıdan sekiz on atının geldiğini gördüm. Yalova'dan Balaban deresine doğru geliyorlardı. Bu atlılar benim yanımda durdular ve benim çalıştığım çiftliği göstererek bana yolu sordular. Ben de çiftliğin yolunu geçtiklerini söyleyince bana yolu göstermemi söylediler (Soruyu aynı şahıs soruyor hep). Çiftliğin yoluna gelince bana adımı sordu, ben de; Mustafa, dedim. 'Benim de adım Mustafa, seninle adaş olmuşuz. Sen ne iş yaparsın orada? dedi. (Elimle göstererek) Sığırları güderim, dedim. Ayda bunun için size kaç lira verirler? Peki, bir senede ne eder? dedi. Yapamadım ben hesabı ve kendisi; 36 eder, ben sana 36 lira vereyim mi? dedi.*

–Niye vereceksiniz? dedim.

–Bana yol gösterdiğin için, dedi.

–Yok dedim ben bu parayı sizden almam. O zaman ben de ceviz vardı.

–Siz benim cevizlerimi alırsanız ben de sizin paranızı alırım. Ama bu paraları gene eve gittiğim zaman annem babam sorar.

–Yok, sormazlar, sen bu parayı al, dedi.

³⁰⁹ Vedat Demirci, *O'nun Çocukları*, İstanbul 1974, s. 201.

³¹⁰ Güler, *age.* s. 141.

³¹¹ Kılıç Ali, *age.* s. 91.

–Sigara içer misin? dedi.

–Yok, içmem; dedim.

–Niye? dedi.

–Sınaşmadım (alışmadım),dedim.

–Bana içmeye izin verir misiniz?’ Dedi.

–Sizin için, dedim.

Bu konuşma bittikten sonra dedi ki Mustafa’nın yanına bir de Kemal korsan ne olur? dedi.

–Mustafa Kemal dedim. O zaman anladım kendinsin Gazi Mustafa Kemal Paşa olduğunu.

–Peki, beni görse tanıır mısın? dedi.

–Tanırım, dedim ve ayrıldılar.

Ertesi günü eve kaymakamlık vasıtasıyla jandarmalar gelmişti. Atatürk termaldeymiş³¹² ve beni istiyormuş. Çiftliğe kadar gelip beni aldılar ve otomobille termale götürdüler. (Bugün beyaz köşk dedikleri yerdeydi). İçeri girdiğimiz zaman Atatürk’ün huzuruna çıkardılar.

–Beni tanıdın mı? dedi.

–Tanıdım dedim.

–Ben kimim? dedi.

–Mustafa Kemal Paşasınız dedim.

–Seni Yalova’daki çiftliklere kâhya yapmak istesem, olur musun? dedi.

–Kâhyalık nedir? dedim.

–Çobanların başı olursun. Peki, bunun için benden aylık kaç lira istersin, dedi.

–Siz bilirsiniz, dedim.

–Sana ayda 4 lira versem yeter mi? dedi.

–Siz münasip gördükten sonra kabul ederim, dedim.

–Yok, seni çiftliğe kâhya yapmayacağım, okur musun? dedi.

–Okurum, dedim, o sırada rahatsızdım sıtma hastalığım vardı. Emir verdiler Şişli Çocuk Hastanesi’ne yatırdılar³¹³.

23 Eylül 1929 tarihinde rahatsızlığı dolayısıyla Şişli Etfal Hastanesi’ne yatırılan küçük Mustafa’nın durumu Cumhuriyet gazetesinde; “Çoban Mustafa Etfal’de” başlığıyla yer

³¹² Yalova’da bulunan kaplıcalar.

³¹³ Cumhuriyet, 15. 11. 1938, s. 5; Dolapçı, age. s. 46-49.

almıştır. Gazetede gezi esnasında tanıştığı bu çocuğu evlat edindiği ve tedavisi için hastaneye yatırıldığı yazmaktadır. Bu süre zarfında küçük Mustafa'nın da anlattığı gibi hastaneye ziyarette bulunmuş ve durumunu yakından takip etmiştir³¹⁴.

“Sonrasında ise bir gece beni ziyarete geldiler ve aramızda şöyle bir konuşma geçti.

–Sen benden ayda dört lira istemiştin, hadi bakalım öde hastane masraflarını.

Çocuktum, sığırtmaçtım ama anlamıştım, paşanın benimle şakalaştığını. Ben de:

–Sen koskoca Gazi Paşasın elbette hastane paramı verirsin, dedim. Hoşuna gitti cevabım ve kendi aralarında gülüştüler.”³¹⁵

Tedavi olduğu hastaneden sağlıklı ve mutlu şekilde ayrılan Mustafa, Beşiktaş 19. İlkokul Mektebi'ne başlamıştır. Fevziye lisesinde okuduğu dönemde dokuzuncu sınıftayken askeri okul sınavına girip, Kuleli Askeri Lisesi'ni kazanmıştır. Harp Okulu'nu da bitirdikten sonra 1941 senesinde Kara Harp Okulu'ndan 1941/B'li Tankçı Teğmen olarak mezun olmuştur.

Yüzbaşı Rütbesini aldığı dönemde Rıfkıye adında bir hanımla evlenmiştir³¹⁶. Bu evlilikten bir kızı olmuştur. Kızına isim koyma hadisesini şu şekilde anlatır; *“Kızımız olmadan evvel rahmetli Atatürk'ün kız kardeşi Makbule Atadan sık sık bize geliyordu. Bir çocuğumuz olacağını biliyordu. Kızımız olunca kendisine telgraf çektim; Kızınız ellerinizden öper, diye. Hemen bir cevap aldık Paşa'dan; Torunum Tacınur'un gözlerinden öperim, diye, böylece kızımızın ismini de o vermiş oldu”³¹⁷.*

1954'te ise, Makbule Hanım tarafından manevi evlat olarak kabul edilmiştir. İlerleyen dönemde ortaya çıkan sağlık sorunları nedeniyle personel sınıfında görev yapmıştır. Farklı şubelerde çalıştıktan sonra 1960 yılının Kasım ayında kalp rahatsızlığı dolayısıyla kendi isteğiyle emekliye ayrılmış, emekli olmasının ardından bir süre Bursa'da oturmuş ve 1962'de Yalova'ya taşınmıştır. Fırsat eşitliğinin sembolü olan Sığırtmaç Mustafa 15.1.1987 tarihinde 70 yaşında hayatını kaybetmiştir. Sığırtmaç Mustafa anısına Atatürk'le beraber Yalova'da bir parka anıtları dikilmiştir.³¹⁸.

³¹⁴ Cumhuriyet, 23.09.1989, s. 12.

³¹⁵ Falih Rıfkı Atay, *Babanız Atatürk*, İstanbul 2012, s. 134-137.

³¹⁶ Güler, *age.* s. 141.

³¹⁷ Demirci, *age.* s. 201.

³¹⁸ Dolapçı, *age.* s. 46.

2. ABDÜRRAHİM TUNÇAK

Abdürrahim, Atatürk'ün evlat edindiği iki erkek çocuktan biridir. Atatürk'e olan benzerliği de oldukça ilgi uyandırmıştır. Hatta bu benzerlik günümüzde de devam eden “*Acaba gerçekten öz oğlu mu?*” sorusunu da sürekli canlı tutmaktadır.

Küçük yaştan beri Atatürk'ün hayatında yer alan çocuklardan olan Abdürrahim'in, Atatürk'ün hayatına girmesine dair farklı kaynaklarda farklı bilgiler yer almıştır. 1908 Van doğumlu olan Abdürrahim, annesinin 1913 yılında ölmesiyle beraber öksüz kalmıştır. Mustafa Kemal ise I. Dünya Savaşı esnasında kimsesiz ve zor durumda kalan bu çocuğu evlat edinmiş ve İstanbul'a getirmiştir. Beşiktaş Akaretler'de bulunan 78 numaralı evde Annesi Zübeyde Hanım'ın yanına bırakmıştır. Savaş sona erinceye kadar burada kalan Abdürrahim, daha sonra Mustafa Kemal ile Ankara'ya gelmiş ve birçok anına da tanıklık etmiştir³¹⁹.

Şerafettin Turan'ın eserinde ise Abdürrahim'den, Zübeyde Hanım'ın komşusu Ali Efendi'nin oğlu olduğundan bahseder³²⁰. Atatürk'ün kız kardeşi Makbule Hanım ise ağabeyinin Abdürrahim'i evlatlık aldığı bilgisini doğrular ve; “*Dört yaşına kadar Atatürk'ün odasında yattı. O'nu, Avrupa'ya gönderdi ve okuttu*”³²¹ diyerek bilinen bilgilerin dışında farklı bir açıklama yapar.

Bu konuda en ilginç bilgiyi ise Mustafa Kemal'e benzerliğinden hareketle, Latife Hanım'ın yeğeni Mehmet Sadık Öke ve Fatih Bayhan verir. Öke ve Bayhan'a göre Abdürrahim, Mustafa Kemal'in Fikriye Hanım'la evliliğinden olan oğludur.

1907-1908 yıllarında telgrafla Ankara'ya çağrılan Fikriye Hanım, Havza üzerinden Ankara'ya gelmiştir ve Ankara'da bulunan Direksiyon Binası'nda Mustafa Kemal ile aynı evde kalmışlardır. Nikâhlarını, Bursa milletvekilinin kıydığını belirten Öke, bu evliliğin gizli tutulmasının sebebini ise, Zübeyde Hanım'ın Fikriye'den hoşlanmaması şeklinde açıklamıştır. Hatta yine aynı sebepten ötürü Fikriye Hanım'la oğlunu da görüştürmemiştir. Cumhuriyetin kuruluşuna giden süreç öncesinde Atatürk'ün yanında olan Fikriye Hanım Çankaya'daki köşkü ilk gören kişilerden biridir³²².

Abdürrahim'in doğum tarihini baz alan Öke ilk açıklamasının aksine; bu tarihlerde hem Fikriye Hanım'ın hem de Mustafa Kemal'in hasta olduğunu ve ayrı şehirlerde bulunduğunu ifade ederek bu ihtimalin ortadan kalkabileceğini belirtmesine rağmen,

³¹⁹ Güler, *age.* s. 151.

³²⁰ Turan, *age.* s. 625.

³²¹ Şemsi Belli, *Makbule Hanım Anlatıyor Ağabeyim Mustafa Kemal*, İstanbul 2005, s. 64.

³²² M.Sadık Öke-Fatih Bayhan, Teyzem Latife, İstanbul 2011, s. 351-352.

Abdürrahim'in oğlu olduğu gerçeğini değiştirmediğini söyler. Mustafa Kemal'in Halep'te kabakulak³²³ geçirdiği esnada, Zübeyde Hanım'ın Abdürrahim'i de alarak yanına gitmesi,  ke'ye göre düşündürücü bir durumdur ve yaşlı bir kadının, on yaşındaki bir çocukla yollara düşmesinin başka bir açıklaması olamayacağı y n ndedir³²⁴.

Abdürrahim Tunçak'ın ailesi hakkındaki tüm ihtimallerin dışında bir de kendi anlattıkları vardır. Ona yöneltilen ilk sorulardan biri elbette ki ailesinin kim olduğu yönündeydi. Abdürrahim bu soruya; *“Ben ana da bilmem baba da bilmem. Kendimi bildiğimde, annem olarak kabul ettiğim Zübeyde Hanım'ı, ablam Makbule Hanım'ı, bir de Paşamızı tanıdım. Benim ailem bu aileydi. Ben kendimi bu ailenin çocuğu kabul ettim ve hepte öyle kaldım”* cevabını vermiştir. Ardından da aynı şekilde ailesi olarak kabul ettiği bu insanların kendisine öz evlatları gibi davrandıklarını söylemiştir. Annesi Zübeyde Hanım'ın kendisini, ölen kızı Naciye'nin yerine koyduğunu ve Selanik şivesiyle de Naciye'mın³²⁵ erkeciği diye kendisini sevdiğinden bahsetmektedir. Bunun yanı sıra asıl ailesine dair bilgi vermekten de kaçınmayan Abdürrahim sadece kendisine anlatılanlardan bahsetmiştir.

“Babam, Diyarbakır'a tayin edilmiş. Yine Rivayete göre Diyarbakır'da annemi akrep sokmuş. Annem  lm ş. Babam beni İstanbul'a getirmiş ve hemen arkasından da askere alınmış, cepheye gönderilmiş. Bir daha da dönmemiş. Haberi de gelmemiş. Nüfus cüzdanımda doğum yerim olarak Diyarbakır yazılıdır amma, Diyarbakır'da doğduğum da kesin değildir. Belki daha önce doğdum, annem ve babamla Diyarbakır'a gittim, belki de gerçekten Diyarbakır'da doğdum, akrep annemi ondan sonra soktu. Bütün bunlar hep rivayet. Kesin olarak bir şey bilmiyorum.” Anlattıklarının birer rivayet olduğunu belirten Abdürrahim, kesin olarak bildiği şeyin üç yaşından itibaren Mustafa Kemal'in ailesine dâhil olmasıdır. Sonrasındaysa hatırladığına dair ilk şey Beşiktaş Akaretler'de büyüdüğü ev olmuştur. Bu evde annesi Zübeyde Hanım, Makbule Hanım ve Mustafa Kemal ile beraber yařamıřtır³²⁶.

2.1. Abdürrahim'in Zübeyde Hanım'ın Yanında Geçirdiği Günleri

İstanbul'un işgal edildiği günlerde Mustafa Kemal, annesi Zübeyde Hanım, kız kardeşi Makbule Hanım ve Abdürrahim şişli'deki evlerinde yaşıyorlardı. İstanbul'un ardından İzmir'in de işgale başlanmasıyla Mustafa Kemal Paşa, Padişahın onayıyla Anadolu'ya geçmek için hazırlıklarını yapmıştır. Annesine de; Anadolu'daki duruma göre kendilerini

³²³ Mehmet Sadık  ke Mustafa Kemal'in kabakulak geçirdiğini yazsa da Abdürrahim Tunçak'ın anılarında Mustafa Kemal'in çölde kum fırtınası yüzünden geçici körlük yaşadığını yazar.

³²⁴ Bayhan ve  ke, *age*, s. 333.

³²⁵ Atatürk'ün, 12 yaşındayken T berk lazdan  len kız kardeşi.

³²⁶ Milliyet, 27.05.1981, s. 6.

daha sonra yanına aldıracağını söylemiştir. Zübeyde Hanım, Paşa'nın bu söylediklerine ses etmemiş ancak oğlu gittikten sonra, buradaki evin kendileri için pahalı olduğunu ve Akaretler'deki evlerine geçmek istediğini söylemiştir. “*Şu anda o evde Şakir Ağa*³²⁷ oturuyor, o evine geçer bizde oraya taşınırız” demiştir. Paşa'da annesinin bu isteğine olumlu bakmış ve ailesini yanına aldırınca kadar burada yaşamalarına müsaade etmiştir. 16 Mayıs 1919 günü Paşa ailesiyle vedalaşmış ve yola çıkmıştır. Elinde tuttuğu bakraçtaki suyu Paşa'nın arkasından döken Abdürrahim, Makbule ve Zübeyde Hanım'ın çok ağladıklarını o gün evde öğle yemeği yenmediğini söylemiştir³²⁸.

Paşa'nın evden ayrılışından iki üç hafta sonra mahallede “*Paşa, Padişaha başkaldırıyor*” şeklinde dedikodular başlamıştı. Zübeyde Hanım, oğluna güvendiği ve o ne yaparsa doğrudur inancından dolayı dedikodulara kulak asmamış ve Paşa'dan gelen haberlerle teselli bulmuştur. Ancak Şişli'deki ev kendilerine büyük ve pahalı³²⁹ geldiği için Akaretlere taşınmak istediğini Makbule ve Abdürrahim'e açıklamıştır. Yeniden Akaretler'deki eve taşınmalarının ardından Zübeyde Hanım Selanik'ten gelirken getirdiği parasının bir kısmını evin geçimi için bir kısmını da ölüm parası olarak ayırmış iki çocuğuyla burada yaşamaya devam etmiştir³³⁰.

2.2. Tahsil Hayatı

Abdürrahim evlerinin yakınındaki bir okula başlamıştır. Aynı okulda okuyan Çerkez çocuklar Abdürrahim'e; “*Sen vatan Haini Mustafa Kemal'in çocuğusun. O Padişahımıza asilik etmiştir*” sözleri üzerine Abdürrahim'de; “*Sizin vatan haini dediğiniz Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'u kurtarmıştır. Çanakkale muzafferidir. O, Çanakkale'de düşmanı durdurmasaydı, bugün hiçbiriniz hayatta olmazdınız*”³³¹ sözleriyle cevap vermiştir. Laf dalaşıyla başlayan münakaşa daha sonra kavgaya dönüşmüş ve Çerkez çocuklar Abdürrahim'i dövmüşlerdir. Eve döndüğünde annesine olup biteni anlattıktan sonra annesi bir daha o okula gitmeyeceğini söylemiştir. Bir ay sonra ise, Zübeyde Hanım Paşa tarafından Ankara'ya çağrıldıklarını ancak, Zübeyde Hanım rahatsız olduğu için kendisinin daha sonra geleceğini anlatmıştır. Bu yolculuk esnasında yalnız olmayacağını, Salih Bozok'un oğluyla beraber gideceğini öğrenmiştir. Ankara'ya ailesiyle gidecek olan bir albayın yanında seyahat eden

³²⁷ Şakir Ağa; Çanakkale' de Mustafa Kemal'in emir erliğini yapmış kişidir. Aslen Erzurumlu olan Şakir Ağa savaşın bitmesinin ardından memleketine dönmemiş, İstanbul'a ailesiyle beraber taşınmıştır. Burada da Mustafa Kemal'in ailesinin ufak tefek işleriyle ilgilenmiş ve onların hizmetlerinde bulunmuştur.

³²⁸ Mete Akyol, “Abdürrahim Tuncak Anlatıyor 1”, *Bütün Dünya*, S. 1, Ankara 2007, s. 61-63.

³²⁹ Abdürrahim Tuncak'ın belirttiğine göre; Akaretlerdeki evin kirası 1 lira, Şişli'deki evin ise 15 liradır.

³³⁰ Mete Akyol, “Abdürrahim Tuncak Anlatıyor 2”, *Bütün Dünya*, S. 2, Ankara 2007, s. 34.

³³¹ Mete Akyol, “Abdürrahim Tuncak Anlatıyor 3”, *Bütün Dünya*, S. 3, Ankara 2007, s. 44.

Abdürrahim bu yolculuğunu; “Ankara’ya gidecek olan albay, eşi, iki asker, Cemil ve ben İstanbul’dan bir İtalyan vapuruyla, İnebolu’ya gittik. Orada bir yaylı arabaya bindik. Kim bilir kaç gün sürdü yolculuğumuz hatırlamıyorum. Yaylı arabayla Kastamonu, Ilgaz Dağları üzerinden Ankara’ya vardık” diye bahsetmiştir³³².

2.2. Gazi Paşa’nın Yanında Geçirdiği Günler

Gazi Paşa’nın isteğiyle İstanbul’dan Ankara’ya gelen Abdürrahim için yeni bir dönem başlamıştır. Ankara’ya beraber geldiği Salih Bey’in oğlu ile Çankaya’daki köşke yakın bir yerde okula başlamışlardır. İlköğreniminin devam ettiği süre boyunca Abdürrahim, Paşa ile beraber kalmış ve Mustafa Kemal onun dersleriyle yakından ilgilenmiştir³³³.

Mustafa Kemal, arkadaşlarıyla beraber İzmir’e gittiği bir dönemde Uşakizade Muammer Bey’in evinde konuk olmuştur. Latife Hanımla da ilk defa burada tanışmıştır. Ankara’ya döndüğünde ise Latife Hanım’dan annesine bahsetmiş ve onun beğendiği takdirde bu genç hanımla evlenmek istediğini söylemiştir. Bu konuşmadan sonra Zübeyde Hanım, yanına Abdürrahim’i de alarak İzmir’e gitmiş ve Latife Hanımla tanışmıştır. Latife Hanım’ı beğenen Zübeyde Hanım, var olan hastalığının artması sonucu 15 Ocak 1923 tarihinde vefat etmiştir. Zübeyde Hanım’ın ölümünü, Abdürrahim; “Ata’ya kız beğenmeye giderken annemi kaybettik” diyerek anlatmıştır. Zübeyde Hanım’ın ölümünün ardından Mustafa Kemal, Latife Hanım’la evlenmiş ve Abdürrahim’i de kayınpederi Muammer Bey’e emanet etmiştir. İlkokulu İzmir’de okuyan Abdürrahim, Mustafa Kemal’in Latife Hanım’dan ayrılmasından sonra yeniden Çankaya Köşkü’ne dönmüştür. Abdürrahim liseyi Ankara’da bitirmiş akabinde Mustafa Kemal tarafından İstanbul’a gönderilmiştir. İstanbul’da Muhittin Üstündağ’a teslim edilmiş ve mühendis olarak yetişmesini istemiştir. Mustafa Kemal; “Artık askere değil, yurdun kalkınması için teknik adama ihtiyaç var” demiştir ve Fransa’ya göndermek istediği Abdürrahim’e, yabancı dil dersleri aldırılmıştır³³⁴.

Abdürrahim, Muhittin Üstündağ tarafından Belçikalı firmanın sahibi olan İETT’nin Belçikalı Genel Müdürü Henses ile tanıştırmış ve kendisinin özel olarak yetiştirilmesini talep etmiştir. Henses sayesinde Fransızca ve matematik dersleri alarak kendisini geliştirmiş ve bir yıl boyunca da Silahtarağa Elektrik Fabrikasında staj yapmıştır. Gönderilmeyi düşünülen Grenoble Üniversitesi’nde mahcup olmayacağını düşünen Abdürrahim, Mustafa Kemal’den

³³² Akyol, *agm* s. 44.

³³³ Sönmez, *age*. s. 10.

³³⁴ Milliyet, 12.11.1985, s. 13.

gelen emirle Fransa'ya değil; Almanya'ya gideceğini öğrenmiştir. Bunun üzerine de Almanca dersler almaya başlamıştır³³⁵.

1929 senesinde Berlin'e gönderilen Abdürrahim, Atatürk'ün İstiklal Savaşı'ndaki yakın arkadaşlarından olan Berlin Büyükelçisi Kemalettin Sami Paşa'ya emanet edilmiştir. Abdürrahim, Berlin Teknik Üniversitesinde öğrenime başlamış ve burada yaşadığı süre boyunca hem okul hem de kişisel masraflarını Mustafa Kemal Paşa karşılamıştır. Berlin'de bulunduğu dönemde Türkiye'de "Soyadı Kanunu" çıkmış ve kendisine de eski Türk komutanlardan Tunçak'ın adı verilmiştir. Üniversiteden Elektrik Mühendisi sıfatıyla mezun olan Abdürrahim, stajını AEG firmasında yapmıştır. 1937 yılında Türkiye'ye dönmeden evvel Mustafa Kemal'in hastalığı sırasında kullanılmak üzere Savarona Yatı'nın satın alınması için yapılan görüşmelerde tercümanlık yapmıştır³³⁶.

Türkiye'ye döndüğünde ise, yine AEG firmasına ait Ankara Elektrik ve Hava Gazı İşletmesinde mühendis olarak görev yapmış ve bu işletmeden emekli olmuştur. Askerlik görevini yedek subay olarak İstanbul Orhaniye Kışlası'nda yapmış ve bu süre zarfında Dolmabahçe Sarayı'nda kalmıştır. Yedek subaylığa başladığı gün Atatürk'ün bulunduğu Savarona Yatı'na gitmiş ve Atatürk'ün elini öpmüştür. Abdürrahim'i tebrik edip yanaklarından öpen Mustafa Kemal; *"İşte şimdi tam bir erkek oldun Abdürrahim"* diyerek kendisine altın dolma kalem hediye etmiştir³³⁷.

Yaşamı boyunca Mustafa Kemal'in manevi oğlu olma özelliğinden yararlanmak istemediğini söyleyen Tunçak, şu andaki konumuna, Mustafa Kemal Atatürk tarafından altın bilezik olarak takılan mesleğini icra ederek ve çalışarak gelmiştir. Ata'nın gerçek oğlu olup olmadığını soranlara da; *"O'nun evinde yetişmiş olmam ve O'nu yetiştirip büyüten bir anne tarafından yetiştirilip büyütülmüş olmam, yaşamımdaki en büyük şansım ve şerefimdir. Bu şerefimi ömrüm boyunca korumaya dikkat ettim ve başardım da"*³³⁸ sözleriyle cevap vermiştir.

Atatürk'ün ölümünün ardından İstanbul'dan Ankara'ya dönen Abdürrahim Tunçak Çankaya'da bulunan köşkte Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün özel kalem müdürü Süreyya Anderiman'ın talebi üzerine çıkmak zorunda kalmıştır. Bu dönemde Mustafa Kemal'in kız kardeşi Makbule Hanım, Abdürrahim'i yalnız bırakmamıştır. O'nu kendi nüfusuna almak

³³⁵ Mete Akyol, "Abdürrahim Tuncak Anlatıyor 11", *Bütün Dünya*, Sayı 8, Ankara 2007, s. 47.

³³⁶ Milliyet, 24.05.1981. s. 12.

³³⁷ Sönmez, *age.* s. 10.

³³⁸ Akyol, *agm.* s. 48.

isteyen Makbule Hanım, yasal engellerle karşılaşmasının üzerine eşi, Mualla Tunçak'ı evlat edinmiştir. Makbule Hanım'ın ölümünden sonraki mal varlığı da Manevi kızı Mualla Tunçak'a kalmıştır³³⁹. Bir oğlu ve bir kızı olan Abdürrahim Tunçak 1973 yılında emekli olmuş ve 10.08.1998'de hayatını kaybetmiştir³⁴⁰.

³³⁹ Milliyet, 13.08.1998. s. 18.

³⁴⁰ Akyol, *agm.* s. 49.

SONUÇ

İyi bir aile ortamında yetişen Mustafa Kemal Atatürk bulunduğu görevler dolayısıyla daima ailesinden uzakta bir yaşam sürse de Gazi Paşa için çocuklarla şenlenen bir aile ortamının yeri daima farklı olmuştur. Annesi Zübeyde Hanım'ın da müsaadesiyle Latife Hanım'la evlenmiş ancak bu evliliği çok uzun ömürlü olmamış ve kısa bir süre sonra boşanmışlardır. Mustafa Kemal çocukları çok sevmesine rağmen çocuk sahibi olmamış ancak bu onun için bir problem teşkil etmemiştir. Çünkü her çocuk O'nun birer evladıydı ve Mustafa Kemal Atatürk bütün çocukların Ata'sı idi.

Yurt gezileri sırasında karşılaştığı çocuklara sorular sorup özellikle ilgilenen Mustafa Kemal bu çocuklardan bazılarını evlat edinmiş ve özlediği aile ortamına kavuşmuştur. Tek çatı altında birleşen bu çocuklardan her biri farklı bir öyküyle yola çıkıp aynı şartlarda yaşama imkânına kavuşmuştur.

Birbirlerini hiç tanımayan bu çocukların tek ortak noktaları Atatürk'e karşı duydukları minnet ve saygıdır. Bu iki duygu etrafında hayatları şekillenen çocuklar her zaman Atatürk'e yaraşır birer evlat olmak için çalışmışlardır. Atatürk'ün çocuklar üzerindeki ilk amacı iyi birer eğitim alıp Cumhuriyeti temsil eden ve ülke kalkınması için rol model olmalarıydı. Bunun için gerektiği yerde çalışmalarına müdahale etmiş ve bazen de verdikleri kararlara saygı duymuştur.

Askerlik ve devlet adamlığının yanı sıra şık giyimiyle de dikkat çeken Mustafa Kemal, çocuklarında da aynı özeni göstermiş ve giyim kuşamlarında çağa uygun hareket etmiştir. Sofra adabı konusunda da istikrarını devam ettirmiş, oldukça titiz davranmıştır ve misafirleri olduğu akşamlarda da daima çocuklarıyla beraber masaya oturmuştur.

Önce iyi bir birey olmalarına önem verdiği çocuklarının eğitimleri konusunda da oldukça disiplinli davranmış ve Ata'nın çocukları olduğu için ayrıcalıklı davranılmasına müsaade etmemiştir. Hatta manevi kızlarından Sabiha, Zehra ve Rukiye'nin okulda yaşadıkları durum bunun en bariz örneğidir. Yine manevi evlatlarından Abdürrahim'in de ders notlarının yüksek olmasının nedenini araştırmış ve gerçekten de başarılı bir talebe olduğu için yüksek notlar getirdiğini görünce mutlu olmuştur.

Manevi çocuklarının meslek hayatında da onlarla özellikle ilgilenmiştir. Sabiha Gökçen'in havacılığa olan ilgisini fark edince O'nu havacılık eğitimine göndermiş, asker olmak isteyen Sığırtmacı Mustafa'yı ise askeri liseye gönderip başarılı bir asker olmasını sağlamıştır. Öğretmen olmak isteyen Afet İnan'a ise bu konuda yardımcı olmuş ve eğitimi

tamamlamasına olanak sağlamıştır. Başarılı bir Profesör olan Afet İnan bir nebze de olsa Gazi Paşa'nın telkinleriyle alanını tarih çalışmalarına yönlendirmiştir. Meslek hususunda bir karara varamayan Abdürrahim ise Atatürk'ün; memleketin mühendise ihtiyacı olduğunu söylemesiyle beraber eğitime teknik alanda devam etmiş ve başarılı bir mühendis olmuştur. Eğitime devam etmeyip evlenmek isteyen kızlarına ise bu hususta daima destek olmuştur.

Manevi kızları için daha çok çaba sarf eden Mustafa Kemal onları eğitimleri dışında Köşk'ten ayırmamış ölümünden sonra ise; erken yaşta hayatını kaybeden Zehra hariç hepsine yaşamlarını devam ettirebileceği kadar aylık maaş bağlatmıştır. Bu aylıkların takibi ise Cumhuriyet Halk Fırkası tarafından düzenli olarak kontrol edilmiş ve hangi şehirde olurlarsa olsunlar kendilerine ulaşması sağlanmıştır. Mustafa Kemal'in erkek çocukları içinse bıraktığı herhangi bir miras ya da maaş bilgisine rastlanmamıştır. Ancak kız kardeşi Makbule Hanım, Ata'nın ölümünden sonra bu çocukların eşlerini manevi evlat edinmiş ve mal varlığını onlara bırakmıştır. Mustafa Kemal'in huzurunda büyüyen bu çocukların hepsi birer hanımefendi ve beyefendi olarak Ata'ya yaraşır bir şekilde hayat sürmeye özen göstermişlerdir.

Türk İnkılabında batı etkisiyle yaptığı yenilikleri manevi çocukları için de büyük bir özveriyle uygulayan Mustafa Kemal fırsat eşitliğine öncülük etmiştir. Kız erkek bütün fertlerin aynı şartlara sahip olması için elinden geleni yapmıştır. Geleneksel yöntemlerden uzaklaşarak eğitim alanında alışılmışın dışında uygulamalar gerçekleştirmiştir. Bunun en güzel örneği ise kız evlatlarını kendi alanlarında birer öncü olarak yetiştirmesi gelmektedir. Her yönüyle olduğu gibi bir baba sıfatıyla da farkını gösteren Mustafa Kemal çağdaş uygarlık seviyesine giden yolda evlatlarıyla beraber yürümekten onur duymuştur.

KAYNAKLAR

A. Arşiv Vesikaları

1. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Dosya No: Sıra No:

30.10.269.808.1; 30.18.1.2.85.91.15/1; 030.10.59.399.19/1; 030.10.59.399.19/2;
030.10.59.399.19/3; 030.10.59.399.19/4; 030.10.59.399.19/5; 490.01.517.2/1;
490.01.1597.517.2/8; 490.01.1597.517.2/9; 490.01.1597.517.2/127; 490.01.1597.517.2/129;
490.01.1597.519.1/2; 490.1.1597.519.519.1/119; 490.1.1597.522.2/1; 490.1.1597.522.1/2;
490.1.1597.522.1/3; 490.1.1597.522.1/4; 490.1.1597.522.2/128; 490.1.1597.522.1/129;
490.1.1597.522.1/131; 490.1.1597.522.1/132; 490.1.1597.522.1/133; 490.1.1597.522.1/134;
490.01.1597.518.1/1; 490.01.1597.518.1/2; 490.01.1597.518.1/115

2. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (ATASE) ATAZB (Atatürk Koleksiyonu)

K.39 B.42/1; K.39, B.42/2; K.39, B.42/3; K.39, B.42/4, K.39, B.42/1; K.39, B.42/2; K.39, B.42/3; K.39, B.42/4.

3. Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi (TBMM)

TBMM Milletvekilleri Albümü: Cilt I, 1920-2010 (1920-1950)

Zabıt Ceridesi; Devre 2, Cilt 14, Birleşim 52, Sayfa 299; Devre 5, Cilt 1, Birleşim 2, Sayfa 32.

4. Türk Tarih Kurumu (TTK) Arşivi

Fotoğraf no:173702; 173730.

5. Türk Hava Kurumu (THK) Müzesi

Fotoğraf no: 04; 05; 07.

B. Süreli Yayınlar

1. Gazeteler

Akşam, 10.01.1936; 03.05.1935.

Cumhuriyet, 14.11.1933; 15.05.1935; 03.12.1935;15.07.1937; 15.11.1938; 23.09.1989;
09.06.1985; 14.12.1996.

Haber, 22.11.1935; 10.01.1936.

Hürriyet, 02.08.2012.

Kurun, 22.11.1935; 17.06.1937.

Milliyet, 03.12.1956; 05.12.1956; 20.11.1956; 21.11.1956; 23.11.1956; 11.11.1985;
13.11.1985.

Radikal, 05.05.2013.

Tan, 17.06.1938.

Vakit; 30.05.1930; 19.09.1930.

2. Dergiler

Anıtkabir; Ankara 2014.

Bütün Dünya; Ankara 1 Ocak 2003, 1 Ocak 2007, 1 Şubat 2007, 1 Mart 2007, 1 Kasım 2007.

Yakın Tarihimiz; İstanbul 24 Mayıs 1962.

Parade; Amerika, 4 Mayıs 1942.

C. Yayınlanmış Eserler

1. Kitaplar

ADIGÜZEL, M. Bahattin, *Türk Havacılığında İz Bırakanlar*, Sonçağ Kültür Yayınları, Ankara 2019.

AKAY, Oğuz, *Beni İki Kadın Çok Sevd*i, Alfa Yayınları, İstanbul 2010.

ALTINAY, Ayşe Gül, *Vatan, Millet Kadınlar*, İletişim Yayınları, İstanbul 2013.

ARMSTRONG, H.C., *Bozkurt (Kemal Atatürk'ün Yaşamı)*, (Çev. Gül Çağalı Güven), Arba Yayınları, İstanbul 1998.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, *Medeni Bilgiler*, (Keleme Alan: Afet İnan), Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 2010.

ATAY, Falih Rıfkı, *Babanız Atatürk*, Pozitif Yayınevi, İstanbul 2006.

ATALAY, Ahmet, *Milli Mücadele'de Konya Kuva-yı Milliyecileri (İkinci Meclise Girenler)*, Konya 1997.

ATEŞ, Toktamış, *Türk Devrim Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2002.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, *Tek adam*, Cilt III, Remzi Kitabevi, İstanbul 2019.

BELLİ, Şemsi, *(Makbule ATADAN Anlatıyor) Ağabeyim Mustafa Kemal*, Selis Kitaplar, İstanbul 2005.

BANOĞLU, Niyazi Ahmet, *Nükte ve Fıkralarla Atatürk*, Garanti Matbaası, Cilt I, İstanbul 1967.

CEBESÖY, Ali Fuat, *Sınıf Arkadaşım Atatürk (Okul ve Genç Subaylık Hatıraları)*, Cilt I, Yenigün Haber Ajansı, İstanbul 1997.

- DEMİRCİ, Vedat, *O'nun Çocukları*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1974.
- DOĞANÇAY, Ahmet Kemal, *Saklı Anılar*, Nokta Kitap, İstanbul 2008.
- DOLAPÇI, Ercan, *Göklerin Kızı Sabiha Gökçen*, Kategori Yayıncılık, İstanbul 2017.
- EVLİYA Çelebi, *Seyahatname*, Cilt 8, Orhaniye Matbaası, İstanbul 1928.
- GOLOĞLU, Mahmut, *Türkiye cumhuriyeti Tarihi II 1931-1938 (Tek Partili Cumhuriyet)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017.
- GÖKER, Demir Ali, *Dünya'nın Örnek Aldığı Tek Lider Atatürk*, Dizgi Matbası, Konya 2008
- GRANDA, Cemal, *Atatürk'ün Uşağının Gizli Defteri*, Kent Kitap, Ankara 2012.
- GÜLER, Ali, *Benim Ailem (Atatürk'ün Saklanan Ailesi)*, Yılmaz Kitabevi, İstanbul 2015.
- İNAN, Ayşe Afet, *M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım*, Yenigün Haber Ajansı, İstanbul 1998.
- İNAN, Afet, *Atatürk'ten Mektuplar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2020.
- İNAN, Afet, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, (haz. Arı İnan), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2019.
- İNAN, Afet, *Herkesin Bir Dünyası Var*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1958.
- İNAN, Afet, *Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1970.
- İNAN, Arı, *Prof.Dr. Afet İnan*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2005.
- İĞDEMİR, Uluğ, *Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Tarih Kurumu*, TTK Yayınları, Ankara 1973.
- KAFKAS, İ. Gürşen, *Atatürk'le Çocukluğum*, Erdemir Yayınları, İstanbul 2004.
- KILIÇ Ali, *Atatürk'ün Hususiyetleri*, Yenigün Haber Ajansı, İstanbul 1998.
- KILIÇ, Selami, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türk Devrimi ve Fikir Temelleri*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2014.
- KILIÇZADE Hakkı, *İtikadı Batılaya İlanı Harp*, Matbaai Şems, İstanbul 1332.
- KİLİ, Suna, *Atatürk Devrimi: Bir Çağdaşlaşma Modeli*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 198.
- KINROSS, Lord, *Atatürk (Bir Milletten Yeniden Doğuşu)*, Çev. Necdet SANDER, Altın Kitaplar Basımevi, İstanbul 1994.

- KIRZIOĞLU, M. Fafrettin, *Kazım Karabekir*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991.
- MANGO, Andrew, *Atatürk*, Sabah Kitapları, (Çev. Füsün Doruker), İstanbul 2000.
- MENÇ, Hüseyin, *Atatürk'ün İlk Manevi Kızı Zehra Aylin (Amasya Yetimler Yurdu'ndan Çankaya Köşkü'ne)*, TDED Amasya Şube Başkanlığı Külliye Mecmuası Yayınları, Amasya 2017.
- NASKALİ, G. Emine, *Cumhuriyet Tarihi Soyadı Hikâyeleri*, Doğan Kitap, İstanbul 2013.
- NİŞANYAN, Sevan, *Yanlış Cumhuriyet (Atatürk ve Kemalizm Üzerine 51 Soru)*, Everest Yayınları, İstanbul 2013.
- OĞUR, Yıldray, *Cumhuriyetin Beyaz Mağdurları*, Timaş Yayınları, İstanbul 2013.
- Ortaylı, İlber, *Gelenekten Geleceğe*, Timaş Yayınları, İstanbul 2015.
- ÖKE, M. Sadık, Bayhan, Fatih, *Teyzem Latife*, Pegasus Yayınları, İstanbul 2011.
- ÖNAL, Sami, *Hüsrev Gerede'nin Anıları*, Literatür Yayınları, İstanbul 2019.
- ÖZDİL, Yılmaz, *Mustafa Kemal*, Kırmızıkeci Yayınevi, İstanbul 2018.
- PALAZOĞLU, Ahmet Bekir, *Atatürk Kimdir?*, Alfa Yayınları, İstanbul 2012,
- SOYAK, Hasan Rıza, *Atatürk'ten Hatıralar*, Cilt I, Binbirdirek Matbaacılık, İstanbul 1973.
- SÖNMEZ, Cemil, *Atatürk'te Çocuk Sevgisi*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2004.
- ŞENGÖR, A.M. Celal, *Dahi Diktatör*, Ka Kitap, İstanbul 2015.
- TEKE, Mehmet, *Atatürk ve Çocuk*, Anıtkabir Komutanlığı Genelkurmay Basımevi, Ankara 2014.
- TEZER, Şükrü, *Atatürk'ün Hatıra Defteri*, TTK Yayınları, Ankara 1995.
- TURAN, Şerafettin, *Mustafa Kemal Atatürk (Kendine Özgü Bir Yaşam ve Kişilik)*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2004.
- VEREL, Oktay, *Atatürk'ün İzinde Bir Ömür Böyle Geçti (Sabiha Gökçen)*, THK Yayınları, İstanbul 1982.

2. Makaleler

- AKBULUT, Ayhan, “IV. Umumi Müfettişliğin Kurulması ve Dersim İsyanlarına Giden Süreç”, Sayı 12, Erzurum 2020, s. 39-58.

ÂLİM, B. Tülay, “Sosyal ve Kültürel Yaşam”, *İmparatorluktan Ulus Devlete Türk İnkılap Tarihi*, (Editör Cemil Öztürk), Pegem Yayınları, Ankara 2007.

BALİ, Rıfat N, “Atatürk’ün Manevi Kızı Ülkü- İkinci Evliliği ve Yarattığı Tepkiler”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, Sayı 176, İstanbul Ağustos 2008, s. 66-68.

BALCI, Meral, KARADENİZ, Yeşim, “Cumhuriyet Modernleşmesinin Genç Kadın Pilotu: Sabiha Gökçen”, *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, Cilt 2/1, İstanbul 2018, s. 1-7.

BAYKAL, Bekir Sıtkı, “Atatürk ve Tarih”, *Belleten Dergisi*, Cilt XXXV/140, Ankara 1971, s. 531-540.

ÇILGIN SINAR, Alev, “Genç Cumhuriyetin Ütopyası: Gülbüz Türk Çocuğu”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 5, Sayı 6, Bursa 2004, s. 97-119.

DEMİRCİOĞLU, Halil, “Tarih Biz ve Atatürk”, *Belleten Dergisi*, Cilt XXXV/139, Ankara 1971, s. 453-455.

GÖKÇEN, Sabiha, “Atatürk ve Gençlik”, *Atatürk araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt II /5, Ankara 1986, s. 311-317.

GÖKÇİMEN, Semra, “Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi”, *Yasama Dergisi*, Sayı 10, Ankara 2008, s. 5-59.

GÖKSEL, Burhan, “Atatürk ve Kadın Hakları (Türk Kadınının Siyasi Haklarını Kazanışının 50. Yıldönümü Nedeniyle)”, *Atatürk Araştırma Merkezi*, Cilt I/1, Ankara 1984, s. 213-235.

GÖKSEL, Burhan, “Atatürk’ün Huzurunda Geçen bir Gecenin Hikâyesi, Atatürk’ün Türk Gençleri Hakkındaki Düşünceleri ve Dünyanın İlk Kadın Pilotu Sabiha Gökçen’in Biyografisi”, *Atatürk araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt XI/32, Ankara 1995, s. 343-377.

HALAÇOĞLU, Yusuf , “Türk Tarih Kurumu”, *DİA*, Cilt 41, 2012 İstanbul, s. 547-549.

İNAN, Abdülkadir, “Göçebe Türk Boylarında Evlatlık Müesseseleriyle İlgili Gelenekler” *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih –Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt 6/3, Ankara 1948, s. 127-137.

İNAN, Afet, “Atatürk ve Tarih Tezi”, *Belleten*, Cilt III/10, Ankara 1939, s. 243-246.

İNAN, Afet, “Türk Tarih Kurumu 40 Yaşında”, *Belleten*, Cilt XXXV/140, Ankara 1971, s. 519-530.

İNAN, Afet, “Çağdaşlaşmada Kadın Hakları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 1/2, Ankara 1 Mart 1985, s. 331-334.

KARA Nilgün Nurhan 1, “Atatürk’te Çocuk Sevgisi ve Manevi Çocukları”, *Az Bilinen yönleriyle Atatürk*, (Editör, Necmi Ülker), Ege Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, İzmir 2004, s. 85-106.

KARA, Nilgün Nurhan 2, “Çağdaşlaşma Sürecinde Atatürk ve Türk Kadını” *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 17/1, Manisa 2019, s. 227-242.

KOCATÜRK, Utkan, (1985). “Prof. Dr. Afet İnan’la Bir Konuşma”, *Atatürk Araştırma Dergisi*, Cilt I/3, Ankara 1985, s. 711-740.

KODAL, Tahir, “Atatürk Dönemi Türkiye-Balkan İlişkileri ve Türk Havacılığı Hakkında Bilinmeyen Bir Kaynak: Sabiha Gökçen’in Balkan Turne Notları” *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 33/56, Ankara 2014, s. 403-428.

KONAN, Belkıs, “Türk Kadınının Siyasi Hakları Kazanma Süreci”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 60 /1, Ankara 2011, s. 157-174.

ÖZLÜ, Hüsnü, “Afet İnan’ın Cenevre Günleri ve Tarih Çalışmaları”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt X/22, İzmir 2011, s. 165-187.

SAĞLAM TEKİR, Hürü, TEKİR, Süleyman, “Eğitime Katkılarıyla Kazım Karabekir”, *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, Cilt 3/2, Sinop 2017, s. 322-340.

SARIKAYA, Makbule, “Savaş Yıllarında Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin Çocuk Misafirhanesi ve Çocuklar”, *Atatürk Dergisi*, Cilt 3/3, Erzurum 2003, s. 193-202.

SERTER, Nur, “Bir Devlet Görevi Olarak Eğitim”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sayı 31, İstanbul 2012, s. 381-394.

TEZEL ŞAHİN, Fatma ve CEVHER, Fatma Nilgün, “Türk Toplumunda Aile-Çocuk İlişkilerine Genel Bir Bakış (38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi)”, *Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu*, Ankara 2007, s. 775-790.

UZUN, İsmail , “Afet İnan’ın Sosyo-Kültürel Çalışmaları”, *Tarih ve Günce (Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarih Dergisi)*, Cilt 2/4, İzmir 2019, s. 103-126.

UZUN, İsmail, “Kadın Haklarının Kazanılmasında Bir Cumhuriyet Kadını: Afet İnan (1908-1985)”, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt III/1, Nevşehir 2017, s. 73-85.

YALÇIN, Osman, YALÇIN, Hilal, “Balkan Semalarında Barış İçin Uçan Bir Türk Kadını: Sabiha Gökçen”, *Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Dergisi*, Cilt II /5, İstanbul 2018, s. 13-30.

YARALI AKKAYA, Aysun, “Türk Modernleşmesinin Kadın-Asker Sembolü Sabiha Gökçen Üzerine Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, Cilt XI /18, Ankara 2019, s. 2433-2462.

YILDIRIM, Gülşah, “Babamız Atatürk”, *Hukuk Gündemi*, Ankara 2013, s. 76-82.

YÜCEL, Atila, “Atatürk’ün Gençliğe Hitabesi’nin Tahlili”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 16/47, Ankara 2000, s. 637-644.

C. Tezler

UZUN, İsmail, *Düşünce ve Uygulamaları ile Atatürk’ün Manevi Kızı Afet İnan*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2018.

COŞKUNER, Evrim Armağan, *Milli Devletin İnşasında Ayşe Afet İnan*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2018.

UĞUR, Çetin Serkan, *Türkiye’de Çocuk Koruma Politikaları: Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetinin Rolü*, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Uzmanlık Tezi, Ankara 2018.

YAKAR, Yasin Mahmut, *Kazım Karabekir’in Çocuk edebiyatındaki Yeri ve Şarkılı İbret Eseri Üzerine Bir İnceleme*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2007.

D. E-Kaynaklar

Ayda Kayar, “Sabiha Gökçen Boşnak’tır”, [www.hurriyet.com.tr\(02.22.2004\)](http://www.hurriyet.com.tr(02.22.2004)), Erişim Tarihi:

14.03.2020.

Afet İnan, “DTC Fakültesinin Kuruluş Hazırlıkları Üzerine” dergipark.org.tr, Erişim Tarihi: 01.10.2020.

Hrant Dink, “Sabiha Hatunun Sırrı”, www.agos.com.tr, 05.09.2020

Hüseyin Davutoğlu, “Bu Fotoğraftaki Genç Kızın İzmit’e Uzanan Yolculuğu”, www.kocaelikoz.com,

Erişim Tarihi: 16.06.2020

Nazmi Kal, “www.youtube.com” Atatürk’ten Anılar, 1981, Erişim Tarihi, 26.08.2020

Yıldıray Oğur, “Biz Seni Unutmak İçin...”, <https://m.turkiyegazetesi.com.tr>, Erişim Tarihi, 15.05.2020

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc001/kanuntbmmc001/kanuntbmmc00100320.pdf Erişim Tarihi: 16.10.2020

<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/macka-mezarligi-kayboluyor-39064605> (23.02.1999), Erişim Tarihi: 07.07.2020

<http://www.piramithaber.com/rukiye-erkin-ataturk-le-anilarini-anlatiyor-video,519.html> ,

Erişim Tarihi: 01.09.2020

EKLER

(Fotoğraf ve belgeler kronolojik olarak sıralanmıştır.)

Fotoğraf 1. Mustafa Kemal Atatürk ve manevi kızı Zehra (Yılmaz Özdil, M. Kemal)

Fotoğraf 2. Soldan sağı: Mustafa Kemal Atatürk'ün manevi kızları; Rukiye, Zehra, Afet, Sabiha. (Ercan Dolapçı, Göklerin Kızı Sabiha Gökçen)

Fotoğraf 3. Zehra Aylin ve Sabiha Gökçen. Oktay Verel, Atatürk'ün İzinde Bir Ömür Böyle Geçti)

adresim .
St. ~~Hildas~~ Hildas
Oak Hill Park
Hampstead
London
17-9-1935

A
D 110
F 1-112

GNKUR
ATASE
ARSIVI

Sevgili Rukiye'ye:

Mektubunuz den refarethanede bulundu
mektuba acıma husulizim görüncü
sana çok darulmıstım fevral tebebin
anlayınca çok üzülürüm çok geçiyor
olum. Eylül 16 da Kuyumet mektebinden
kendimimkime geldim. sana geçen
mektebünde Eylülün ikinci mekte
bine gideceğim denmistim fevral
almadı mekteble ikinci bir hane
mada Eylül 16 dan evvel kuyumet
haber etmişlerim söylediler onun
icin ikinci 16 sana hadise olan
zaman Kuyumet mektebinde girdim
den ahband üzeri 6 da Galibe hane efendi
deni mektebine getirdi iste ille ille

Belge 1. Zehra 'nın 13.09.1935 tarihli Rukiye'ye yazdığı mektup. ATAZB, K.39, B.42/1

ATM-28
K.39
B.42/1

II

ertesi günü ram mehtabı yapmak aldim.

Saat sabah 10 yatağıma yaptım.
odamda oturarak rama yazıyordum. yatağına
bütün mehtabı koymış, benim gibi buda
nın yatağına olan bir Finlandiya, yatağına
bir hay var fakat oda benim yatağına
ekide. Dun geceden beri duymadan en
iddetli uğur ko, mehtabının içinde
rükhlar, calarlar bir odadan diğer
odaya geçiyor. dün gece hiç uyumadım.
Sattılar geçiyor sabah ^{gizli} oluyordu ve piriin vatanımı
ve sefleri düşünürüm. Memleket yalana
insanlara yalanan ve düşünürleri
ayrı, bir sahaya ahircas taneside
bir insan görünür iindile etrafına
bakıyorum ne görer, heft yalancılar
Mehtabım Londra'dan 15 dakika
süren Hampstead denen bir şehirde
mehtabı dört binadan ibaret her
birinde dört beş oda var, binaların
çok erke insana yatacağı birisi

Belge 2. ATAZB, K.39, B.42/2

1916-21
 K. 39
 B. 42/3.

veriyor. Londra ^{III} deha dağarcu İngilterede
 hep estri paylar mehtak. yeni yaptır
 dehlere evler bile estri tarife model
 olarak yapıyorlar. Mehtakum 50 senelik
 mis, müdiresi caki sevişli bir hadun
 1. Odan binanın üçüncü katınca caki güzel
 bir mangarake var bir kütüphane.
 Bir tuvalet bir dolabı ve bir de
 valansı var. Odanda bir sömüne var.
 fehat yakımyarlar İngilterede. his
 bir yerde kalemliken yak hep sömüne
 caki güzel bir çey amas insan donu
 2. Akşam yemeklerinde gece elbiseli
 muhakkeki eğer giymeyen kaharet
 yapıyorlar. bir İngilizler gece yemekleri
 degisiyorlar en fakrunden en zenginine
 hadun. Gümne den o ihtiyar hadunlara
 için yerlere hadun elbiseler ne aluyor
 bir ihi buy bir ihtiyar müdire bir
 birine kismet için giymeleri. Her
 kaniye baki (thank you) jam terakür
 ederim

ATAZB
ARSIN
110
1-113

IV

(Tanı Saray) müterrimin yanı bir dahika
göçerken birini yalvermeye unutturarsın bir
sivri şeyler. İngilizler çok fazla
terbiyeli insanlar, insan burasında bu
bir şey öğrenmeye mahakkah İngiliz
terbiyesi öğreniyor. öğlen sabah
öyle akşam yemeğe gibi değil.
Sabah kahve altında çok yavaş yavaş
öyle yemeğe çok az çay yanı İngilizlerin
(Tea) dedikleri şimdi kahve altında
en mühim şeyleri onları dünyada olmay
iki elli dolarla alsa onu yemeden
olmaz saat 4 de o alıncak ne de
motel alırsa sinemada ve yahut
dukkanında bir iş varsa onu oradan
çayını içen sonra bunu yapsın.
Daha mekteb barlamadı dersler 15
başlayacak bu bir daha mektebe
giri bakalım o vakit nasıl olacak. Zaten
uzun havadarlı mektepler beklerim. Salih
dan bir haber alınmadı merak ediyorum, ben pay
Hacıların zihin güçlerinden öğrenim, Zehra.

Belge 4. ATAZB, K.39, B.42/4

A	
D	110
F	1-114

20/1935

Çok sevgili Rukiye:

Londra

Bana çok özürlerimin fahat gine içinden
yazmak ihtiyacı duyuyorum. Merakından
gathiyacahım Londra'ya geleli sana 3 mektup
ihvat yolladım. Senden ancak bir saafelik
bir mektup aldım. Onda kütüğünün
hakikatı aldığımı yazıyordun onun
içerisinde sana bir mektup yazdım hiç
cevap yok. Sen bu kadar hakikatı
dışından sana ne oldu. Acaba seni
bilmiyordun da mı? Bana yaz kendin
habshatını bilis affine ne ederim.
Bana böyle birisinin sihatini beni
dahortuyor. Benim zaten camm çok sıkılıyor
birde şyleden mektup gelmiyince
nerde aldığımı ne yaptığımı bilmiyordum.
Rukiye sen bana yaz kendin çok
uzun mektup yazmalısın bana benim
çok ihtiyacım var. Ben mektubuna geleli
bir oylan fazla alıyordun senden bir cevap
almadım. Mektup hiç alınamadım

Belge 5:Zehra'nın 20.09.1935 tarihli Rukiye'ye yazdığı ikinci mektup. ATAZB, K.39, B.42/5

MTA-20
K.39
B.42-3

II

hic arbasidum yatr. İngiliz meylare tövri
tövi de arbasides oluyarlar fakat yabanc
ile zar etmem. Sanki birde yaz fakat
var hukukla mehtabini er ediyik biza
benim, ediyik anveleri yerinde.
Napri bu yastan sonra mehtabes
gülbörmü deye şariyalar. Arbasadan
bir hukuk almayasam oda fava cumm
sehya edilmek her bese ne yaptım.
üniversiteye girmek için lüzumlu
meylar liseden sonra iki üç sene
calıyarlardı Tabii baskalarıya, yani
düşün beni 4-5 sene üniversiteye girmek
için calıyayım ve sonra 3 sene üniversite
Tabii zar etmem Atatürk beni 8 sene burala
Tabii için lüzum, hem mehtabini maraf
etki ediyer, hic zar etmeyim. İste
cummü bilmek istiyorum ne baskalar
balıyayım ne ye calıyayım, rindilik
latince, Fransızca ve İngilizce alıyayım
hic başka ders tabii ediniyayım
her şey benim için zar geliyer, bu yastan
sonra hiçbir eocuklarla arbasides
almak ve onları gibi ayın ayırmak

Belge 6: ATAZB, K.39, B.42/6

ATA-ZB
K. 39
B. 42-4

IV

Sabihadan ve senden hiç haber alıyordum
o'na yapıyor ne vakit dönecek haberi
var mı. Bu mektuba aldım sizin
yollanmış çok iyi gördüm iki tane
aldım, ve çok memnun ve çok değişik
diğerden beklediğim. M. Hakkı Hakkı
sen çoktan. Yalnız abresini yazdın
yapıyorsun lütfen. Senden bu sefer
5. altı sayılı havada mektup
beğenim beğenim sizin abresini.

Bu gün paper kollar ile adeta
atıyorlar sen yazdın, buluşa
gittiler geldiler, birtürlü onlara
anlatıyordum.

Kıymetle bazı günler birtürlü
2 haftalar sonra giymediğin deli gibi
yür. İşte senden gelecek mektuplar,
beni bir ay sevinirecek haldeki anda
hiç almadım yok.

Mektubunu beğenirken senin ve Hakkı'nın
bir çok günlerinden işerim.

Zalim

A	
D	110
F	1-115

Bana abresini yaz, sen ma sen ma abresini
yapıyorsun.

Fotoğraf 4. Rukiye Erkin ve manevi kardeşleri (solda) Sabiha Gökçen, (sağda) Zehra. (Oktay Verel, Atatürk'le Bir Ömür)

Fotoğraf 5. Rukiye Erkin'in Dolmabahçe Sarayı'nda yapılan düğünü. Soldan Sağa: Afet İnan, Mustafa Kemal Atatürk, Rukiye Erkin (Cemil Sönmez, Atatürk'te Çocuk Sevgisi)

Delmalihaçe : 5-V-1938
Pazarıtesisi

malik olduğum bütün nükut ve hisse senetleri ile
Şankayadaki menkul ve gayri menkul emvalimi
C. H. Partisine otideki şartlarla, Terk ve vasiyet
ediyorum:

- 1) nükut ve hisse senetleri, şimdiki gibi, istem
bankası tarafından namalandırılacaktır.
- 2) Her sene ki nemardan, hama nispetleri serafi
masafuz kaldıkça, yasadıkları müddetçe,
Makluleye onda lir, Alfete sekiz yüz, Salihon
Gökçene altı yüz, ilkinye iki yüz lira ve
Rukiye ile velileye şimdiki yaza lira
verilecektir.
- 3) S. Gökçene lir ev de alınabilecek onyuz para
verilecektir.
- 4) Maklulenin yasadığı ev müddetçe
Şankayada oturduğu ev de emrinde kalacaktır.
- 5) İsmet İnönünün çocuklarına yüksek tasillerini
iktimal için mütelağ olacıklarını yardım yapıla-
caktır.
- 6) Her sene nemardan mütebaki mikolara yari
yazıya, Türk Tarih ve Dil Kurumlarına
tahsis edilecektir.

K. Atatürk

Belge 10. Atatürk'ün Vasiyetnamesi. BCA, 30.10.269.808.1

CUMURİYET HALK PARTİSİ

GENEL SEKRETERLİK

12
17950

Ankara : 4. X. 939

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Bayan Rukiye Erkin
Andirin kazası kaymakamı eşi

Andirin - Maraş

9.10.939 tarihli mektubunuzun karşılığıdır :

Merhum Atatürk'ün vasiyetnamesi mucibince
10.10.939 tarihinde tarafınıza ödenmesi lâzımge-
len 100 yüz lira posta havalesiyle namınıza gönde-
rilmiştir .

Alındığının bildirilmesini rica ederim.

C.H.P. Genel Sekreteri
Erzurum Mebusu

28857

490	01			1597522	2
-----	----	--	--	---------	---

128

Belge 11. Atatürk'ün vasiyeti gereği Rukiye Erkin'e ödenen maaş
dekontu. BCA, Dosya No: Sıra No: 490.01.1597.522.2/128.

Ankara: 14/9/950

33821

Türkiye İş Bankası A.Ş.
Ankara Merkez Müdürlüğüne

Merhum Atatürk'ün vasiyetnamesi gereğince her ay kendisine 100 lira ödenmekte olan Rukiye Erkin'in iki aydan beri tahsiyatını almadığı anlaşılmıştır.

Adresi eşinin Akhisar Kaymakamlığından Tarsus Kaymakamlığına nakletmesi üzerine ödenemediğini tahmin ediyoruz.

Havalenin bunsuretle tashih edilerek Tarsusta ödettirilmesinin sağlanmasını diler, sevgiler sunarım.

C.H.P. Muhasip Üye
Van Milletvekili

Ferit Melen

20 IX 1950

20 IX 1950

20 IX 1950

20 IX 1950

490 01 1597 522 2

Belge 12. BCA, Dosya No: Sıra No: 490.01.1597.522.2/1

Fotoğraf 6: Nebile ve Mustafa Kemal The Illustrated London News Gazetesi'ne kapak olan fotoğraf. (Cemil Sönmez, Atatürk'te Çocuk Sevgisi)

Ankara: 3/10/939

17
17649

İş Bankası Ankara Merkezi Müdürlüğüne

Ebedî Şefimiz Atatürkün vasiyetnamesi mucibince
Bayan Nebileye 10/10/939 tarihinde ödenmesi icabeden
(100) Yüz liradan veraset vergisi kesilerek üst tara-
fının Atatürkün bankanızdaki 2213 sayılı nema emanet
hesabından İstanbul C.H.P. Vilâyet İdare Heyeti Reis-
liği emrine ödenmesi için İstanbul şubenize emir
vermenizi ve sonucunun bildirilmesini rica eder, say-
gılarımızı sunarız .

C.H.P. Muhasip Aza
Erzincan Mebusu

C.H.P. Genel Sekreteri
Erzurum Mebusu

FİŞE İŞLENDİ

490	01			1597	517	2
-----	----	--	--	------	-----	---

129

Belge 13. BCA, Dosya No: Sıra No: 490.01.1597.517.2/129

18494

DEVLET KUTUPHANESİ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Bağlısı

1

C.H.P.Vilayetildare heyeti reisliğine

I S T A N B U L

Hastalığı dolayısıyla Yakacık hastanesinde tedavi bulunan Bayan Nebileye Ebedî Şefimiz Atatürk'ün vasiyetnamesi mucibince 10/11/939 tarihinde ödenmesi lâzımgelen 100 yüz liradan veraset vergisi kesildikten sonra üst tarafının emrinize ödenmesi İş Bankası Ankara merkezi müdürlüğünce İstanbul İş Bankası şubesine yazılmıştır. Bu para bankadan alınarak bir memur vasıtasıyla Yakacık sanatoryumunda bulunan Bayan Nebileye teslim ettirilüp bağli senedin kendisine imza ettirildikten sonra cabuk geri gönderilmesini rica eder, sevgiler sunarım .

C.H.P.Genel sekreteri A.
Zonguldak mebusu

127

Belge 14. BCA, Dosya No: Sıra No: 490.1.1597.517.2/127

CUMHURİYET HALK PARTİSİ
GENEL SEKRETERLİĞİ

5.2.1943

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

12

54265

C.H.P. Vilâyet İdare Heyeti
Reisliğine

İ S T A N B U L

Ebedî Şefimiz Atatürk'ün vasiyetnamesi mucibi-
bince 10.2.1943 tarihinde Bayan Nebile İrdelp'e öden-
mesi lâzımgelen (100) Yüz liradan vesalet ve intikal ver-
gisi kesildikten sonra emrinize gönderilmesi Türkiye
İş Bankası A.Ş. Ankara Merkez Müdürlüğüne yazılmıştır.

Paranın Bankadan alınılarak her vakit yapıl-
dığı gibi bağlı senedin (10) kuruluş pul yapıştırılıp
üzerinin imza ettirilerek Nebile İrdelp'e ödendikten
sonra iadesini diler, sevgi ve saygılar sunarım.

E. Ki. T. Levet

İŞE İLENDİ

L.

9

Belge 15. BCA, Dosya No: Sıra No: 490.1.1597.517.2/9.

CUMHURİYET HALK PARTİSİ

İSTANBUL

VİLAYET İDARE HEYETİ REİSİ

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

19/2/1943.

423

CUMHURİYET HALK PARTİSİ

G. H. P. Genel Sekreterliği

30646

22 Şubat 1943

Em

C.H.P.Genel Sekreterliği Yüksek Makamına

A N K A R A

6/2/1943 Tarih ve I2/54265 sayılı yazı karşılığıdır:

Uzun zamandanberi hasta bulunan Bayan Nebile İrdelp vefat etmiş ve cenazesi 18/2/1943 günü Feriköy mezarlığında aile makberesine defnolunmuştur.

Ebedî Şefimiz ATATÜRK'ün vasiyetnamesi mucibince 10/2/1943 tarihinde kendisine verilecek olan (100) Lira'dan veraset ve intikal vergisi kesildikten sonra İş Bankasından alınan (85) Lira, vefatı hasebiyle verilememiştir.

Paranın ne yapılacağı hakkında emirlerinizi rica eder, en derin saygılarımı sunarım.

H.3

C.H.P.İstanbul Vilâyet
İdare Hey'eti Reisi
Kayseri Mebusu

22 Şubat 1943
M. H. P. Genel Sekreterliği
24/II/1943

S. H. Ürgüblü

8

Belge 16: BCA, Dosya No: Sıra No: 490.1.1597.517.2/8

TÜRKİYE
RİYASETİCUMHUR
UMUMİ KATIPLIĞI

Ankara, 7-5-1943

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

4-321

Sayın M. Ş. Esendal
C.H.P. Genel Sekreteri

Rahmetli Atatürk tarafından geçende ölen
kızı Nebile İrdelp'e tahsis edilmiş olan yüz lira
aylığın, başka geçim vasıtası olmadığından kendi-
sine verilmesi dileğine dair Bayan Mihriye tara-
fından gönderilen yazı, Reiscumhurumuzun Yüksek
emirleri gereğince ilişik olarak sunulmuştur.
Derin saygılarımla.

Umumî Kâtip

K. Gedele

80. 1.
H.

-129-

490	01			15975172
-----	----	--	--	----------

1

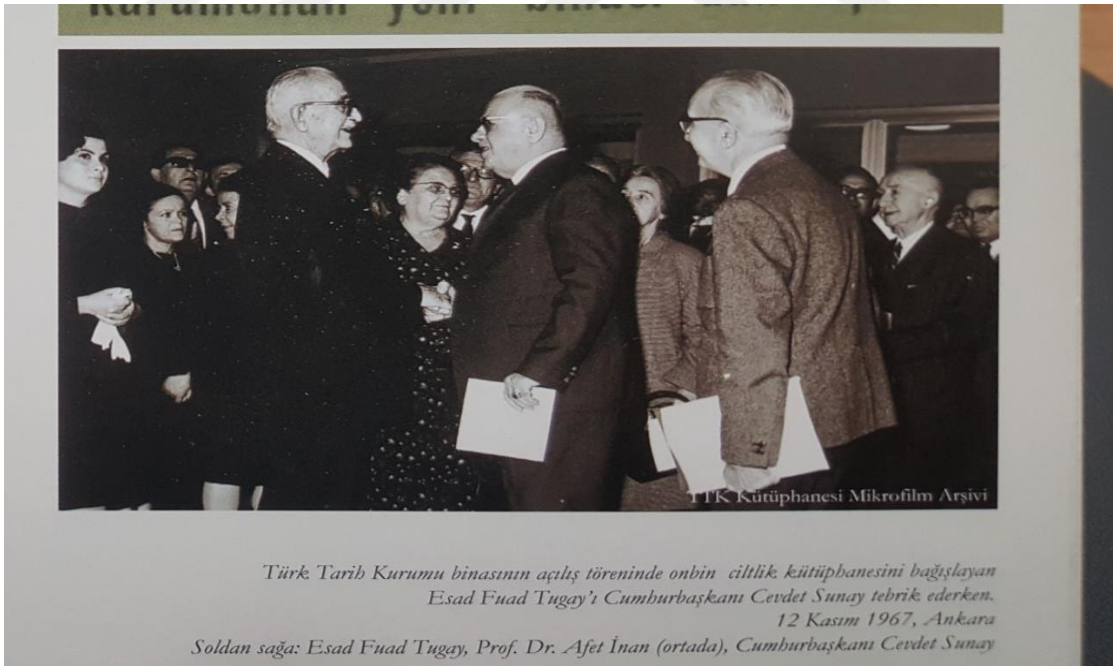
**Belge 17:Nebile'nin vefatının ardından maaşının Mihriye'ye verilmesi
hakkındaki karar. BCA, Dosya No: Sıra No: 490.1.1597.517.2/1**

Fotoğraf 7: Afet İnan ve Kardeşi Ahmet Reşat (Arı İnan, Afet İnan)

Fotoğraf 8: Afet İnan Türk Tarih Kurumu Binasının Açılış Töreninde (Türk Tarih Kurumu Mikrofilm Arşivi fotoğraf no: 173702.)

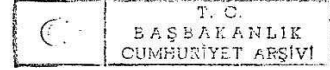
Fotoğraf 9: Afet İnan Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi'nde (Türk Tarih Kurumu Mikrofilm Arşivi fotoğraf no: 173730.)

T. C.
BAŞVEKALET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Karar sayısı
2

9780

Kararname

Ankara Tarih,Dil,Coğrafya Fakültesinde yeniden ihdas
olunan (Türk Tarih Tezi) kürsüsüne meslekî ihtisasına binaen,Türk
Tarih Kurumu Asbaşkanı Bayan Afet'in diğer memuriyetler için bir
haklı müktesep teşkil etmemek üzere 70 lira aslî maaşla tayini;
Maarif Vekilliğinin 1/10/938 tarih ve 4/3663 sayılı teklifi ve Ma-
liye Vekilliğinin 13/10/938 tarih ve 5874 sayılı mutaleaenamesi ü-
zerine 1452 sayılı kanunun 7 inci maddesine tevfi kan İcra Vekille-
ri Heyetince 18/10/938 tarihinde onanmıştır.

26
18/10/938

REİSİCUMHUR

K. Atatürk

Bş. V.

C. Bayaz

Ad. V.

S. Sarı

M. M. V.

Y. Yılmaz

Da. V.

S. Kaya

Ha. V.

H. R. Akas

Ma. V.

S. Sarı

Mf. V.

S. Uzun

Na. V.

A. C. C. C.

İk. V.

İ. İ. İ.

S. İ. M. V.

S. İ. M. V.

G. İ. V. ve Ma. V. V.

R. R. R.

Zr. V.

İ. İ. İ.

280 25 01 14 85 91 15

Belge 18. Afet İnan'ın DTCF'ye tayinini bildiren yazı. BCA,30.18.1.2..85.91.15/1

21 Aralık 1945

CUMHURİYET HALK PARTİSİ
GENEL SEKRETERLİĞİ

84057

Devlet Arşivler Genel Müdürlüğü

Cumhuriyet Arşivi

20 Aralık 1945

VAZİDİ

Âfet İnönü

Millî Müdafesa

Caddesi No: 4

Ankara

Ebedî Şefimiz Atatürk'ün vasiyetna -
mesi gereğince Ocak 1946 dan Aralık
1946 sonuna kadar her ayın ilk gününde
aylık ödeneğinizin size verilmesi Tür -
kiye İş Bankası A.Ş. Ankara Merkez
Müdürlüğüne 21 .Aralık.1945 gün ve 12/8399
sayılı yazı ile bildirilmiştir.

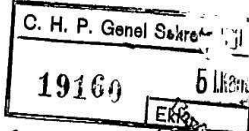
~~Aybaşlarında Türkiye İş Bankası A.Ş.~~
~~Ankara Merkez Müdürlüğüne başvurmanızı~~
bildirir, saygılar sunarım.

C.H.P. Muhasep Üye

M. A. H.

490 01 15975191

Belge 19. Atatürk'ün vasiyeti gereği Afet İnönü'ye ödenen maaş dekontu. BCA,
490.1.1597.519.1/1.

30. XI. 1944

Cumhuriyet Halk Partisi
Devlet Arşivler Genel Müdürlüğü
Cumhuriyet Arşivi
Genel Sekreterliğine

İbadi Şefinin Atatürk'ün Vasiyetna-
masına göre, aylık tahsisatın alan
(800) lirası, 3. VI, 1944 tarih ve ¹²66966
Numaralı emirleri mucibince, İkinci
teşrin 1944 sonuna kadar aldım.
Bundan sonraki tahsisatlarında
her ay tediye edilmesi için, İs-
bankasına emir vermemiş
saygılarımla rica ederim

Afet İnan

XII

Milli Müdafaa Cad. N° 4

Yenisehir Ankara
9339

2

Muhaf. - İleam
5. XII. 1944

Belge 20. BCA, Atatürk'ün vasiyeti gereği Afet İnan'a ödenen maaş dekontu.
Dosya No: Sıra No: 490.1.1597.519.1/2.

CUMURİYET HALK PARTİSİ
GENEL SEKRETERLİĞİ

Ankara : 9.9.1939

12
16985

11 Eylül 1939

Devlet Arşivi Genel Müdürlüğü
Cumhuriyet Arşivi
İş Bankası Ankara Merkezi
Direktörlüğüne

Bağlı:

Merhum Atatürk'e ait Bankanızdaki 2213 sayılı
nema cari hesabından (800) sekiz yüz liranın Banka-
nıza müracaat edecek olan Bayan Afet'e veraset ver-
gisi kesilmek suretiyle ödenmesini ve parayı alır-
ken bağlı senede beş kuruşluk pul yapıştırılıp
üzeri kendisine imza ettirildikten sonra Partimize
iadesini rica eder, saygılarımızı sunarız.

C.H.P. Muhasip Âza
Erzincan Mebusu

C.H.P. Genel Sekreteri
Erzurum Mebusu

Varlık 11 Eylül 1939

Fişe İLENDİ

490	01			1597	519	1
-----	----	--	--	------	-----	---

119

Belge 21: BCA, 490.1.1597.519.1/119

Fotoğraf 11: Sabiha Gökçen ve Eşi Kemal Esiner. (Oktay Verel, Atatürk'ün İzinde Bir Ömür Böyle Geçti)

Fotoğraf 12: Sabiha Gökçen ve Atatürk Askeri Manevrada (Türk Hava Kurumu Müzesi, no:7.)

Fotoğraf 13: Sabiha Gökçen'e Murassa Madalyası'nın Takdim Edilişi. (Türk Hava Kurumu Müzesi no:4.)

Sabiha Gökçen
S. Gökçen .. dir .
K. Atatürk
19/XII/1934
Kutlu olsun

Fotoğraf 14: Atatürk'ün el yazısıyla Sabiha'ya Gökçen soyadının verilmesi (Ercan Dolapçı, Göklerin Kızı Sabiha Gökçen)

Başvekâlet Yüksek Makamına

1 Temmuz 1938.

Aldığım emir üzerine Balkanlarda bir turne yapmak üzere,
16 Haziran 1938 Perşembe günü saat yedi buçukta Volti
tayyaresile Yeşilköyden hareket ettim . 150 kilometre kadar
yol aldıktan sora, çok fena bir hava ile karşılaştım . Yolumdan
dönmek ve çizdiğim rotadan ayrılmamak için önüme çıkan bulut
içine daldım . Burada bir müddet kör uçuş yaptıktan sora fırtına
bulutuna tesadüf ettiğimden, istikametimi değiştirmeye mecbur
oldum ve Edremite mecburî bir iniş yaptım . Bu mecburî inişte
tayyaremde hiç bir arıza olmadı . Edremitte İzmir rotasını alarak
İzmir üzerine uçtum . İzmirden de Atina rotasını aldım ve bir
saatte Atina üzerine geldim . Atina üzerinde bir kaç tur yaptıktan
sora, saat 11:25 te Totoi meydanına muvaffakiyetle indim .
Meydanda çok iyi ve samimî karşılandım . Karşılایıcılar arasında,
Türkiye Elçisi Ruşen Eşref Ünaydın ve Türkiye Başkonsolosu ile
Elçilik ve Konsolosluk erkânı, Yunan Başvekili namına bir Hariciye
memuru, Hava Nazırı namına bir mümessil, Atina Belediye Reisi,
Türk-Yunan Ticaret Ofisi Reisi, Balkan Cemiyeti Reisi, ve tayyare
zabitlerinden mürekkep kesif bir kalabalık vardı . Oradan Askerî
Tayyare Mektebine gidildi . Bunu müteakip te, Elçimizle beraber,
Yunan Başvekili tarafından kabul edildim . Aero Kulüpteki kabul
resmi de pek parlak oldu . Burada Hava Nezareti erkânile tanıştım.
O gün akşama doğru, Yunan Başvekili General Metaksasın
refikası tarafından Kifisyada bir çay ziyafeti verildi . Akşamı da,
Elçimiz Bay Ruşen Eşref Ünaydın ve refikası tarafından Elçilikte,
yirmi dört kişilik bir ziyafet verildi . Bu ziyafette, Hariciye
Müsteşarı, Hava Erkânıharbiye Reisi, Atina Umumi Valisi, Matbuat ve
Turizm Müsteşarları ve Tayyare Cemiyeti Reisi ile Balkan Devletleri

-5-

030 10 59 399 19

1

Belge 22. Sabiha Gökçen'in Balkan Turu Notları. BCA, Dosya No: Sıra
No:030.10.59.399.19/1

Elçileri vardı . Atınada her yerde bana karşı büyük bir hüsnü kabul gösterildi .

17 Haziran 1938 Cuma günü, saat onbiri yirmi geçe aynı merasimle uğurlanarak Totoi meydanından Selâniğe müteveccihen uçtum ve bir saat yirmi dakika sora Selâniğe indim . Yol iyi geçti . Tayyarede de bir arıza görmedim . İki saat kadar Selânikte kaldıktan ve Atatürkün evlerini ziyaret ettikten sora, Sofyaya hareket ettim . Selâniğe inerken ve oradan uçarken Konsolosluğumuz erkânı, mahallî memurin, tayyareciler ve halk tarafından hakkımda hararetli tezahürat yapıldı .

Selânikle Sofya arasında hava çok bulutlu idi . Buna rağmen yolumu hiç şaşmadan, bir saat on dakikada Sofyaya vardım ve 17:15 te yere indim . Tayyare İstasyonunda, Bulgar Hükûmeti namına Protokol Umumi Müdürü, Şehir namına Belediye Reis Muavini ve tayyare zabitleriyle Türkiye Elçisi Şevki Berker ve Elçilik memurları tarafından karşılandım . Meydandan şehre geldikten sora, Saraya giderek defteri mahsusı imzaladım ve Elçiliğimizde verilen çay ziyafetinde bulundum . Ziyafette bazı Nazırlar, Saray Nazırı, Mebuslar, Elçiler ve Ataşemiliterler, Genelkurmay Reisi, Komutanlar, tayyare subayları, matbuat mümessilleri vardı . Geceyi Sofyada, Elçilikte geçirdim .

18 Haziran 1938 Cumartesi günü, saat dokuzu çeyrek geçe Sofyadan Belgrata hareket ettim . Seyir esnasında hava çok bulutlu idi . Tayyarende bir arıza olmadı . Bir buçuk saatte Belgrat üzerine geldim . Yugoslav avcı tayyarelerinden mürekkep bir filo beni istikbale çıkıyordu . Şehir üzerinde bir devir yaptıktan sora, saat 10:45 te Zemun'daki askeri tayyare meydanına indim . Meydanda,

030 10 59 399 19

2

Belge 23: Sabiha Gökçen'in Balkan Turu Notları. BCA, Dosya No: Sıra
030.10.59.399.19/2

Türkiye Elçisi Haydar Aktay ve refikasile Elçilik erkânı, yunan ve romen Elçileri, Yugoslavya Hariciye Nazırı namına Taşrifat Müdür Muavini, askerî ve sivil hava teşkilatları mümessilleri, Yugoslav ilk kadın tayyarecisi ve güzide bir halk kitlesi tarafından samimiyet ve hararetle karşılandım . Askerî bando Türk ve Yugoslav millî marşlarını çaldı . Saat 13 te Yugoslav Hava Kuvvetleri namına General Yankoviç tarafından Avala Dağındaki otelde bir öğle yemeği verildi . Akşam da, Elçilikte bir ziyafet ve onu müteakip bir suare tertib edildi . Yemekte, Harbiye ve Bahriye Nazırı General Mariç, Hariciye Nazır Muavini, Yugoslav Hava Kuvvetleri Komutanı ve Muavini, Yunan, Romen ve Bulgar Sefirleri, suarede de, bir çok Yugoslav Hava, Kara ve Deniz yüksek erkânile, Ataşemiliterler, Hava Ataşeleri, Balkan Sefaretleri erkânı bulundu. Belgratta bana Beyaz Kartal nişanı ile askerî tayyare pilotu brövesi ve bir de madalya verilmiştir .

19 Haziran 1938 Pazar günü, saat 12 de, aynı meydandan Bükreşe müteveccihen uçtum . İstikbalde bulunanların cümlesi teşyide de hazırıldı . Hareketimden evvel, yine Türk ve Yugoslav millî marşları çalındı . Belgratta yapılan tezahürat, her yerdekinden üstün ve canlı idi .

Belgratla Bükreş arasında hava, kısmen iyi, ve kısmen de - bilhassa Karpatlar üzerinde - çok bulutlu ve sisli idi . Bir saat onbeş dakikada Bükreşe vasıl oldum ve Benisa sivil tayyare meydanına indim . Hava İstasyonunda, Elçimiz Tanrıöver ile Elçilik memurları, bana refakate memur edilen Prenses Marina Stirben, Hava ve Deniz Nezareti Kâtibi Umumisi, İstasyon Kumandanı, Enternasyonal Hava Federasyonu Kâtibi Umumisi, Hava

3

030	10			59	399	19
-----	----	--	--	----	-----	----

Belge 24. Belge 23: Sabiha Gökçen'in Balkan Turu Notları. BCA, Dosya No: Sıra No: 030.10.59.399.19/3

Mitingini tertib eden cemiyet mümessilleri, matbuat mümessilleri, sivil tayyarecilik dairesi reisi, erkek ve kadın askerî ve sivil tayyareciler ve büyük bir halk kitlesi tarafından samimî dostluk tezahürleriyle karşılandım . O gün saat 14 te, aynı meydanda beynelmilel tayyare mitingi başladı . Bu mitingde benim de uçmamı ısrarla istediler . Müsabakaya dahil olarak değil, yalnız orada bulunan halkı selamlamak için bir uçuş yaptım . İnışte tayyarenin iniş takımı kazaen kırıldı . Bu kazanın sebepleri şunlardır :

- 1 - Meydanın küçük olması ve halkın meydana girerek sahayı daha ziyade daraltması,
- 2 - Yağan yağmurların toprağı çok yumuşak bir hale koyması .

İnerken tayyarenin, meydana uolduran halkın üzerine gitmesi suretile elim bir kazanın vukuuna mâni olmak için sıkı bir frenle tayyareyi aksi tarafa çevirmek istedim ve bunda muvaffak oldum . Fakat, aynı zamanda, iniş takımı, çok yumuşak olan toprağı gömülerek kırıldı . Orada hazır bulunan mütchassıslar hareketimin, o vaziyet ve şerait içinde, en doğru ve musib tedbir olduğunu ifade etmişlerdir .

O akşam Romen tayyareciliğı namına bir ziyafet verildi . Ayın 20 nci Pazartesi günü akşamı da, Elçiliğimizde büyük bir ziyafet tertib edilmiş ve bu ziyafette, refikalarile beraber, Romanya Hava ve Bahriye Nazırı, Hava ve Bahriye Nezareti Kâtibi Umumisi, Sivil Tayyarecilik Dairesi Reisi, Elen ve Yugoslav Elçileri, Romen Tayyarecileri Birliğı Reisi, Enternasyonal Tayyarecilik Federasyonu Mümessili, Havacılığı Teşvik Cemiyeti mümessilleri, bir kaç defa tayyare ile Ankarayı ziyaret eden Romen tayyarecisi Bayan Turnaya ve Elçilik memurları bulunmuştur.

4

Belge 25: Sabiha Gökçen'in Balkan Turu Notları. BCA,030.10.59.399.19/4

21 Haziran 1938 Salı günü, saat onbir buçukta, aynı merasim ve tezahüratla teşyi edilmek suretile, Bükreşten İstanbula hareket ettim . Tayyarenin pusulasının bozuk olması yüzünden yolu kaybederek Bükreşin şimali şarkisinde bulunan Bozau'daki askeri tayyare meydana inmeğe mecbur oldum . Burada mütehassıslar tarafından derhal kontrol edilen pusulanın temamlı kırılmış olduğu anlaşıldı . Tayyareme başka ufak bir pusula takıldı . Bozau'dan 15:30 da uçtum ve iki saat sora, 17:30 da Yeşilköye indim .

Bu suretle, bana verilmiş olan şerefli vazifeyi ifa etmiş olduğumu saygılarımla arz ederim .

S. Gökçen

H. H. H.

8.10.1938

030	10			59	399	19
-----	----	--	--	----	-----	----

5

4-7-978	967
---------	-----

Belge 26. Sabiha Gökçen'in Balkan Turu Notları BCA, Dosya No: Sıra No: 030.10.59.399.19/5

Devlet Arşivler Genel Müdürlüğü

YAZILDI

C. H. P. Genel Sekreterliği

26 Mayıs 1945

27473

25/V/1945

Ankara

C. H. P. Genel Sekreterliğine.

Ekdi Şeyhniş Statüsünün vasiyet
namesine göre aylık tahsisatın olan
(600) altıyüz lirası 1945 Mayıs sonuna
kadar aldım.

Bundan sonraki tahsisatının da
her ay tediye edilmesi için İş kon-
kasına lütfen emir vermenizi say-
gılarımla arz ederim

S. Gökçen

XII

26. V. 1945

Muhas.
Cevad Samur
28. V. 1945

-118-

1945

490	01			1597	518	1
-----	----	--	--	------	-----	---

1

Belge 28. Atatürk'ün vasiyeti gereği Sabiha Gökçen'e ödenen maaş dekontu.
BCA,490.01.1597.518.1/1

CUMHURİYET HALK PARTİSİ
GENEL SEKRETERLİĞİ

1944

192
66967

Devlet Arşivi Genel Müdürlüğü
Cumhuriyet Arşivi

3 Haziran 1944

Sabiha Gökçen
Kâzım Özalp Caddesi
No: 3

A N K A R A

26.V.1944 tarihli yazınız karşılığıdır:
Ebedî Şefimiz Atatürk'ün vasiyet-
namesi mucibince ödenmesi lâzım gelen
(600) altıyüz lirayı Haziran-İkinciteş-
rin 1944 sonuna kadar her ayın ilk haf-
tasında Türkiye İş Bankası A.Ş. Ankara
Merkez Müdürlüğüne müracaat ederek al-
manızı rica ederim.

A H.

Kaydedildi

3 Haziran 1944

9919

Prof. Dr. Hayri A. Tuncel
Ankara 1944

2

Belge 29. Atatürk'ün vasiyeti gereği Sabiha Gökçen'e ödenen maaş dekontu.
BCA, Dosya No: Sıra No:490.1.1597.518.1/2

CUMURİYET HALK PARTİSİ

GENEL SEKRETERLİĞİ

Ankara: 8/11/939

18555

12

Devlet Arşivler Genel Müdürlüğü

Cumhurbaşkanlığı

Bayan Sabiha Gökçen

Yenişehir KâzımÖzalp

caddesi No 3

ANKARA

4/11/939 tarihli mektubunuzun karşılığıdır.
Merhum Atatürk'ün vasiyetnamesi mucibince
10/11/939 tarihinde tarafınıza ödenmesi lâzım gelen
Altı Yüz liranın tediyesi İş Bankası Ankara Merkezi
Direktörlüğüne yazılmıştır . Bankaya müracaatla
parayı almanızı rica ederim.

C.H.P. Genel Sekreteri A.
Zonguldak Mebusu

H.Türkmen

BAĞLISI

FİSE İSLENDİ

115

Belge 30: Atatürk'ün vasiyeti gereği Sabiha Gökçen'e ödenen maaş
dekontu. BCA, Dosya No: Sıra No: 490.1597.518.1/115

Fotoğraf 15: Atatürk ve Küçük Ülkü, (Ahmet Kemal Doğançay, Saklı Anılar)

Fotoğraf 16: Ülkü Adatepe'nin kaza haberi. 02.08.2012 tarihli Hürriyet

CUMURİYET HALK PARTİSİ

GENEL SEKRETERLİĞİ

19210

Ankara: 7/12/939

7 K. Evvel 1939

Bay M. Tahsin Çukurluoğlu

D.D.Y.Hareket dairesi
memurlarından

Ankara

2/12/939 tarihli mektubunuzun karşılığıdır .

Merhum Atatürk'ün vasiyetnamesi mucibince 10/12/939 tarihinde kızınız Ülküye ödenmesi lâzımgelen (200) liranın tediyesi hususu İş Bankası Ankara Merkezi direktörlüğüne yazılmıştır . Bankaya müracaatla parayı almanızı bildiririm.

C.H.P. Genel Sekreteri A.
Zonguldak Mebusu

H. Türkmen

30921

Yongulda

7 K. Evvel 1939

FİŞE İŞL-NGİ

129

Belge 31. Atatürk'ün vasiyeti gereği Ülkü'ye ödenen maaş dekontu. BCA,
Dosya No: Sıra No: 490.1.1597.522.1/129

CUMHURİYET HALK PARTİSİ

GENEL SEKRETERLİĞİ

Ankara: 8/11/939

12
18557

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Bay M. Tahsin Çukurluoğlu

Devlet Demiryolları Hareket
dairesi memurlerından

A N K A R A

2/11/939 tarihli mektubunuzun karşılığıdır.

Merhum Atatürk'ün vasiyetnamesi mucibince
10/11/939 tarihinde kızınız bayan Ülkü namına öden-
mesi icabeden (200) iki yüz liranın vasisi bulunma-
nız dolayısıyla tarafınıza tediyesi İş Bankası Anka-
ra Merkezi Direktörlüğüne yazılmıştır .

Bankaya müracaatla parayı almanızı rica
ederim.

C.H.P. Genel Sekreteri A.
Zonguldak Mebusu

H. Türkmen

29914

FIŞE İŞLENDİ

131

Belge 32: Atatürk'ün vasiyeti gereği Ülkü'ye ödenen maaş dekontu. BCA,
Dosya No: Sıra No: 490.1.1597.522.1/131

CUMURİYET HALK PARTİSİ
GENEL SEKRETERLİĞİ

18556

Ankara: 8/11/939

12 DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Eki
1

İş Bankası Ankara Merkezi
Direktörlüğüne

Merhum Atatürk'e ait bankanızdaki 2213 sayılı nema cari hesabından (200) iki yüz liranın Bayan Ülkü namına bankanıza müracaat edecek olan Babası Devlet Demiryolları memurlarından Bay M. Tahsin Çukurluoğlu'na veraset vergisi kesilmek suretiyle ödenmesini ve parayı alırken bağlı senede beş kuruşluk pul yapıştırılıp üzeri kendisine imza ettirildikten sonra iadesini rica eder, saygılarımızı sunarız .

C.H.P. Muhasip Aza
Erzincan Mebusu

C.H.P. Genel Sekreteri A.
Zonguldak Mebusu

İ. Artun

H. Türkmen

FİŞE İŞLENDİ

132

Belge 33. Atatürk'ün vasiyeti gereği Ülkü'ye ödenen maaş dekontu. BCA, Dosya No: Sıra No: 490.1.1597.522.1/132

CUMURİYET HALK PARTİSİ

GENEL SEKRETERLİĞİ

Ankara: 5/10/939

12
17736

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

5 T.Evel 1989

Bay Tahsin Çukurluoğlu

D.D.Yolları Hareket dairesi

memurlarından

A N K A R A

2/10/939 tarihli mektubunuzun karşılığıdır .

Merhum Atatürk'ün vasiyetnamesi mucibince
10/10/939 tarihinde kızınız Ülküye ödenmesi lâzım
gelen (200) iki yüz liranın vasisi bulunmanız dola-
yisile tarafınıza tediye hususu İş Bankası Ankara
merkezi Direktörlüğüne yazılmıştır . Bankaya m'racaat
la parayı almanızı rica ederim.

C.H.P. Genel Sekreteri
Erzurum Mebusu

Yazıldı

5 T.Evel 1989

FİŞE İŞLENDİ

133

Belge 34: Atatürk'ün vasiyeti gereği Ülkü'ye ödenen maaş dekontu. BCA,
Dosya No: Sıra No:490.1.1597.522.1/133

CUMURİYET HALK PARTİSİ
GENEL SEKRETERLİĞİ

5 T.Evel 1939

17732

Bağlısı:

İş Bankası Ankara Merkezi Direktörlüğüne

Merhum Atatürk'e ait bankanızdaki 2213 sayılı Nema cari hesabından (200) iki yüz liranın Bayan Ülkü namına bankanıza müracaat edecek olan Devlet demir yolları memurlarından Bay Tahsin Çukurluoğluna veraset vergisi kesilmek suretile ödenmesini ve parayı alırken bağlı senede beş kuruşluk pul yapıştırılıp üzeri kendisine imza ettirildikten sonra partimize iadesini rica eder, saygılarımızı sunarız .

C.H.P. Muhasip aza
Erzincan mebusu

C.H.P. Genel sekreteri
Erzurum mebusu

Yazıldı 5 T.Evel 1939

FİŞE İŞLENDİ

490	01			15975221
-----	----	--	--	----------

134

Belge 35. Atatürk'ün vasiyeti gereği Ülkü'ye ödenen maaş dekontu.
BCA, Dosya No: Sıra No: 490.1.1597.522.1/134

2.9.1949

Parti Başkanlığına

Kıymetli büyüğümüz Atatürk'ün bizleri öksüz bırakarak aramızdan ayrıldığı 938 yılından beri 180 lira elime alıyorum. Araya giren sıkıntılı harp seneleri hayatı çok pahalılaştırmış olduğundan bu para ile geçinem çok zor olmuştur. Bu seneye kadar kolejde okumuş ve Gerek annemin gerekse benim zinet eşyalarımızın hepsini nisatarak aldığımız parayı maaşıma ekliyerek tahsilime devam etmişim. Fakat artık maaşıma ekliyecek para kalmadığı için tahsilimi bıraktım. Şimdi üst teğmen rütbesinde bir subayla evlenmek üzereyim.

Siz Büyüklerimden ricam maaşımın bu hayat şartları altında normal geçinebilmem için arttırılmasını ve ismini taşıdığım Büyük Atamızın kızına laik bir şekilde evlenebilmem için düğün ve çeyiz masraflı olmak üzere münasip görülen bir miktar paranın verilmesini üstün saygı ve hürmetlerimle rica ediyorum.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET İÇİŞİ BAKANLIĞI

Adres

Ülkü Çukurluoğlu

Etem Efendi Caddesi NO 97/3

ERENKÖY

*Gönderilecek
Görüşüm dosyasına
14.10.49
A. Akman*

7. 7

5. 18

1949

G. P

2

10640

*muhas. Moasa V
6. IX 1949*

Belge 36: Ülkü'nün maaşının artırılmasını ve düğün masrafları için çeyiz parasını talep ettiği dilekçe. BCA, Dosya No: Sıra No: 490.1.1597.522.1 /4

CUMHURİYET HALK PARTİSİ
GENEL SEKRETERLİĞİ

No. :

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Ankara

C. H. P. Genel Sekreterliği Yüksek Katına

Ödenecek ve gönderilecek paranın

Bütçe yılı :	1949
Bölümü :	2213
Maddesi :	Nemâ
Tertibi :	
Tutarı :	6000- Lira Kuruş

Yalnız -Altıbin- - - - - Lira Kuruştur.

Para ödenecek makam ve ya şahsın öz ve soy adı: { Ülkü Çukurluoğlu

Gideceği yer ve adresi : Ankara

Niçin gönderildiği : Atatürk'ün vasiyetnamesinde adı geçen Ülkü'nün evlenmesi dolayısıyla kendisine cihaz parası olarak ödenmek üzere .

Yukarıda yazılı (6000) lira ve kuruşun
ödenmesi için I ncı Büroya havalesine yüksek tensip ve müsaadelerini saygılarımla
dilerim 10 /11 / 1949

Uygun I ncı Büroya
10 /11 / 1949

BÜRO I ŞEFİ
Yozgat MİLLETVEKİLİ

C. H. P. GENEL SEKRETERİ A.
Erzurum Milletvekili

3

Belge 37: Ülkü'ye çeyiz için ödenen yardım parasının dekontu. BCA,
Dosya No: Sıra No: 490.1.1597.522.1/3

19/11/1949

26193

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

YAZILDI

Türkiye İş Bankası A.Ş. Ankara
Merkez Müdürlüğüne

2213 No.lu nemâ carî hesapta bulunan
paradan (6000) altıbin liranın C.H.P.Mutemet vekili
İhsan Erbaskın'a ödenmesini ve sonunun bildirilme-
sini diler, sevgiler sunarız.

C.H.P. Muhasip Üye
Yozgat Milletvekili

CHP.Genel Sekreteri A.
Erzurum Milletvekili

Ziya Arkant

Cevat Dursunoğlu

NOT: Ülkü Çukurluoğlu'na aittir

2

Belge 38. Ülkü'ye ödenen maaş dekontu. BCA, Dosya No: Sıra No:
490.1.1597.522.1/2

Fotoğraf 17: Atatürk ve Sıgırtmacı Mustafa (1929 Yalova), (N. Nurhan Kara, Az Bilinen Yönleriyle Atatürk)

**Fotoğraf 18: Sığırtmaç Mustafa Himaye-i Etfal sonrası Atatürk'le beraber
(Vakit, 19.09.1930, s.1)**

Fotoğraf 19: Atatürk ve Abdurrahim Tunçak (Şemsi Belli, Makbule Atadan Anlatıyor: Ağabeyim Mustafa Kemal)

Fotoğraf 20: Makbule Hanım ve Abdurrahim Tunçak, (Şemsi Belli, Makbule Atadan Anlatıyor: Ağabeyim Mustafa Kemal)

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı:	Ayfer Tunç	Fotoğraf		
Doğum Yeri:				
Doğum Tarihi:				
Medeni Durumu:				
Öğrenim Durumu				
Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	Tekkale İlköğretim Okulu		Artvin	2005
Lise	Yusufeli Çok Programlı Lisesi		Artvin	2009
Lisans	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi	Tarih	Rize	2016
Yüksek Lisans	Artvin Çoruh Üniversitesi	Cumhuriyet Tarihi Anabilim Dalı	Artvin	2020
İş Deneyimi:				
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:				
e-posta	ayfertunc_hotmail.com			
Yayınlarım:				